

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΜΕΣΑ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ, ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ

Θεσμικός λόγος κατά την περίοδο της πανδημίας:
Οι περιπτώσεις του πρωθυπουργού, του προέδρου της αξιωματικής αντιπολίτευσης
και των εκπροσώπων του ΕΟΔΥ

Δημήτρης Ελαφρόπουλος

ΑΘΗΝΑ 2022

Τριμελής Επιτροπή

Σκαρπέλος Ιωάννης, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Βατικιώτης Παντελής, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Σμυρναίος Νίκος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Τουλούζης

Copyright © Δημήτρης Ελαφρόπουλος, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στους ανθρώπους που φωτίζουν κάθε μου σκοτάδι.

Συντομογραφίες

ΕΟΔΥ: Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας

ΚΑΛ: Κριτική Ανάλυση Λόγου

ΛΠΠ: Λογοϊστορική προσέγγιση

ΠΟΥ: Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας

ΣΓ: Σωματοκειμενική Γλωσσολογία

ΣΚ: Σώματα Κειμένων

Ευχαριστίες

Είναι κάποιες στιγμές που δεν γνωρίζεις πως να ξεκινήσεις. Φαίνεται πως δεν υπάρχει πεπατημένη για το πως να ευχαριστήσεις κατάλληλα τους ανθρώπους που σε στήριξαν σε στιγμές διαρκείς και πυκνές. Συχνά, για περιγράψουμε κάποια εμπειρία μας καταφεύγουμε στην έννοια του ταξιδιού. Η συγγραφή αυτής της εργασίας είναι αδιαμφισβήτητα ένα σύνθετο, πολυτάραχο και διδακτικό ταξίδι για μένα.

Καταρχάς, αυτές οι γραμμές δεν θα γραφόntonταν ποτέ αν δεν είχα την χαρά και την τιμή να βρίσκομαι υπό την εποπτεία του καθηγητή μου Γιάννη Σκαρπέλου. Με τη πραότητα και την υπομονή του μου έδειξε τον δρόμο, ειδικότερα σε στιγμές που ήμουν χαμένος. Υπήρξε η βασική μου πυξίδα για αυτό το ταξίδι. Όλοι οι καθηγητές και οι καθηγήτριες μου στο πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών μου έδωσαν ερεθίσματα και αφορμές για να ανοίξω νέα πεδία σκέψης και δράσης.

Η συμβολή και η συμπαράσταση των ανθρώπων μου υπήρξε καθοριστική σε όλη τη διάρκεια της παρούσας έρευνας. Μαίρη, Νάσο, Χριστίνα, Άννα σας ευχαριστώ από καρδιάς.

Περιεχόμενα

Περίληψη	11
Abstract	13
Εισαγωγή	14
1. Ιστορικό Πλαίσιο – Χρονικό της πανδημίας	16
2. Θεωρητικό πλαίσιο	21
2.2 Εισαγωγή	21
2.3 Η Γλώσσα ως αναπαράσταση	23
2.3 Ο δομισμός θέτει τις απαρχές/ Η συμβολή του δομισμού	24
2.4 Κοινωνικές προεκτάσεις του Λόγου	26
2.5 Η έννοια του Λόγου	29
2.6 Η Κριτική Ανάλυση Λόγου	31
2.6.1 Εισαγωγή στην Κριτική Ανάλυση Λόγου	31
2.6.2. Ιστορική Αναδρομή της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου	32
2.6.3 Ορίζοντας την Κριτική Ανάλυση Λόγου – Βασικές προσεγγίσεις.....	35
2.7 Η λογοϊστορική προσέγγιση	38
2.7.1 Χαρτογραφώντας τη ΛΙΠ.....	38
2.7.2 Θεμελιώδεις όροι στη ΛΙΠ	38
2.8 Επικρίσεις απέναντι στην Κριτική Ανάλυση Λόγου	41
2.9 Από την Κριτική Ανάλυση Λόγου στη γλωσσολογία σωμάτων κειμένων	43
2.9.1 Εισαγωγή στο συνδυασμό των δύο προσεγγίσεων.....	43
2.9.2 Γλωσσολογία Σωμάτων Κειμένων.....	44
2.9.3 Περιορισμοί στη Γλωσσολογία Σωμάτων Κειμένων	45
2.9.3 Η σύμπραξη Κριτικής Ανάλυσης Λόγου και Γλωσσολογίας Σωμάτων Κειμένων	46
3. Σχεδιασμός της έρευνας	48
3.1 Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα	48
3.2 Μεθοδολογία της έρευνας	49
3.2.1 Τριγωνισμός της έρευνας.....	49
3.2.2 Συγκρότηση σώματος κειμένων.....	51
3.2.2 Εργαλεία ανάλυσης σωμάτων κειμένων	54
3.2.3 Εκ του σύνεγγυς ανάγνωση κατά τη λογοϊστορική προσέγγιση.....	57
4. Ευρήματα	60
4.1 Κατάλογοι συχνότητας	60

4.2 Χώρα - κυβέρνηση – επιστήμη	62
4.2.1 Χώρα - κυβέρνηση – επιστήμη στο λόγο του Κυριάκου Μητσοτάκη	64
4.2.2 Χώρα - κυβέρνηση - επιστήμη στο λόγο του Αλέξη Τσίπρα	72
4.2.3 Χώρα - κυβέρνηση - επιστήμη στο λόγο των εκπροσώπων του ΕΟΔΥ	77
4.3 Πολίτης – Άνθρωπος	82
4.3.1 Πολίτης - Άνθρωπος στο λόγο του Κυριάκου Μητσοτάκη.....	82
4.3.2 Πολίτης - Άνθρωπος στο λόγο του Αλέξη Τσίπρα	86
4.3.3 Πολίτης - Άνθρωπος στο λόγο των εκπροσώπων του ΕΟΔΥ	89
4.4 Πανδημία.....	91
4.4.1 Πανδημία στο λόγου του Κυριάκου Μητσοτάκη.....	91
4.4.2 Πανδημία στο λόγο του Αλέξη Τσίπρα	94
4.4.3 Πανδημία στο λόγο των εκπροσώπων του ΕΟΔΥ	96
4.4.4 Μεταφορική εννοιολόγηση της πανδημίας.....	99
5. Συμπεράσματα.....	102
5.1 Συνοψίζοντας.....	102
5.2 Περιορισμοί έρευνας	105
5.2 Μελλοντική έρευνα	107
Βιβλιογραφία.....	108

Πίνακες

Πίνακας 1: Κείμενα του εξεταζόμενου σώματος κειμένων	53
Πίνακας 2: Ποσοτική αποτύπωση γλωσσικών δεδομένων του εξεταζόμενου σώματος κειμένων.	53
Πίνακας 3: Κατάλογος συχνότητας ουσιαστικών - κυβέρνηση	60
Πίνακας 4: Κατάλογος συχνότητας ουσιαστικών - αξιωματική αντιπολίτευση.	61
Πίνακας 5: Κατάλογος συχνότητας ουσιαστικών – ΕΟΔΥ.....	62
Πίνακας 6: Συνάψεις της λέξης χώρα - λόγος Μητσοτάκη.....	64
Πίνακας 7: Συνάψεις της λέξης κυβέρνηση - λόγος Μητσοτάκη.....	65
Πίνακας 8: Συνάψεις της λέξης επιστήμη - λόγος Μητσοτάκη.	66
Πίνακας 9: Συνάψεις της λέξης χώρα - λόγος Τσίπρα.	72
Πίνακας 10: Συνάψεις της λέξης κυβέρνηση - λόγος Τσίπρα.	73
Πίνακας 11: Συνάψεις της λέξης επιστήμη - λόγος Τσίπρα.	74
Πίνακας 12: Συνάψεις της λέξης χώρα - λόγος εκπροσώπων ΕΟΔΥ.	78
Πίνακας 13: Λεξιλογικό προφίλ της λέξης κυβέρνηση - λόγος εκπροσώπων ΕΟΔΥ.	78
Πίνακας 14: Συνάψεις της λέξης κυβέρνηση - λόγος εκπροσώπων ΕΟΔΥ.....	79
Πίνακας 15: Συνάψεις της λέξης χώρα - λόγος εκπροσώπων ΕΟΔΥ.	79
Πίνακας 16: Συνάψεις της λέξης πανδημία - λόγος Μητσοτάκη.	91
Πίνακας 17: Λεξιλογικό προφίλ της λέξης πανδημία – λόγος Τσίπρα.	94
Πίνακας 18: Λεξιλογικό προφίλ της λέξης πανδημία – λόγος Τσίπρα.	94
Πίνακας 19: Συνάψεις της λέξης πανδημία - λόγος εκπροσώπων ΕΟΔΥ.....	97
Πίνακας 20: Δείγμα εννοιολογικών μεταφορών στο εξεταζόμενο σώμα κειμένων.....	101

Σχήματα

Σχήμα 1. Το γλωσσικού σημείου κατά Saussure.....	24
Σχήμα 2. Το τρισδιάστατο μοντέλο ΚΑΛ του Fairclough	37
Σχήμα 3. Είδη γλωσσικών δεδομένων (Goutsos κ.ά., 2015).....	44

Γραφήματα

Γράφημα 1: Καταγραφή των θανάτων ημερησίως στην Ελλάδα κατά την πανδημία (πηγή: https://lab.imedd.org/covid19/).	21
Γράφημα 2: Κατανομή κειμένων κατά την πανδημία.....	52
Γράφημα 3 Λεξιλογικό προφίλ της λέξης χώρα – λόγος Μητσοτάκη.	64
Γράφημα 4. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης κυβέρνηση - λόγος Μητσοτάκη.	65
Γράφημα 5. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης επιστήμη - λόγος Μητσοτάκη.	66
Γράφημα 6. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης χώρα – λόγος Τσίπρα.	72
Γράφημα 7. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης κυβέρνηση – λόγος Τσίπρα.	73
Γράφημα 8. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης επιστήμη - λόγος Τσίπρα.....	74
Γράφημα 9. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης χώρα - λόγος εκπροσώπων ΕΟΔΥ.	77
Γράφημα 10. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης επιστήμη – λόγος εκπροσώπου ΕΟΔΥ.....	79
Γράφημα 11. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης άνθρωπος – λόγος Μητσοτάκη.	82
Γράφημα 12. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης πολίτης – λόγος Μητσοτάκη.	83
Γράφημα 13. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης άνθρωπος – λόγος Τσίπρα.	86
Γράφημα 14. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης πολίτης – λόγος Τσίπρα.....	86
Γράφημα 15. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης άνθρωπος – λόγος εκπροσώπων ΕΟΔΥ.	89
Γράφημα 16. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης πολίτης – λόγος εκπροσώπων ΕΟΔΥ.....	89
Γράφημα 17. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης πανδημία – λόγος Μητσοτάκη.	91
Γράφημα 18. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης πανδημία - λόγος εκπροσώπου ΕΟΔΥ.....	96

Περίληψη

Η πανδημία της νόσου COVID-19 αποτελεί ένα σύνθετο φαινόμενο παγκοσμίων διαστάσεων που προξένησε ανακατατάξεις στους περισσότερους τομείς της δημόσιας σφαίρας αλλά και προσωπικής ζωής.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η εξέταση του λόγου μέσα στη περίοδο της πανδημίας, όπως διατυπώθηκε από τους εκπροσώπους τριών θεσμικών φορέων, της κυβέρνησης, της αξιωματικής αντιπολίτευσης και του ΕΟΔΥ. Το εξεταζόμενο διάστημα αφορά τη περίοδο από το Μάρτιο του 2020 έως το Μάιο του 2022. Αντικείμενο διερεύνησης είναι η αναπαράσταση μέσω της γλώσσας της πανδημίας και των κοινωνικών δρώντων τόσο σε θεσμικό όσο και σε ατομικό επίπεδο. Ως κοινωνικοί δρώντες νοούνται σε θεσμικό επίπεδο η κυβέρνηση και η αξιωματική αντιπολίτευση και σε ατομικό επίπεδο οι πολίτες.

Ο μεσοποιημένος πολιτικός και επιστημονικός λόγος σχετικά με τη πανδημία υπήρξε η κύρια πηγή πληροφόρησης σχετικά με τη νόσο της COVID-19, τη πορεία της υγειονομικής κρίσης και του τρόπου διαχείρισής της. Στο λόγο έχει φαίνεται να έχει μεγάλη σημασία ο τρόπος εκφοράς της περιγραφής ενός ατόμου, ενός πράγματος ή μιας κατάστασης. Ειδικότερα, στην περίπτωση της πανδημίας ήρθαμε αντιμέτωποι με διαφορετικές νοηματοδοτήσεις για τις έννοιες που σχετίζονται με το συγκεκριμένο ζήτημα.

Στην παρούσα εργασία η θεώρηση του λόγου ξεκινά από τη θεωρία του Saussure για το σημείο, το σημαίνον και το σημαινόμενο. Τα σημεία είναι μια δυναμική διαδικασία, βρίσκονται σε διαρκή εξέλιξη καθώς τα νοήματα γεννώνται και αναπτύσσονται μέσα στις ιστορικές και πολιτισμικές συνθήκες. Συνεχίζουμε, με τη θεωρία του Foucault για το λόγο ως κοινωνική πρακτική, όπου οι *λόγοι* «συστηματικά διαμορφώνουν τα αντικείμενα για τα οποία μιλούν». Ολοκληρώνουμε με την ΚΑΛ, όπου ο λόγος όχι μόνο περιγράφει αλλά και κατασκευάζει την κοινωνική πραγματικότητα (Fairclough, 1993, σ. 134)

Η έρευνα βασίζεται σε ένα συνδυασμό θεωρητικών μοντέλων και ερευνητικών εργαλείων που προέρχονται από Σωματοκειμενικής Γλωσσολογίας και τη Λογοϊστορική προσέγγιση της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου. Αρχικά έγινε η συγκρότηση των δεδομένων σε σώματα κειμένων (720 κείμενα). Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε αυτόματη εξόρυξη λεξιλογικών στοιχείων με τη χρήση του Sketch Engine. Ακολούθησε μια εκ του σύνεγγυς ανάγνωση των γλωσσικών στοιχείων που αξιολογήθηκαν ως στατιστικά σημαντικότερα.

Τα ευρήματα της έρευνας ανέδειξαν τη συστηματική χρήση στρατηγικών λόγου και από τους τρεις φορείς. Η κυβέρνηση επιστρατεύει ένα αφήγημα διάσωσης και επισημαίνει την σημασία της ατομικής ευθύνης, ενώ η αξιωματική αντιπολίτευση ασκεί κριτική συγκρίνοντας την Ελλάδα με άλλες χώρες και υπογραμμίζει τα ζητήματα του «μέσου πολίτη». Τέλος, ο ΕΟΔΥ προσπαθεί να διαφυλάξει την ουδετερότητα του και χρησιμοποιεί ενίοτε ανεπίσημο λόγο. Συνολικά, εντοπίζονται οι εννοιολογικές μεταφορές να είναι διάχυτες σε όλο το σώμα κειμένων.

Μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να διερευνήσει το λόγο στην Ελλάδα συγκριτικά με άλλες χώρες ή τη διάδραση του δημόσιου λόγου με το λόγο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης την ίδια περίοδο.

Λέξεις κλειδιά: πανδημία, COVID-19, θεσμικός λόγος, λογοϊστορική προσέγγιση, σωματοκειμενική γλωσσολογία

Abstract

Covid-19 pandemic constitutes an international complex phenomenon that affected both social and personal life.

The present paper investigates political and scientific discourse during pandemic in Greece. We examine the discourse from March 2020 to May 2022 of three main public figures. The prime minister (Mitsotakis), the leader of the main opposition party (Tsipras) and the representatives of the public health organization. The aim of the study is to identify how pandemic and social actors were described through discourse. Mediated political and scientific discourse has been the main source for information regarding the coronavirus crisis.

Literature overview starts with Saussure's theory on signified and signifier focusing on his idea that language is a dynamic process. According to Foucault, discourse is a social practice that defines the items that are referred. Critical Discourse Analysis advocates that discourse not only describes things, but also constructs reality (Fairclough, 1993, p. 134).

The study adopts a triangulation approach of Corpus Linguistics and Discourse Historical methods. The sample of the present paper consists of 720 texts, that were analyzed with Sketch Engine and afterwards with CDA framework.

Findings illustrate that the 'rescue narrative' was dominant within the governmental discourse, while the main opposition party employed a more humanitarian agenda. Health organization representative used scientific terminology and neutral language and rarely informal discourse.

Future research can focus on a comparative study on discourse among the European countries and may take into account the interplay with the social media discourse.

Key words: pandemic, COVID-19, institutional discourse, discourse historical approach, corpus linguistics

Εισαγωγή

Ο αιώνας που διανύουμε θεωρήθηκε από αρκετούς μια περίοδος έντονης τεχνολογικής προόδου και σημαντικής βελτίωσης του βιωτικού επιπέδου. Υπήρξε, ιδιαίτερα από μια δυτικο-κεντρική οπτική, η πεποίθηση πως ο σύγχρονος κόσμος -σχεδόν τεολογικά- εξελίσσεται προς μια καλύτερη κατεύθυνση σε ό,τι αφορά την οικονομική ευρωστία, την κοινωνική ευρυθμία και την υγειονομική ασφάλεια. Ήδη από την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης του 2009 έμελλε το ανωτέρω αφήγημα να αμφισβητηθεί. Ακολούθησαν συναπτές κρίσεις που άπτονται των περισσότερων τομέων της σύγχρονης ζωής. Η οικονομική επισφάλεια που ξεκίνησε από τις Ηνωμένες Πολιτείες επηρέασε σημαντικά την Ελλάδα, με αποτέλεσμα η χώρα να ενταχθεί σε μηχανισμούς οικονομικής εποπτείας και στήριξης με τη συνδρομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Οι πολιτικές λιτότητας έφεραν κοινωνική αναταραχή και σημαντική μεταβολή του πολιτικού πεδίου. Η οικονομική συνδύαστηκε και με πολιτική κρίση, ενώ παράλληλα η κλιματική κρίση ερχόταν στην επιφάνεια. Προς τα τέλη του 2019 εντοπίζονται οι πρώτες αναφορές για μια ακόμα κρίση, εντελώς απροσδόκητη, υγειονομική αυτή τη φορά. Πρόκειται για μία νόσο που έλαβε την άνοιξη του 2020 εκτάσεις πανδημίας και λειτούργησε καθοριστικά διεθνώς σε ό,τι αφορά την αντιμετώπιση και διαχείρισή της.

Η πανδημία της νόσου COVID-19 συνιστά ένα παγκόσμιο και πολυδιάστατο φαινόμενο, καθώς επηρέασε άρδην σχεδόν όλες τις εκφάνσεις της σύγχρονης πραγματικότητας. Αποτελεί κοινή παραδοχή πως τόσο η δημόσια σφαίρα όσο και η προσωπική ζωή δέχθηκαν σημαντική επίδραση.

Μέσα στις συνθήκες της πανδημίας υπήρξε ραγδαία αύξηση της διάδοσης πληροφοριών τόσο μέσα από παραδοσιακά, όσο και από σύγχρονα μέσα. Ο θεσμικός λόγος διοχετεύθηκε με μεγάλη ταχύτητα ανταποκρινόμενος στα επικαιρικά ερωτήματα των πολιτών και διαδίδοντας τις εκάστοτε θέσεις των θεσμικών φορέων. Σε ό,τι αφορά την κυβέρνηση και τον ΕΟΔΥ υπήρξε έντονος σκεπτικισμός σχετικά με τη φερεγγυότητα των λεγομένων και τους σκοπούς που αυτά εξυπηρετούσαν, ενώ από την πλευρά της αντιπολίτευσης εμφανίζεται έντονη η κριτική που ασκήθηκε απέναντι στη κυβερνητική στρατηγική.

Μέσα στις πρωτόγνωρες συνθήκες της πανδημίας κλυδωνίστηκαν θεμελιακές αξίες και έννοιες που έμοιαζαν δεδομένες στη δύση. Η εξουσία, μέσω του λόγου, ήταν διάχυτη στους μηχανισμούς του κράτους, τους οργανισμούς της διοίκησης, τα μαζικά μέσα αλλά και

στις σχέσεις μεταξύ των πολιτών (μικροφυσική της εξουσίας). Η πολιτική φάνηκε να παίρνει βιοπολιτικές διαστάσεις με τον έλεγχο της πάνω στη ζωή των πολιτών. Υπήρξε έντονη κριτική πως τέθηκαν εν αμφιβόλω η λογική με την ανατροπή της, η νομιμότητα με τη μη τήρηση της και η επιστημονική γνώση που από μέσο απελευθέρωσης μετατράπηκε σε μέσο εξουσίας και περιορισμού θεμελιωδών αγαθών.

Σε αυτό το μήκος κύματος στόχος της παρούσας εργασίας είναι η καταγραφή, η ανάλυση και η αποδόμηση του λόγου μέσα στη περίοδο της πανδημίας.

1. Ιστορικό Πλαίσιο – Χρονικό της πανδημίας

Η πανδημία της νόσου COVID-19 συνιστά ένα πολυσύνθετο φαινόμενο με παγκόσμιες διαστάσεις. Εμφανίστηκε απροσδόκητα στη δύση ως ένα «ολικό κοινωνικό γεγονός» (Kasuga, 2010), το οποίο ανέτρεψε και αναδιαμόρφωσε πολλές από τις εκφάνσεις της προσωπικής και της δημόσιας ζωής. Οι συνέπειες της υγειονομικής κρίσης επηρέασαν σχεδόν όλο το εύρος της ανθρώπινης δραστηριότητας, έχοντας σημαντική επίδραση στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή. Οι ζωές δισεκατομμυρίων ανθρώπων άλλαξαν άρδην και το ενδιαφέρον του κοινού για την ενημέρωση σχετικά με τις εξελίξεις της πανδημίας υπήρξε αρκετά αυξημένο. Οι μαζικές υγειονομικές κρίσεις δεν εντάσσονται στα φυσικά φαινόμενα, αλλά μπορούν να θεωρηθούν ως αποσταθεροποιητικά συμβάντα για την παγκόσμια κοινωνία (Baecker, 2020b). Οι καθημερινές συνήθειες των ανθρώπων παγκοσμίως άλλαξαν ριζικά, καθιερώθηκε μία νέα ρουτίνα και νέα ζητήματα απασχόλησαν τη δημόσια σφαίρα. Μέσα στην αναταραχή και τις ανακατατάξεις που προξένησε η υγειονομική κρίση ο πολιτικός και επιστημονικός λόγος έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην διαχείριση ή τουλάχιστον στην προσπάθεια διαχείρισης της πανδημίας τόσο σε προσωπικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο.

Σε αυτό το σημείο της εργασίας κρίνεται σκόπιμο να περιγραφεί το χρονικό της πανδημίας ώστε να πλαισιωθεί κατάλληλα το προς διερεύνηση ζήτημα του θεσμικού λόγου κατά τη συγκεκριμένη περίοδο. Αποτελεί βασική αρχή της έρευνας μας η αναζήτηση και αποτύπωση του συγκεκριμένου, δηλαδή των ιστορικών συνθηκών μέσα στις οποίες αναπτύχθηκε ο λόγος όχι μόνο για να περιγράψει την περιρρέουσα πραγματικότητα αλλά και να την κατασκευάσει.

Η πρώτη περίπτωση ασθενούς-φορέα του ιού SARS-COV-2 καταγράφηκε στην πόλη Γουχάν, επαρχία της Χουμπέι, της Κίνας ήδη από τον Δεκέμβριο του 2019. Οι πρώτες αναφορές κάνουν λόγο για ασθένεια που μεταδόθηκε από ζώα στους ανθρώπους. Η προέλευση της δεν ήταν αρχικά εξακριβωμένη και πυροδότησε ένα πεδίο διαφωνίας και ανάπτυξης θεωριών συνωμοσίας. Σε αυτό το σημείο, δεν ήταν μάλιστα ξεκάθαρο αν και πως μεταδίδεται μεταξύ των ανθρώπων. Στις 11 Ιανουαρίου του 2020 σημειώνεται ο πρώτος θάνατος παγκοσμίως στην Κίνα. Στις 20 Ιανουαρίου επιβεβαιώνονται τα πρώτα κρούσματα εκτός των κινεζικών συνόρων σε Ιαπωνία, Νότια Κορέα, Ταϊλάνδη και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Τρεις ημέρες μετά κρίνεται αναγκαίο να τεθεί η Γουχάν σε καραντίνα. Στις 11

Φεβρουαρίου γίνεται η ονοματοδοσία της νόσου SARS-CoV-2 ως Covid-19. Αξιοσημείωτη η αποφυγή σύνδεσης της ονοματοδοσίας με τη χώρα που σημειώθηκαν τα πρώτα κρούσματα από τον ΠΟΥ.

Στις 21 Φεβρουαρίου 2020 εντοπίζεται στο χωριό Κοντόνιο, στην Περιφέρεια της Λομβαρδίας, στην Ιταλία το πρώτο κρούσμα πλησίον της Ελλάδας. Έως τότε δεν υπήρχε συστηματική κάλυψη της πορείας της νόσου από τα ελληνικά μέσα και σαν θέμα κατείχε μικρή θέση στη δημόσια σφαίρα. Στις 26 Φεβρουαρίου καταγράφηκε στην Θεσσαλονίκη το πρώτο επιβεβαιωμένο κρούσμα στην Ελλάδα, όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε, ο «ασθενής μηδέν». Αρχικά τόσο ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας όσο και οι εγχώριες υγειονομικές αρχές υποβάθμισαν την επικινδυνότητα της ασθένειας. Ωστόσο, σύντομα έγινε φανερή η έντονη της μεταδοτικότητα και ο μεγάλος χρόνος επώασης που συνέδραμαν σε μία αύξηση κρουσμάτων που όμως δεν μπορούσαν εύκολα να εντοπιστούν καθώς δεν είχαν ακόμα εκδηλωθεί. Λόγω της ανεξέλεγκτης αύξησης των κρουσμάτων στις 10 Μαρτίου λαμβάνεται στην Ελλάδα η απόφαση του κλεισίματος όλων των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με εφαρμογή από την ακριβώς επόμενη ημέρα. Σε αυτό το σημείο δεν υπάρχει φαρμακευτική αγωγή ή εμβόλιο για την αντιμετώπιση της νόσου, με αποτέλεσμα μόνος τρόπος πρόληψης να είναι η αποφυγή της σωματικής εγγύτητας μεταξύ των ατόμων (Dos Santos, 2020).

Στις 11 Μαρτίου 2020 ο ΠΟΥ, λόγω της ταχύτατης εξάπλωσης της νόσου COVID-19 τη χαρακτήρισε πανδημία. Αυτή η ανακοίνωση υπήρξε αφετηρία για την επιβολή καθεστώτος εγκλεισμού σε διάφορες χώρες. Την ίδια ημέρα απευθύνεται το πρώτο επίσημο μήνυμα¹ του πρωθυπουργού προς τους πολίτες σχετικά με το ζήτημα της πανδημίας. Γίνεται αναφορά στην «ατομική ευθύνη των πολιτών» και στη σημασία των «ειδικών επιστημόνων». Επισημαίνεται πως στόχος των περιοριστικών μέτρων είναι ο περιορισμός μετάδοσης της νόσου, ώστε να προετοιμαστεί κατάλληλα για την αντιμετώπιση του το σύστημα υγείας.

Επιπλέον, στις 14 Μαρτίου αρχίζει σταδιακά να αναστέλλεται μεγάλο μέρος της εμπορικής δραστηριότητας έως τις 18 του μήνα όπου μένουν ανοιχτά μόνο τα καταστήματα που προμηθεύουν τους πολίτες με αγαθά πρώτης ανάγκης όπως φαρμακεία, πρατήρια καυσίμων και παντοπωλεία κ.ά. Στις 18 Μαρτίου, λοιπόν, μαζί με το κλείσιμο των εμπορικών καταστημάτων απαγορεύονται οι δημόσιες συναθροίσεις άνω των δέκα ατόμων και κλείνουν τα σύνορα για μη Έλληνες πολίτες ή άτομα που προέρχονται από χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σημαντικό γεγονός για τη δημόσια ενημέρωση από πλευράς της

¹ Αξίζει να σημειωθεί πως στην επίσημη ιστοσελίδα του πρωθυπουργού (<https://primeminister.gr/>) αναφέρεται ως «μήνυμα προς τους πολίτες» η απεύθυνση του πρωθυπουργού προς τους πολίτες για σημαντικό λόγο, αυτό το οποίο συνήθως στα μέσα ενημέρωσης ή μεταξύ των πολιτών αναφέρεται ως «διάγγελμα».

Πολιτείας είναι η καθιέρωση ενημέρωσης από τον ΕΟΔΥ και το Υπουργείο Υγείας σε καθημερινή βάση. Τα πρόσωπα που αναλαμβάνουν κεντρικούς ρόλους στην ενημέρωση των πολιτών είναι ο υφυπουργός -τότε- Πολιτικής Προστασίας και Διαχείρισης Κρίσεων Νίκος Χαρδαλιάς και ο λοιμωξιολόγος Σωτήρης Τσιόδρας. Στις 22 Μαρτίου ο πρωθυπουργός με ένα νέο μήνυμα προς τους πολίτες ανακοινώνει την επιβολή του πρώτου εγκλεισμού. Αποτελεί μια πρωτοφανή συνθήκη για την κοινωνία, η οποία καλείται να περιορίσει τις μετακινήσεις της άμεσα και ολοκληρωτικά, μιας και επιτρέπονται μόνο οι μετακινήσεις με την αποστολή μηνύματος (SMS), ενώ ταυτόχρονα θεσπίζεται η τηλεργασία και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα είναι κλειστά. Ακολουθούν στις 2 Απριλίου ομιλίες στη Βουλή εν όψει της κύρωσης της πράξης νομοθετικού περιεχομένου για τα υγειονομικά μέτρα και στις 13 του μήνα απευθύνεται ένα ακόμη μήνυμα του πρωθυπουργού προς τους πολίτες για τον εορτασμό του Πάσχα. Τόσο εντός κοινοβουλίου όσο και γενικότερα στο δημόσιο λόγο η αξιωματική αντιπολίτευση εκδήλωσε τις αντιρρήσεις της για τον απόλυτο χαρακτήρα των μέτρων και την ανεπαρκή αντίδραση της κυβέρνησης απέναντι στην υγειονομική κρίση. Στις 28 Απριλίου συνεδρίασε ο πρωθυπουργός με τους αρμόδιους υπουργούς και ανακοίνωσαν τη σταδιακή άρση των περιοριστικών μέτρων μετακίνησης. Ο περιορισμός της κυκλοφορίας διήρκησε έως τις 4 Μαΐου, όταν και ήρθη η υποχρεωτική αποστολή μηνύματος. Κλιμακωτά έγινε άρση των μέτρων εγκλεισμού που είχαν ληφθεί με ταυτόχρονη επιβολή χρήσης μάσκας σε εσωτερικούς χώρους. Στις 18 Μαΐου έγινε άρση των περιορισμών μετακινήσεων μεταξύ των νομών της ηπειρωτικής Ελλάδας και από και προς την Κρήτη. Στις 25 Μαΐου ξεκίνησαν να λειτουργούν ξανά οι επιχειρήσεις του κλάδου της εστίασης. Έτσι, την πρώτη Ιουνίου υπήρξε η δυνατότητα να ανοίξουν οι τουριστικές επιχειρήσεις και στις 15 Ιουνίου επιτράπηκαν οι πτήσεις από και προς 29 χώρες. Το άνοιγμα των συνόρων εν όψει του θερινού τουρισμού διευρύνθηκε με την καθολική άρση της απαγόρευσης για διεθνείς πτήσεις σε όλα τα αεροδρόμια της χώρας από τον Ιούλιο. Αυτό το άνοιγμα προς επισκέπτες από χώρες με αυξημένο αριθμό κρουσμάτων, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, φαίνεται πως είχε επίδραση και στην πορεία της πανδημίας στο εσωτερικό της Ελλάδας. Έντονη υπήρξε η κριτική από την αξιωματική αντιπολίτευση σχετικά με την στρατηγική επιλογή της κυβέρνησης να άρει τα μέτρα περιορισμού των μετακινήσεων εν όψει της έναρξης της τουριστικής περιόδου.

Κατά το φθινόπωρο του 2020 έκανε την εμφάνιση του ένα δεύτερο κύμα της πανδημίας της COVID-19 με αποτέλεσμα ένα νέο καθεστώς εγκλεισμού να είναι προ των πυλών. Η αξιωματική αντιπολίτευση ζητά τη δημοσιοποίηση των πρακτικών από τις συνεδριάσεις των κυβερνητικών στελεχών με τους αρμόδιους επιστήμονες, χωρίς όμως

ανταπόκριση. Στις 24 Σεπτέμβρη ο πρωθυπουργός απευθύνεται εκ νέου στους πολίτες, αναφερόμενος σε ένα ενδεχόμενο εγκλεισμό. Στις 31 Οκτωβρίου 2020 ο Κυριάκος Μητσοτάκης έκανε γνωστή την επιβολή ενός νέου δεύτερου εγκλεισμού για τους πολίτες. Από τις 3 Νοεμβρίου έγινε υποχρεωτική παντού η χρήση προστατευτικής μάσκας και απαγορεύθηκε η κυκλοφορία μεταξύ 00:30 και 05:00 π.μ. Παράλληλα, είχαν τεθεί υπό περιορισμό οι μετακινήσεις σε επιμέρους περιοχές (Σέρρες και Θεσσαλονίκη), αλλά λόγω της ανεξέλεγκτης αυξητικής τάσης των κρουσμάτων λήφθηκε η απόφαση ενός καθολικού εγκλεισμού. Ο εγκλεισμός τέθηκε σε ισχύ από το Σάββατο 7 Νοεμβρίου έως τα μέσα Ιανουαρίου. Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα άνοιξαν σταδιακά με τα δημοτικά και τα νηπιαγωγεία στις 11 Ιανουαρίου ενώ τα γυμνάσια την 1^η Φεβρουαρίου. Στις περιοχές που κρινόταν πως υπάρχει μεγάλος κίνδυνος ραγδαίας αύξησης των κρουσμάτων αποφαιζόταν κατά περίπτωση ο εγκλεισμός. Στο μεσοδιάστημα ανακοινώθηκε η πολυαναμενόμενη έγκριση των εμβολίων κατά της COVID-19 και ακολούθησε σταδιακά ο εμβολιασμός του πληθυσμού με την προτεραιότητα να δίνεται στις ευπαθείς ομάδες και στους ηλικιακά γηραιότερους. Ωστόσο, στην Ελλάδα η εκστρατεία του εμβολιασμού κινήθηκε σχετικά αργά. Ενδεικτικό είναι πως μέχρι τον Φεβρουάριο είχε εμβολιαστεί ποσοστό μικρότερο από το 10% του πληθυσμού. Στις 18 Νοεμβρίου, στην αρχική εξαγγελία της επιχείρησης του εμβολιασμού (επιχείρηση «Ελευθερία») ο Υπουργός Υγείας Βασίλης Κικίλιας, ανέφερε πως ο ισομερής διαμοιρασμός των εμβολίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα σημαίνει για την Ελλάδα λίγο περισσότερο από δύο εκατομμύρια εμβολιασμούς τον μήνα. Ωστόσο, στην πραγματικότητα οι μηνιαίοι εμβολιασμοί ήταν αρκετά λιγότεροι.

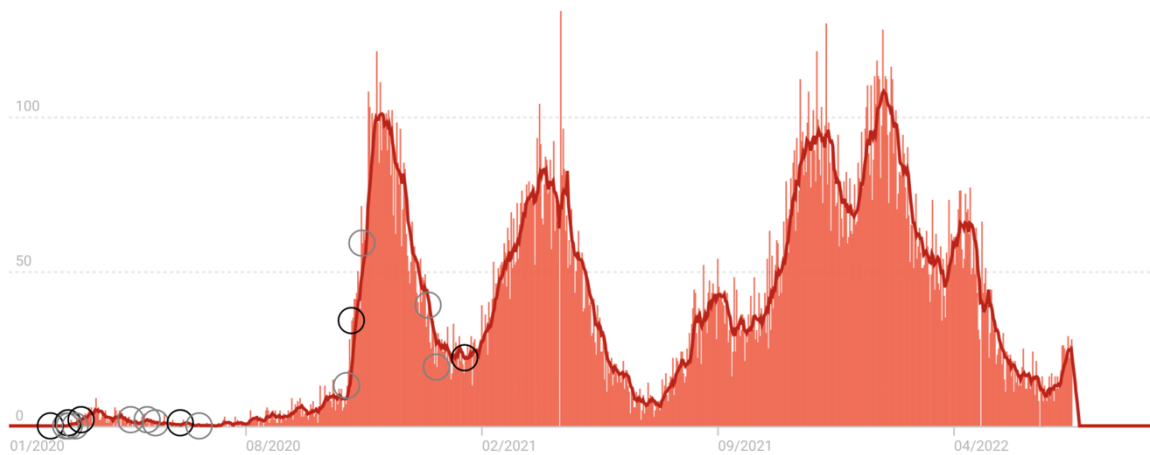
Είναι σημαντικό να επισημάνουμε πως η κυβερνητική στρατηγική κοινοποιείται διά στόματος των αρμοδίων υπουργών και του νέου εκπροσώπου του ΕΟΔΥ Γκίκα Μαγιορκίνη. Στο δημόσιο λόγο απαντούν θέματα σχετικά με την πορεία της πανδημίας και τα μέτρα πρόληψης όπως διαγνωστικοί έλεγχοι, σύστημα υγείας, εμβολιασμός.

Σε αυτό το χρονικό σημείο της αναδρομής, κατά το Φεβρουάριο του 2021 ανακύπτει μια ασυνέχεια στην κυβερνητική στρατηγική. Εν μέσω των αμφιβολιών των πολιτών για τη κυβερνητική διαχείριση της πανδημίας με τις παλινωδίες σε ό,τι αφορά το κλείσιμο των σχολείων, το περιορισμό των μετακινήσεων και των δραστηριοτήτων, στις 9 του μήνα ο πρωθυπουργός κάνει την ανακοίνωση για τον τρίτο εγκλεισμό στην Αττική. Η βρετανική μετάλλαξη του ιού περιγράφεται ως η βασική αιτία για την επάνοδο της πανδημίας. Από τον Απρίλιο και μετά η κυβέρνηση προβαίνει σε μία σταδιακή χαλάρωση του περιορισμού των μετακινήσεων και στο άνοιγμα του εμπορίου λιανικής. Αξίζει να σημειωθεί πως σε αυτό το

σημείο η σταθεροποίηση της υγειονομικής κρίσης αποσυνδέεται από τον υψηλό αριθμό των κρουσμάτων.

Από Μάιο και στο εξής οι περιορισμοί αίρονται τελείως. Πραγματοποιούνται σποραδικά εγκλεισμοί σε νησιά που ενδέχεται να έχουν πολλά κρούσματα, αλλά συνολικά δίνεται έμφαση στην εκστρατεία του εμβολιασμού του γενικού πληθυσμού. Σημείο σταθμός είναι η στρατηγική της κυβέρνησης να προωθήσει τον εμβολιασμό αφενός με κίνητρα, αφετέρου με αντικίνητρα ή και ακόμα με τον εξαναγκασμό. Στις 28 Ιουνίου δίνεται οικονομικό κίνητρο σε νέους και νέες από 18 έως 25 ετών να εμβολιαστούν. Έπειτα, ο εμβολιασμός για το υγειονομικό προσωπικό ιδιωτικού και δημοσίου τομέα και για τους εργαζόμενους σε μονάδες φροντίδας ηλικιωμένων γίνεται υποχρεωτικός.

Τον Οκτώβρη του 2021 στην Ελλάδα είχε εμβολιαστεί το 72% του πληθυσμού, ποσοστό λίγο χαμηλότερο από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από τις 6 Νοεμβρίου του 2021 έως τις 30 Απριλίου 2022 τέθηκε ως υποχρεωτική η επίδειξη πιστοποιητικού πλήρους εμβολιασμού ή πιστοποιητικού νόσησης για την είσοδο σε όλους τους εσωτερικούς χώρους εκτός από αυτούς των ειδών πρώτης ανάγκης. Με άλλα λόγια, περιορίστηκε η μετακίνηση σε εστίαση και χώρους ψυχαγωγίας στα άτομα που δεν εμβολιάστηκαν. Παράλληλα, στη δημόσια σφαίρα περιορίστηκε η αναφορά στο ζήτημα της πανδημίας αυτό καθαυτό και άρχισε έντονα να γίνεται λόγος για τις οικονομικές δυσκολίες της περιόδου. Επιπλέον, η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία στις 24 Φεβρουαρίου του 2022 άλλαξε εκ βάθρων τα θέματα του δημόσιου λόγου. Η συζήτηση στράφηκε στη ρωσο-ουκρανική σύρραξη και τις γεωπολιτικές της διαστάσεις, στις κυρώσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στη Ρωσία και σε θέματα ενέργειας. Ειδικότερα, τα τελευταία λόγω των ανατιμήσεων στα καταναλωτικά προϊόντα που επήλθαν κατέλαβαν προοδευτικά όλο και μεγαλύτερο μέρος του δημόσιου λόγου, με το θέμα της πανδημίας να περνά σε δεύτερη ή τρίτη μοίρα. Στο παρακάτω διάγραμμα αποτυπώνεται ο αριθμός των θανάτων ημερησίως κατά τη περίοδο της πανδημίας.

Γράφημα 1: Καταγραφή των θανάτων ημερησίως στην Ελλάδα κατά την πανδημία (πηγή: <https://lab.imedd.org/covid19/>).

2. Θεωρητικό πλαίσιο

2.2 Εισαγωγή

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση του θεσμικού λόγου κατά την περίοδο της πανδημίας στην ελληνική δημόσια σφαίρα, ειδικότερα από το Μάρτιο του 2020 έως το Μάιο του 2022. Σε αυτό το κεφάλαιο θα διατρέξουμε τις προσεγγίσεις που αποτέλεσαν θεωρητική βάση για την παρούσα εργασία. Αναλυτικότερα, θα αναφερθούμε στις αναπαραστάσεις μέσω της γλώσσας, στην έννοια του Λόγου από τους δομιστές και τους κονστρουξιονιστές, στην Κριτική Ανάλυση Λόγου και στη σύμπραξή της με τη Σωματοκειμενική Γλωσσολογία.

Η πανδημία της νόσου COVID-19 αποτελεί μια υγειονομική κρίση παγκοσμίου βεληνεκούς που κατέκλυσε τη δημόσια σφαίρα. Ο πολιτικός και επιστημονικός λόγος που διοχετεύθηκε στα μέσα επικοινωνίας σχετικά με την πανδημία προσέκλυσε έντονα το ενδιαφέρον του κοινού. Υπήρξαν διάφορες εκδοχές σχετικά με τη προέλευση της νόσου, ποικίλες τοποθετήσεις για τα κατάλληλα μέτρα αντιμετώπισης της και πληθώρα διαφορετικών προσεγγίσεων για τη συμπτωματολογία, τη μεταδοτικότητα και τη θνησιμότητα της. Εν ολίγοις, το πεδίο του δημόσιου λόγου υπήρξε χώρος συζήτησης για επιστημονικά ζητήματα τα οποία ακολούθως προξένησαν και έντονες διαμάχες. Η συγκεκριμένη νόσος υπήρξε μια πρωτόγνωρη ιατρική συνθήκη με αποτέλεσμα να υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον για την πρόσληψη των ειδικών γνώσεων από το κοινό. Μέσα σε περιόδους υγειονομικών κρίσεων οι επιστήμονες αποκτούν μεγαλύτερη ορατότητα (Bucchi & Trench, 2014).

Ο διαμεσολαβημένος -από τα μέσα- πολιτικός και επιστημονικός λόγος σχετικά με τη πανδημία υπήρξε η κύρια πηγή πληροφόρησης σχετικά με τη νόσο της COVID-19 για τους πολίτες. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ο μεσοποιημένος λόγος μπορεί να ασκήσει σημαντική επίδραση στον τρόπο που το κοινό λειτουργεί σε σχέση με ένα ιατρικό ζήτημα (Biener & Siegel, 2000; Hornik, 2002; Jones & Iverson, 2008). Στο λόγο φαίνεται να έχει μεγάλη σημασία ο τρόπος εκφοράς της περιγραφής ενός ατόμου, ενός πράγματος ή μιας κατάστασης. Ειδικότερα, στην περίπτωση της πανδημίας ήρθαμε αντιμέτωποι με διαφορετικές ονοματοδοτήσεις για τις έννοιες που σχετίζονται με το συγκεκριμένο ζήτημα. Για παράδειγμα, ο τ. πρόεδρος των Η.Π.Α. Donald Trump ανέφερε τον ιό ως «κινεζοϊό» αντί για την επιστημονική και επίσημη ονομασία του. Γίνεται φανερό πως ένα τέτοιο «λογοπαίγνιο» ενέχει πολλές συνδηλώσεις σχετικά με τη προέλευση της νόσου και προδιαθέτει - ταυτόχρονα- για μία ορισμένη ερμηνεία της βιωμένης πραγματικότητας.

Η γλώσσα εν γένει και ειδικότερα ο λόγος (υπό το πρίσμα της ΚΑΛ) μέσα σε μία περίοδο γενικευμένης κρίσης, όπως αυτή της πανδημίας κατέχει κεντρική θέση. Έχει πολυδιάστατη λειτουργία, καθώς συνδέεται με την περιγραφή της συνθήκης που καλούνται οι κοινωνικοί δρώντες να αντιμετωπίσουν, ενώ ταυτόχρονα λειτουργεί ως ερμηνευτικό εργαλείο για τα νέα δεδομένα της καθημερινής ζωής που επιβάλλονται από την εκάστοτε εξουσία. Σε αυτό ακριβώς το σημείο μας ενδιαφέρει να εστιάσουμε. Στον τρόπο που ο λόγος μπορεί, λοιπόν, μέσα από την κατασκευή της πραγματικότητας να λειτουργήσει ως εργαλείο για την εγκαθίδρυση εξουσιαστικών σχέσεων και την επίρρωση των κοινωνικών ανισοτήτων. Πλήθος μελετών δημοσιεύθηκε στον συλλογικό τόμο *Η επικοινωνιακή κατασκευή μιας πανδημίας* (Πλειός κ.ά. 2021) σχετικά με την πλαισίωση της πανδημίας και στο ειδικό τεύχος *Γλώσσα, πανδημία, γλωσσολογία* (Κανάκης, 2021) σε ό,τι αφορά τη γλωσσολογική ανάλυση της υγειονομικής κρίσης.

Ο λόγος φαίνεται να δομεί την πρόσληψη της πραγματικότητας. Η Κριτική Ανάλυση Λόγου στοχεύει στην αποδόμηση του με διεξοδική ανάλυση των κοινωνικών συνθηκών και των γλωσσικών στοιχείων προς διερεύνηση. Σε αυτό το μήκος κύματος η παρούσα εργασία αποπειράται να ανιχνεύσει τις συνέχειες και τις ασυνέχειες του πολιτικού και επιστημονικού λόγου μέσα στη περίοδο της πανδημίας. Παράλληλα, επιδιώκει να εντοπίσει τις διαλεκτικές σχέσεις μεταξύ πολιτικού και επιστημονικού λόγου και ορισμένες φορές την τεχνηέντως οργανωμένη συμπόρευση τους.

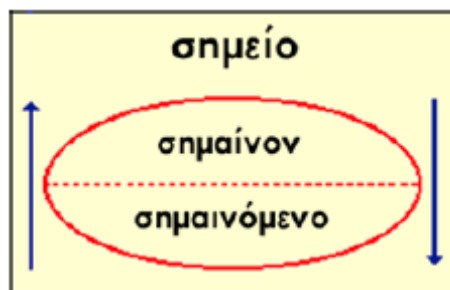
2.3 Η Γλώσσα ως αναπαράσταση

Η αναπαράσταση αποτελεί σημαντική έννοια και κατ' επέκταση αντικείμενο έρευνας για τις πολιτισμικές σπουδές. Ο Stuart Hall (1997) όρισε την αναπαράσταση ως τη «*χρήση της γλώσσας για να πούμε σε κάποιον άλλον ή να αναπαραστήσουμε κάτι από τον κόσμο με νόημα*». Υπάρχουν σε γενικές γραμμές τρεις θεωρίες σχετικά με τον τρόπο σύνδεσης της αναπαράστασης με τη γλώσσα και το νόημα. Η θεωρία της αντανάκλασης, η θεωρία της πρόθεσης και η κονστρουξιονιστική θεωρία, οι οποίες προσπαθούν να εξηγήσουν την προέλευση του νοήματος. Η θεωρία της αντανάκλασης υποστηρίζει πως η γλώσσα λειτουργεί σαν καθρέφτης που αντικατοπτρίζει το νόημα που ήδη υπάρχει στον πραγματικό κόσμο.

Ορισμένες φορές αναφέρεται στη βιβλιογραφία και ως μίμηση, ειδικότερα όταν σχετίζεται με την αρχαία ελληνική αντίληψη περί αναπαράστασης. Αντιθέτως, η θεωρία της πρόθεσης αναφέρει πως το υποκείμενο είναι αυτό που επιλέγει και καθορίζει το νόημα στον κόσμο με εργαλείο το γλώσσα. Για παράδειγμα, σε ένα λογοτεχνικό βιβλίο οι λέξεις σημαίνουν αυτό που καθόρισε το άτομο που το συνέγραψε. Ωστόσο, δέχθηκε κριτική πως η γλώσσα σημαίνει επικοινωνία μεταξύ ατόμων που βασίζεται σε ορισμένες γλωσσολογικές συμβάσεις. Ένα νόημα που θέλουμε να επικοινωνήσουμε μέσω της γλώσσας χρειάζεται να ακολουθήσει ορισμένους κοινούς κανόνες ώστε να προσληφθεί κατανοητά από τον παραλήπτη του. Η κοινωνική διάσταση της γλώσσας φαίνεται να είναι συστατικό στοιχείο της. Αφορμώμενοι από αυτό οδηγούμαστε στη τρίτη θεωρία που ονομάζεται κονστρουξιονιστική ή κονστρουκτιβιστική (constructionist/ constructivist). Αυτή είναι η προσέγγιση στην οποία θα εστιάσουμε για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας. Η συγκεκριμένη, λοιπόν, θεωρία λαμβάνει υπόψιν της την κοινωνική διάσταση της γλώσσας και επομένως δίνει βαρύτητα στο ρόλο του ατόμου που χρησιμοποιεί την εκάστοτε γλώσσα. Τα άτομα είναι αυτά που κατασκευάζουν το νόημα με τη χρήση των συστημάτων αναπαράστασης, δηλαδή με τις έννοιες και τα σημεία (Hall, 1997). Κατά τους κονστρουξιονιστές είναι το γλωσσικό σύστημα ή όποιο άλλο σύστημα που αναπαριστούμε τις έννοιες, αυτό το οποίο τις νοηματοδοτεί. Τα δρώντα υποκείμενα είναι αυτά που με τη χρήση εννοιολογικών συστημάτων, όπως η γλώσσα, διαμορφώνουν το νόημα.

2.3 Ο δομισμός θέτει τις απαρχές/ Η συμβολή του δομισμού

Το έργο του Ελβετού γλωσσολόγου Ferdinand De Saussure προσέφερε πολλά στη θεμελίωση της κοινωνικής κονστρουξιονιστικής προσέγγισης της γλώσσας. Ο Saussure, γεννημένος στη Γενεύη το 1857, υλοποίησε το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας του στο Παρίσι, όπου και πέθανε το 1913. Θεωρείται, από πολλούς, ο «πατέρας της σύγχρονης γλωσσολογίας», καθώς έθεσε τις βάσεις για τη δομιστική γλωσσολογία (structural linguistics) στις απαρχές του 20^{ου} αιώνα. Σύμφωνα με τον Saussure, η νοηματοδότηση έχει να κάνει πρωτίστως με την ίδια τη γλώσσα. Αναφέρει πως «η γλώσσα είναι ένα σύστημα σημείων» (Saussure, 2011). Οι εικόνες, οι ήχοι, ο γραπτός λόγος, οι πινακίδες στο δρόμο κ.ά. χρησιμοποιούνται σαν σημεία όταν συμβάλλουν στην επικοινωνία νοημάτων. Κατά τον Saussure, κάθε σημείο συναποτελείται από δύο στοιχεία. Αφενός, από ένα *σημαίνον* (significant)² – μια υλική μορφή που γίνεται αντιληπτή με τις αισθήσεις, για παράδειγμα η ηχητική μορφή της λέξης δέντρο, και από ένα *σημαινόμενο* (signifié) – το νόημα, τη σημασία της έννοιας που αναπαριστά το σημείο. Χρειάζονται αμφότερα τα δύο αυτά στοιχεία για να διαμορφωθεί νόημα. Ο αδιάρρηκτος δεσμός μεταξύ τους, ως αποτέλεσμα κοινωνικής σύμβασης, συγκροτεί την αναπαράσταση. Όπως παρατηρεί ο Culler (1976), το σημείο είναι « η ένωση μιας μορφής που σημασιοδοτεί (σημαίνον) και μιας ιδέα που σημαίνει (σημαινόμενο) [...] υπάρχουν μόνο ως εξαρτήματα του σημείου [...] που είναι πυρηνικό στοιχείο της γλώσσας». Οι όροι σημαίνον και σημαινόμενο αποτυπώνονται εύστοχα στο παρακάτω σχήμα, όπου αποτυπώνονται σαν οι δύο όψεις ενός νομίσματος.

Σχήμα 1. Το γλωσσικό σημείο κατά Saussure

Προεκτείνοντας τη θέση του Saussure, που όπως αναφέρθηκε θεωρεί τη γλώσσα ένα «σύστημα σημείων», ο ίδιος επισημαίνει πως τα σημεία, ως μέρη του συστήματος ορίζονται σε σχέση με τα υπόλοιπα παρατηρώντας τις μεταξύ τους διαφορές. Οι διαφορές ανάμεσα στα

² Αναφορά στην πρωτότυπη ορολογία που χρησιμοποίησε ο Saussure από τη γαλλική γλώσσα.

σημεία είναι αυτές που συμβάλλουν ουσιαστικά στη σημασιοδότηση. Για παράδειγμα, το νόημα της λέξης «κόρη» ορίζεται σε σχέση με το νόημα των λέξεων «μητέρα» και «υιός».

Σύμφωνα με τον Ελβετό γλωσσολόγο, η σχέση ανάμεσα σε *σημαίνον* και *σημαινόμενο* είναι δυναμική, δηλαδή, μεταβάλλεται. Το νόημα στη γλώσσα δεν παραμένει σταθερό. Η διαρκής εξέλιξη και αλλαγή της γλώσσας αποτελεί, πλέον, βασικό αξίωμα της σύγχρονης γλωσσολογίας. Αυτή η δυναμική σχέση σημαίνοντος και σημαινομένου είναι απότοκο της κοινωνικής σύμβασης σε ό,τι αφορά τη νοηματοδότηση της γλώσσας. Τα νοήματα γεννώνται και αναπτύσσονται μέσα σε ορισμένες ιστορικές και πολιτισμικές συνθήκες. Όπως παρατηρεί ο Hall (1997), ο Saussure έδωσε έμφαση στη μελέτη του συστήματος της γλώσσας σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή και δεν διερεύνησε τη γλωσσική αλλαγή στη διαχρονία της. Η διαρκώς μεταβαλλόμενη φύση της γλώσσας καταλήγει σε μία ολίσθηση νοήματος σε κάθε ερμηνεία. Αυτή η αναπότρεπτη ανακρίβεια στην επικοινωνία του νοήματος φέρνει στο φως της σημασία του ρόλου του παραλήπτη του μηνύματος και της ερμηνείας του. Για αυτό το λόγο ο Hall (1980) μίλησε για την κωδικοποίηση και αποκωδικοποίηση του σημαίνοντος: «Κάθε σημαίνον στο οποίο αποδίδεται νόημα ή κωδικοποιείται με αυτό πρέπει να ερμηνευτεί ή να αποκωδικοποιηθεί με νόημα».

Η συμβολή του Saussure στην ορατότητα της κοινωνικής πτυχής της γλώσσας υπήρξε καθοριστική. Αφετηρία αυτού υπήρξε η διαίρεση της γλώσσας σε *λόγο* (langue) και *ομιλία* (parole). Το πρώτο αναφέρεται στο γλωσσικό σύστημα, δηλαδή στους γενικούς κανόνες και κώδικες που διέπουν τη γλώσσα. Η γνώση αυτών των ρυθμιστικών αρχών συνιστά προϋπόθεση για τη χρήση μιας γλώσσας. Μπορεί να πρόκειται, για παράδειγμα, για σειρά των λέξεων που ακολουθούμε στη σύνταξη μιας γλώσσας (Υποκείμενο-Ρήμα-Αντικείμενο συνήθως στην ελληνική γλώσσα). Από την άλλη, η *ομιλία* (parole) αναφέρεται στη πραγμάτωση της γλωσσικής πράξης είτε είναι προφορική είτε γραπτή. Ο Culler (1976) χαρακτηριστικά εντοπίζει πως: «ο λόγος είναι το σύστημα της γλώσσας, η γλώσσα ως ένα σύστημα μορφών, ενώ η ομιλία είναι η καθαυτή εκφορά των λέξεων, όλες οι πράξεις ομιλίας οι οποίες καθίστανται δυνατές από τη γλώσσα». Για τον Saussure, λοιπόν, ο λόγος αποτελούσε το κοινωνικό εκείνο τμήμα της γλώσσας που λόγω του πεπερασμένου χαρακτήρα του θα μπορούσε να ερευνηθεί επιστημονικά. Η ερευνητική έμφαση στις δομές της γλώσσας συντέλεσε στην ονοματοδοσία *δομικό* ή *στρουκτουραλιστικό* για το μοντέλο του Saussure. Ο Saussure υποστήριζε πως κάθε γλωσσική έκφραση μπορεί να πραγματοποιηθεί καθώς επειδή το υποκείμενο που εκφράζεται μοιράζεται με τους άλλες χρήστες-παραλήπτες τον λόγο, δηλαδή κοινούς γλωσσικούς κανόνες που δίνουν τη δυνατότητα να επικοινωνούν

αποτελεσματικά. Τα άτομα που χρησιμοποιούν μία γλώσσα συνδιαμορφώνουν τους κανόνες της. Η γλώσσα, λοιπόν, είναι κατεξοχήν κοινωνικό φαινόμενο.

2.4 Κοινωνικές προεκτάσεις του Λόγου

Οι θεωρίες του Saussure βρήκαν μεγάλη απήχηση και μάλιστα μετά το θάνατο του εφαρμόστηκαν σε ευρύτερη κλίμακα στο πεδίο των πολιτισμικών σπουδών. Ο ίδιος στόχευε σε «*μια επιστήμη που μελετά τη ζωή των σημείων στη κοινωνία*», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στο έργο του *Cours de linguistique générale* (1916, σ. 16). Διάφοροι επιστήμονες, στη συνέχεια, μελέτησαν τη γλώσσα λαμβάνοντας υπόψιν τη κοινωνική της προέκταση. Σημείο τομή στην έρευνα αποτέλεσε η καινοτόμα προσέγγιση του Michel Foucault, ο οποίος έστρεψε το ενδιαφέρον από τη μελέτη του νοήματος της γλώσσας στη παραγωγή γνώσης μέσα από το Λόγο (discourse). Όπως εντοπίζει ο Hall (1997, σ. 63) στόχευε να διερευνήσει το πως οι άνθρωποι προσλαμβάνουν τους ίδιους τους εαυτούς και με ποιο τρόπο διαμορφώνεται η γνώση σε ποικίλες ιστορικές συνθήκες σε ό,τι αφορά τα «*κοινωνικά, σωματοποιημένα ατομικά και κοινά νοήματα*». Ο Γάλλος φιλόσοφος στράφηκε στην ανάλυση περισσότερο των σχέσεων εξουσίας και λιγότερο των σχέσεων νοήματος και προσπάθησε να θεμελιώσει ιστορικά τη συλλογιστική του. Αντικείμενα της έρευνας του ήταν οι «*υποκειμενικοποιημένες κοινωνικές επιστήμες*», δηλαδή τα συγκεκριμένα πεδία γνώσης στις ανθρωπιστικούς και κοινωνικούς κλάδους. Ο Foucault επιχείρησε με μια λογοθετική προσέγγιση να αποσαφηνίσει την έννοια των αναπαραστάσεων. Απομακρύνθηκε από τη δομιστική σκέψη του Saussure, που εστίαζε σε μία σημασιοδοτική δομή, και εστίασε το ενδιαφέρον του στην ανάλυση των σχέσεων εξουσίας. Όπως αναφέρει: «*Σ' αυτό το σημείο πιστεύω πως το σημείο αναφοράς δεν θα πρέπει να είναι το μέγα μοντέλο της γλώσσας (langue) και των σημείων, αλλά εκείνο του πολέμου και της μάχης. Η Ιστορία που μας καθοδηγεί και μας διαμορφώνει έχει περισσότερο τη μορφή πολέμου παρά γλώσσας: σχέσεις εξουσίας, όχι σχέσεις νοημάτων*» (Foucault, 1980, σ. 114).

Κέντρο της έρευνας του ως σύστημα αναπαράστασης ήταν ο Λόγος, όχι η γλώσσα. Ο Foucault έδωσε προεκτάσεις στον όρο του Λόγου πέρα από τη γλωσσολογική του σημασία. Ασχολήθηκε με τους κανόνες και τις πρακτικές που διαμόρφωναν διατυπώσεις με νόημα και διέτρεχαν το Λόγο. Με άλλα λόγια, τον ενδιέφερε το πως αναπαρίσταται η γνώση και ειδικότερα πίστευε πως ο Λόγος είχε να κάνει με τη δημιουργία γνώσης μέσω της γλώσσας. Πρόκειται για μία αμιγώς πρακτική κοινωνική διάσταση. Θεωρούσε πως ο Λόγος οικοδομεί

μια θεματική, καθορίζει και κατασκευάζει τα αντικείμενα της γνώσης μας. Αυτή του η θέση διατυπώνεται ξεκάθαρα: «Οι λόγοι συστηματικά διαμορφώνουν τα αντικείμενα για τα οποία μιλούμε» (Foucault & Kremer-Marietti, 1969, σ. 49). Προσδιορίζει σε μεγάλο βαθμό το πως μπορεί ένα ζήτημα να συζητηθεί, να προσληφθεί και να κατανοηθεί. Κατ' επέκταση έχει επίδραση και στον πως οι ιδέες μετουσιώνονται σε πράξη και πως ρυθμίζουν τις ανθρώπινες συμπεριφορές. Αφενός, επιτρέπει τρόπους να λειτουργούμε και αφετέρου περιορίζει ή δεν δίνει το περιθώριο για εναλλακτικούς τρόπους δράσης. Ο Λόγος, ιδωμένος ως πρακτική, μπορεί να χαρακτηρίζει τη σκέψη και να προσδιορίζει τη δράση και εν συνεχεία να επηρεάσει και θεσμικά την εξέλιξη της κοινωνίας. Σε αυτό το μήκος κύματος, ο Foucault πιστεύει πως αυτές οι πτυχές του Λόγου συντελούν σε μία λογοθετική διαμόρφωση.³ Εύστοχα παρατηρείται στη βιβλιογραφία από τους μελετητές του Foucault πως αυτές οι εκδοχές Λόγου «αναφέρονται στο ίδιο αντικείμενο, έχουν ίδιο στυλ και [...] ενισχύουν μια στρατηγική [...] ένα κοινό θεσμικό, διοικητικό ή πολιτικό ρεύμα και μοτίβο» (Cousins & Hussain, 1984, σ. 84). Η ειδοποιός διαφορά στη σκέψη του Foucault σε σχέση με άλλους κονστρουξιονιστές ήταν η πεποίθησή του πως η διαμόρφωση της γνώσης και νοήματος γίνεται μέσα στο Λόγο και όχι μέσω της γλώσσας. Υποστηρίζει, επιπλέον, πως «τίποτα δεν έχει νόημα εκτός των ορίων του Λόγου» χωρίς να αρνείται -βέβαια- την υλική πραγματική διάσταση των πραγμάτων (Foucault, 1969).

Ο Foucault αντιλαμβάνεται και εξετάζει το φαινόμενο του Λόγου μέσα στις κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες. Θεωρεί πως οι γνώσεις και οι πρακτικές είναι ιστορικοποιημένες και συνδέονται άρρηκτα και ορισμένα κοινωνικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα. Εμβαθύνει στη διερεύνηση του τρόπου που η γνώση επιχειρεί μέσα από πρακτικές λόγου να ρυθμίζει συμπεριφορές εντασσόμενη σε συγκεκριμένα θεσμικά πλαίσια. Αναλύει τη λειτουργία αυτού που ονόμασε «θεσμικό μηχανισμό» (apparatus) και τη σχέση εξουσίας και γνώσης. Έθεσε το ζήτημα του κατά πόσο η γνώση είναι μια μορφή εξουσίας και παράλληλα πως η εξουσία ελέγχει το πως διοχετεύεται η γνώση. Όπως περιγράφει ο Hall (1997), η γνώση που συνδέεται με την εξουσία μπορεί εν δυνάμει να γίνει «αληθινή». Με την έννοια πως κάθε γνώση που εφαρμόζεται στον πραγματικό κόσμο έχει πραγματικά αποτελέσματα. Ο Γάλλος φιλόσοφος επισημαίνει πως η γνώση και εξουσία συμπορεύονται αδιάρρηκτα: «δεν υπάρχει σχέση εξουσίας χωρίς τη σχετική σύσταση ενός πεδίου γνώσης, ούτε και υπάρχει γνώση που δεν προϋποθέτει και ταυτόχρονα συνιστά σχέσεις εξουσίας» (Foucault,

³ Ο Κωστής Παπαγιώργης αποδίδει τον όρο στην ελληνική μετάφραση της *Αρχαιολογίας της Γνώσης* ως *σχηματισμός λόγου*. Ωστόσο, κρίθηκε σκόπιμο να μην επιλεγθεί αυτή η διατύπωση καθώς δημιουργεί σύγχυση σχετικά με τη διαπλαστική λειτουργία που ερμηνεύσαμε πως εννοεί ο Foucault. Στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία αντίστοιχα απαντά ο όρος *discursive formation*.

1977, σ. 27). Επέμεινε πως η αλήθεια για την επιστημονική ανθρωπιστική και κοινωνική έρευνα δεν μπορεί να εντοπιστεί *«εκτός της εξουσίας»* (Foucault, 1980, σ. 131). Παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον η εννοιολογική διάσταση που έδωσε στην εξουσία. Πρόκρινε την άποψη πως η εξουσία δεν εδράζεται σε ένα κέντρο αλλά *«αναπτύσσεται και ασκείται μέσω ενός μηχανισμού που μοιάζει με πλέγμα»* (Foucault, 1980, σ. 90). Η αναγωγή αυτής της σκέψης άμεσα φέρνει στο προσκήνιο τη σκέψη πως όλοι μας εμπλεκόμαστε -εν τέλει- με κάποιο τρόπο με την εξουσία, είτε ως εξουσιαστές, είτε ως εξουσιαζόμενοι, είτε αμφότερα. Οι εξουσιαστικές σχέσεις διατρέχουν όλο το πεδίο της κοινωνικής ζωής. Η σκέψη του Foucault συμβάλλει σε μία ρηξικέλευθη μετατόπιση σε ό,τι αφορά την πρόσληψη των εξουσιαστικών τάσεων και δράσεων από τη μεγάλη και γενικευμένη κλίμακα στη μικρότερη, σε επίπεδο ατόμων. Αναφέρει πως *«οι σχέσεις εξουσίας φτάνουν στα έγκατα της κοινωνίας»* (Foucault, 1977, σ. 27). Ο Γάλλος φιλόσοφος ονομάζει *«μικροφυσική της εξουσίας»* τον τρόπο με τον οποίο η εξουσία ενυπάρχει και στα χαμηλότερα και μικρότερα σημεία της κοινωνικής οργάνωσης και δρα μέσα από μία *«τριχοειδή κίνηση»*⁴. Η εξουσία *«αναπαράγει στο επίπεδο των ατόμων, των σωμάτων, των χειρονομιών και των συμπεριφορών τη γενική μορφή του νόμου ή της διακυβέρνησης»* (Foucault, 1977, σ. 27). Προκρίνει την ανάλυση της εξουσίας από το μικρό-επίπεδο και όχι από τις καθολικές μορφές κυριαρχίας. Στοχεύει στην κατανόηση του πλέγματος των καθημερινών κοινωνικών σχέσεων που θεωρεί πως χαρακτηρίζονται από εξουσία, όπως σχέσεις οικογενειακές, εργασιακές, σχέσεις μέσα στο σχολικό περιβάλλον, στα στρατόπεδα κ.ά.). Συγκεκριμένα εντοπίζει πως *«οι σχέσεις αυτές έχουν βαθιές τις ρίζες τους στα στρώματα της κοινωνίας, ότι δεν εντοπίζονται στις σχέσεις Κράτους και πολίτη, ή στα όρια των τάξεων, και ότι δεν αρκούνται να αντιγράφουν, στο επίπεδο των ατόμων, των σωμάτων, των κινήσεων και της συμπεριφοράς, τη γενικότερη μορφή του Νόμου ή της Κυβέρνησης»* (Foucault, 1977, σ. 39-40). Με αυτό τον τρόπο διερεύνησης των διαδικασιών διάχυσης της εξουσίας μπορεί να γίνει αντιληπτή η έννοια και η λειτουργία της εξουσίας με κοινωνικούς όρους.

Αποτελεί κοινό τόπο πως η επίδραση που άσκησε η σκέψη του Foucault στις πολιτισμικές και κοινωνικές σπουδές ήταν τεράστια. Όπως θα δούμε και παρακάτω συνέβαλε καθοριστικά στις Σπουδές Ανάλυσης Λόγου και στην Κριτική Ανάλυση Λόγου.

⁴ Τριχοειδή είναι τα αγγεία που επιτρέπουν την ανταλλαγή οξυγόνου μεταξύ του αίματος και των ιστών που τα περιβάλλουν. Με αυτό τον τρόπο ο Foucault θέλει να παρομοιάσει τις εξουσιαστικές δυναμικές που θεωρεί πως διέπουν τις κοινωνικές σχέσεις.

2.5 Η έννοια του Λόγου

Στο πεδίο, λοιπόν, της δημοσίας σφαίρας γιατί επιλέγει ένας πολιτικός ή ένας επιστήμονας να χρησιμοποιήσει συγκεκριμένες λέξεις και κατ' επέκταση τι «Λόγοι» διαμορφώνονται; Η έννοια του Λόγου εντοπίζεται σε πληθώρα επιστημονικών πεδίων, μεταξύ των οποίων στη φιλοσοφία, τη ψυχολογία, την ανθρωπολογία, την κοινωνιολογία και τη γλωσσολογία.

Στη γλωσσολογία παρατηρούμε δύο βασικές προσεγγίσεις, οι οποίες καθόρισαν τους ορισμούς του Λόγου (Schiffrin, 1998). Αφενός, τη φορμαλιστική ή δομική και αφετέρου τη λειτουργική ή κοινωνιογλωσσική. Στις πρώτες, ο λόγος αντιμετωπίζεται ως μια γλωσσική μονάδα πέρα από τα όρια μιας πρότασης, ως μια συνολικότερη αλληλουχία προτάσεων. Στη δεύτερη περίπτωση, πρόκειται για την γλωσσική διάδραση ατόμων μέσα σε πραγματικές κοινωνικές συνθήκες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτή της οπτικής είναι η αναφορά του Fairclough (1992) πως ο λόγος δεν περιορίζεται στη χρήση της γλώσσας ως επικοινωνιακού μέσου αλλά προεκτείνεται ως μορφή κοινωνικής πρακτικής. Η σχολή σκέψης των δομιστών εξετάζει τη γλώσσα ως προς τη γνωσιακή της διάσταση, μελετώντας τη ως αυτοτελές σύστημα, ενώ οι λειτουργηστές εστιάζουν στις κοινωνικές της προεκτάσεις και διερευνούν το πως λειτουργεί σε σχέση με την κοινωνία. Ο ορισμός του λόγου κατά τους δομιστές παρουσιάζει αδυναμίες καθώς η συμπαράταξη προτάσεων δεν συνεπάγεται απαραίτητα και τη νοηματική τους συνοχή. Συνήθως ο λόγος επεκτείνεται και καλύπτει μεγαλύτερες γλωσσικές ενότητες. Αξίζει να σημειωθεί πως τον όρο «Λόγος» τον χρησιμοποιούν οι γλωσσολόγοι συνήθως στον ενικό αριθμό, ενώ οι κοινωνικοί επιστήμονες στον πληθυντικό. Οι δεύτεροι υιοθετούν την τυπολογία του Foucault (1969), ο οποίος -όπως ήδη αναφέραμε- αναφέρει πως οι λόγοι είναι «πρακτικές που συστηματικά μορφοποιούν τα αντικείμενα για τα οποία μιλούν». Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τον Foucault (1969) οι λόγοι αποτελούν συστατικό στοιχείο των υφιστάμενων κοινωνικών δομών και οι κανόνες τους επηρεάζουν σημαντικά τη διαμόρφωση νοήματος. Ο Λόγος, λοιπόν, κατά τον Foucault συνιστά έναν ορισμένο τρόπο σκέψης, ένα ορισμένο πρίσμα για το πως κανείς βλέπει τον κόσμο, έχει να κάνει με τους βαθύτερους και πιο αφηρημένους κανόνες που καθορίζουν τα κείμενα, και όχι με τα κείμενα αυτά καθαυτά. Για αυτό και συχνά απαντούν στη βιβλιογραφία ως πρακτικές λόγου. Στην *Κριτική Ανάλυση Λόγου* συναντούμε αμφότερες και τις δύο αυτές προεκτάσεις της έννοιας του λόγου.

Ως Λόγο, λοιπόν, εννοούμε τη επικοινωνιακή χρήση μιας γλώσσας μεταξύ των χρηστών ως κοινωνικών δράντων. Συχνά συναντάμε ειδικότερες αναφορές στη χρήση της γλώσσας, όπως «πολιτικός λόγος», «δημοσιογραφικός λόγος», «νομικός λόγος». Η έννοια του

Λόγου συμπεριλαμβάνει τόσο το γραπτό όσο και τον προφορικό λόγο αλλά και άλλα σημειωτικά συστήματα (Kress & Selander, 2012). Οι όροι *Λόγος* (discourse) και *κείμενο* (text) χρησιμοποιούνται διαζευκτικά, αν και ορισμένες φορές ο *Λόγος* χρησιμοποιείται περισσότερο ως αφηρημένη έννοια και το *κείμενο* ως η πραγμάτωση αυτού. Οι δομές του *Λόγου* παράγονται σε πραγματικές κοινωνικές καταστάσεις όταν αλληλεπιδρούν οι χρήστες/χρήστριες και επιτελούν κοινωνικές πράξεις. Πληθώρα μελετητών (Eisenhart & Johnstone, 2008; Jørgensen & Phillips, 2002) υποστηρίζει πως ο τρόπος που μιλάμε δεν αναπαριστά με ουδετερότητα τα αντικείμενα στα οποία αναφέρεται (άνθρωποι, ταυτότητες, κοινωνικές σχέσεις) αλλά συμβάλλει με ενεργητικό τρόπο στη δημιουργία και την εξέλιξη τους.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να διερευνήσουμε ποιες γλωσσικές ενότητες ορίζονται ως κείμενα και ποια η σχέση τους με το λόγο. Παρατηρώντας τα παραδείγματα διαφόρων ερευνών όπως Georgakopoulou and Goutsos (2000), Cameron (2001), Widdowson (2008) διακρίνουμε τρεις προϋποθέσεις για να αποτελεί μια γλωσσική ενότητα *κείμενο*. Η γλωσσική ενότητα συνιστά κείμενο όταν παράγεται από δρώντες με συγκεκριμένη σχέση (λ.χ. συνεργάτες, φίλοι, επαγγελματίες), σε ορισμένη περίσταση (λ.χ. γραφείο, σχολείο, λεωφορείο) και χαρακτηρίζονται από νοηματική πληρότητα.

Ο όρος του *κειμένου* κατέχει σημαντική θέση στις σπουδές που ασχολούνται με την ανάλυση λόγου. Στις σπουδές Κριτικής Ανάλυσης Λόγου, όπου και δίνουμε βάρος στην παρούσα εργασία, γίνεται διάκριση μεταξύ λόγου και κειμένου. Τα κείμενα αποτελούν μέρος των λόγων. Θα λέγαμε πως πρόκειται, λοιπόν, πως τα κείμενα ως μια καταγραφή των γλωσσικών πράξεων γεφυρώνουν την παραγωγή και πρόσληψη λόγου. Δίνουν μία χρονική διάρκεια και έναν ορισμένο χαρακτήρα στη γλωσσική πράξη. Όπως παρατηρούν οι Ehlich κ.ά. (1983) τα κείμενα είτε σε προφορική, είτε σε γραπτή είτε σε οπτικοποιημένη μορφή αντικειμενοποιούν τις γλωσσικές ενέργειες. Συχνά, κατηγοριοποιούμε τα κείμενα σε «κειμενικά είδη», λαμβάνοντας υπόψιν είτε την κοινωνική τους επιτέλεση είτε το κοινωνικό περιβάλλον (συγκείμενο) μέσα στο οποίο αναπτύσσονται. Παράλληλα, μπορεί να λαμβάνουμε υπόψιν τις κειμενικές λειτουργίες ή τις διαδικασίες παραγωγής για την κατάταξη τους σε κάποιο κειμενικό είδος. Όπως θα δούμε παρακάτω, η σύνδεση και οι σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των κειμένων αποτελούν σύνθετο αντικείμενο εξέτασης. Πρόκειται για τη λεγόμενη *διακειμενικότητα*, η οποία έχει να κάνει με τη σύνδεση των κειμένων τόσο με αυτά του παρελθόντος, όσο και με αυτά του παρόντος.

2.6 Η Κριτική Ανάλυση Λόγου

2.6.1 Εισαγωγή στην Κριτική Ανάλυση Λόγου

Η Κριτική Ανάλυση Λόγου (εφεξής ΚΑΛ) συνιστά μία προσέγγιση σχετικά με τον τρόπο διερεύνησης του φαινομένου της γλώσσας υπό ένα κοινωνικό πρίσμα, καθώς συνυπολογίζει το πως η ιδεολογία διαμορφώνει τη σύνδεση γλωσσικών δομών και πρακτικών με τις ευρύτερες κοινωνικές συνθήκες. Με άλλα λόγια, μελετά τον λόγο εντός ορισμένων κοινωνικοπολιτικών πλαισίων. Αξίζει να σημειωθεί πως η ΚΑΛ έχει εμβαθύνει στην εξέταση γλωσσικών κειμένων μιας και αναπτύχθηκε από γλωσσολόγους. Ωστόσο, στη σύγχρονη εποχή το αντικείμενο διερεύνησης συχνά έχει διευρυνθεί συμπεριλαμβάνοντας κείμενα και από άλλα σημειωτικά συστήματα, όπως ήχος και εικόνα, τα οποία αλληλεπιδρούν και συνδέονται μεταξύ τους πολυτροπικά⁵. Στο πλαίσιο της ΚΑΛ, ο λόγος γίνεται αντιληπτός ως μια μορφή κοινωνικής πρακτικής που συνάμα είναι φορτισμένος με αξίες και ιδεολογίες (Fairclough, 1993, σ. 134). Θεωρεί, λοιπόν, πως ο Λόγος καθρεφτίζει αλλά και κατασκευάζει την κοινωνική πραγματικότητα. Υπάρχει, δηλαδή, μία σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ κοινωνίας και Λόγου. Υιοθετεί την θέση πως τα γλωσσικά φαινόμενα είναι κατεξοχήν κοινωνικά, καθώς τα άτομα που επικοινωνούν ακολουθούν ορισμένες κοινωνικές συμβάσεις και παράγουν κοινωνικά αποτελέσματα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η τοποθέτηση της Johnstone (2017, σ. 7) πως *«όποιος θέλει να κατανοήσει τα ανθρώπινα όντα πρέπει να κατανοήσει τον λόγο»*, επειδή καταδεικνύει τον απώτερο στόχο της ΚΑΛ, ο οποίος είναι η κατανόηση του ανθρώπου μέσα από την ανάλυση και αποδόμηση του Λόγου. Επιπλέον, η Johnstone (2017, σ. xiii) υποστηρίζει πως η ΚΑΛ είναι μία διεπιστημονική ερευνητική μεθοδολογία, μιας και μπορεί να απαντήσει σε ερευνητικά ερωτήματα ποικίλων ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών. Η ΚΑΛ, λοιπόν, διερευνά πως τα κείμενα κατασκευάζουν αναπαραστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας, οι οποίες συμβάλλουν στη διαμόρφωση και διατήρηση σχέσεων ιδεολογικής κυριαρχίας και κοινωνικής ανισότητας. Η Wodak (2011) επισημαίνει πως η ΚΑΛ είναι μια προσέγγιση που *«αναλύει τόσο τις αδιαφανείς όσο και τις διαφανείς δομικές σχέσεις κυριαρχίας, διακρίσεων, εξουσίας και ελέγχου που εκδηλώνεται στη γλώσσα»*. Επομένως, η ΚΑΛ στοχεύει στην αποδόμηση του εξουσιαστικού λόγου και των κοινωνικών πρακτικών που αυτός συνεπάγεται.

⁵ Ενδεικτικά για την εφαρμογή της ΚΑΛ σε σημειωτικά συστήματα πέρα από αυτό της γλώσσας μπορεί κανείς να ανατρέξει στην έρευνα των Kress, G. R., & van Leeuwen, T. (1996). *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. Psychology Press.

Η ΚΑΛ διερευνά τη διάδραση ανάμεσα στη γλώσσα, την κοινωνία και την ιδεολογία. Ειδικότερα, συνδέοντας μικρο- και μακρο- επίπεδο *«τοποθετεί την κοινωνική επιστήμη στο ίδιο θεωρητικό και αναλυτικό πλαίσιο με τη γλωσσολογία ανοίγοντας ένα διάλογο μεταξύ τους»* (Fairclough & Chouliaraki, 1999). Υπό το πρίσμα πως η γλώσσα είναι περισσότερο μια κοινωνική πρακτική και λιγότερο ένα μέσο προσωπικής έκφρασης (Fairclough, 1992), καταλήγει πως τα κείμενα παράγονται και προσλαμβάνονται σύμφωνα με τις ιστορικές και πολιτισμικές συνθήκες της εποχής τους. Με άλλα λόγια, ο τρόπος που εκφραζόμαστε μέσω της γλώσσας έχει να κάνει με την κοινωνική μας θέση και τις ιδιότητες που αυτή συνεπάγεται.

Κανείς εύλογα μπορεί να αναρωτηθεί τι καθιστά την ΚΑΛ μια κριτική προσέγγιση. Η κριτική κοινωνική έρευνα αναλύει τις πηγές, τις αιτίες, τα χαρακτηριστικά και τη δυνατότητα να ξεπεραστούν κοινωνικές «αδικίες», όπως ζητήματα ανισοτήτων, στέρησης ελευθερίας κ.ά. Ο όρος *«κριτική»* απαντά με διάφορες σημασίες στις κοινωνικές σπουδές. Άλλες φορές συνδέεται με τη Σχολή της Φρανκφούρτης, άλλες με τη λογοτεχνική θεωρία και άλλες με τη μαρξιστική προσέγγιση. Κατά τον Reisigl (2017) μια κριτική προσέγγιση έχει να κάνει με τη στενότερη επαφή με τα δεδομένα, η οποία τα τοποθετεί σε ένα κοινωνικό πλαίσιο, διευκρινίζει την τοποθέτηση των δρώντων στο Λόγο και διακρίνεται από ένα πνεύμα αυτογνωσίας κατά τη διάρκεια της έρευνας. Η κριτική ενδέχεται να στοχεύει στην αναζήτηση της αλήθειας, ενόσω διέπεται από ένα ορισμένο σύστημα αξιών με ταυτόχρονη ενδοσκόπηση του ερευνητή. Μετά την Γαλλική επανάσταση και την εμφάνιση του μαρξισμού απέκτησε ο όρος και πολιτική ορατότητα. Όπως διαγράφεται στην έρευνα των Chilton κ.ά. (2010) η κοινωνική κριτική αξιολογεί και ασκεί κριτική στο κοινωνικό και πολιτικό κατεστημένο υπό το πρίσμα μιας εναλλακτικής ή ενός προτύπου, ώστε να μπορεί να αντιλαμβάνεται ενδεχόμενες αντιφάσεις και ελλείψεις του προς μελέτη συστήματος.

Η λογοϊστορική προσέγγιση που ακολουθούμε για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας έχει ως θεμέλιο της την κριτική, οπότε σε επόμενη ενότητα θα εστιάσουμε στην έννοια της κριτικής στο πλαίσιο της συγκεκριμένης προσέγγισης.

2.6.2. Ιστορική Αναδρομή της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου

Όπως ήδη αναφέραμε το έργο των Ferdinand de Saussure και Foucault έθεσε κάποια από τα θεμέλια για την ανάπτυξη της ΚΑΛ. Μεγάλη επιρροή άσκησαν με το έργο τους για το

γλωσσικό σχετικισμό⁶ οι ανθρωπολόγοι Sapir (1921) και Whorf (1940), φιλόσοφοι της γλώσσας και κοινωνικοί επιστήμονες, οι οποίοι διερεύνησαν ζητήματα σχετικά με την ιδεολογία και τη γλώσσα (Bakhtin, 1981; Voloshinov κ.ά., 1973). Σταδιακά στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες υπήρξε μία απομάκρυνση από τις θεωρίες του Bloomfield για τα μορφήματα και του Chomsky για τις προτάσεις ως βασικές μονάδες της γλώσσας. Οι ορισμένες δομές της γλώσσας έχουν ή αποκτούν συγκεκριμένη λειτουργία μέσα σε πραγματικές κοινωνικές συνθήκες. Οι γλωσσολόγοι, λοιπόν, άρχισαν να προσπαθούν πέρα από το να περιγράφουν τη γλώσσα αυτή καθαυτή, να δώσουν ερμηνεία στην επικοινωνιακή και κοινωνική της διάσταση. Αυτά τα ερωτήματα τους οδήγησαν να λάβουν υπόψιν όχι μόνο τις δομές των προτάσεων αλλά και το ευρύτερο γλωσσικό και εξωγλωσσικό περιβάλλον. Αντίστοιχες ανησυχίες κινητοποίησαν και άλλους τομείς, όπως η σημειωτική, η εθνογραφία, η πραγματολογία, η ψυχολογολογία κ.ά.

Σε αυτό το κλίμα, ακολουθώντας τη στροφή προς τη έρευνα σχετικά με τη γλωσσική χρήση με μια κριτική προσέγγιση μέσα στο ιστορικό, πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο έλαβε χώρα μια συστηματικότερη έρευνα σε ό,τι αφορά το φαινόμενο της γλώσσας κατά τη δεκαετία του 1970 στη Βρετανία. Μια καινοτόμα προσέγγιση ακαδημαϊκών στο πανεπιστήμιο East Anglia υπήρξε ο πρόδρομος της ΚΑΛ. Συγκεκριμένα, οι Fowler, Hodge, Kress και Trew υπήρξαν ιδρυτές της κριτικής γλωσσολογίας (critical linguistics). Συγκεκριμένα, συναντούμε πολλές από τις θέσεις της ΚΑΛ στα βιβλία που εξέδωσαν *Language and control* (Fowler κ.ά., 1979) και *Language as ideology* (Hodge & Kress, 1979). Η κριτική γλωσσολογία έφερε κοντά τη γλωσσική χρήση με την έννοια της ιδεολογίας, μελετώντας την ιδεολογική επίδραση της γλώσσας στο σχηματισμό σχέσεων εξουσίας και τη χρήση της γλώσσας σε κοινωνικούς θεσμούς. Σε ό,τι αφορά τα αναλυτικά εργαλεία της κριτικής γλωσσολογίας για την κειμενική ανάλυση εμπνεύστηκαν από τη *συστημική λειτουργική γλωσσολογία* (systemic functional grammar) του Halliday (1994). Για παράδειγμα, ο Halliday χρησιμοποιώντας τα ερευνητικά εργαλεία της μελέτησε τη συνοχή και τη συστηματικότητα στο λόγο (Halliday & Hasan, 1976). Η κριτική γλωσσολογία εστίασε το ερευνητικό της ενδιαφέρον κατά κύριο λόγο στην ανάλυση κειμένων προερχόμενα από τα μέσα ενημέρωσης (Fowler, 1991; Trew, 1979), διερευνώντας γλωσσικούς μηχανισμούς που σχετίζονται με την απουσία του δρώντος υποκειμένου, όπως για παράδειγμα το φαινόμενο της παθητικής σύνταξης.

⁶ Ο γλωσσικός σχετικισμός υποστήριζε -με την ιδέα ενός γλωσσικού ντετερμινισμού- πως διαμέσου της γλώσσας μπορεί να εκφραστεί πλήθος διαφορετικών οπτικών σχετικά με την πραγματικότητα. Οι συγκεκριμένοι ανθρωπολόγοι εστίασαν στη μελέτη του τρόπου αναπαράστασης διαγλωσσικά.

Αδιαμφισβήτητα, η κριτική γλωσσολογία έφερε στο προσκήνιο νέες ιδέες και άνοιξε το δρόμο για το επακόλουθο πεδίο της ΚΑΛ. Εντούτοις, δέχθηκε σφοδρή κριτική, ιδιαίτερα από τους εκπροσώπους της ΚΑΛ. Ο Fairclough (1992, σ. 28-29) επισημαίνει πως η κριτική γλωσσολογία εστιάζει περισσότερο στη μελέτη του κειμένου ως προϊόντος και λιγότερο στη διαδικασία παραγωγής και ερμηνείας των κειμένων. Το κείμενο εμφανιζόταν σαν μια αυτοτελής ύπαρξη και ο τρόπος προσέγγισης του μονοδιάστατος και στατικός. Στην αντίπερα όχθη, οι εκπρόσωποι της ΚΑΛ αντιλαμβάνονταν τη γλώσσα ως μια δυναμική οντότητα, όπου η έκφραση της μπορεί να ερμηνευθεί από πολλαπλά πρίσματα αναλόγως με το εκάστοτε άτομο και περιβάλλον. Επίσης, σε ό,τι αφορά τη κριτική γλωσσολογία δεν δόθηκε βάρος στην πληθώρα των τρόπων πρόσληψής του από τους εκάστοτε παραλήπτες του μηνύματος. Η προσέγγιση της κριτικής γλωσσολογίας έτεινε να συνδέει τις γλωσσικές επιλογές του ατόμου με συγκεκριμένες προθέσεις του και όπως την επικρίνει ο Fairclough (1992, σ. 29) ερεύνησε κυρίως το γραπτό λόγο αδιαφορώντας για τον προφορικό.

Τη δεκαετία του 1980 αυξήθηκαν ερευνητικές ζυμώσεις σχετικά με θέματα γλώσσας, κοινωνίας, εξουσίας, λόγου και ιδεολογίας όπως μαρτυρά η έκδοση πληθώρας σχετικών βιβλίων. Αναλυτικότερα, εκδόθηκαν με χρονολογική σειρά τα βιβλία *Prejudice in Discourse* του Van Dijk (1984), *Language and Power*⁷ των Fairclough κ.ά. (1989) και ο συλλογικός τόμος *Language, Power and Ideology* με την επιμέλεια της Wodak (1989). Τέλος, ξεκίνησε το επιστημονικό περιοδικό *Discourse and society* ο Van Dijk (1990). Όλες αυτές οι πρωτοπόρες ερευνητικές προσπάθειες ήρθαν να συναντηθούν σε ένα συμπόσιο – σημείο σταθμό στην ιστορία της ΚΑΛ – στο Άμστερνταμ τον Ιανουάριο του 1991. Εκεί έδωσαν το παρόν κάποια από τα κεντρικά πρόσωπα της ΚΑΛ οι Norman Fairclough, Gunther Kress, Theo Van Leeuwen, Ruth Wodak και Teun Van Dijk. Όπως παραθέτει η Wodak (2001b, σ. 4-5) τα άτομα που συμμετείχαν είχαν τη δυνατότητα να συζητήσουν, να μοιραστούν σκέψεις και προβληματισμούς, να συμφωνήσουν σε αμοιβαίους ερευνητικούς στόχους και να καταλήξουν σε βασικές θεωρητικές αρχές της ΚΑΛ. Έτσι, θεσμοθετήθηκε το πεδίο της ΚΑΛ.

⁷ Εδώ συναντάμε για πρώτη φορά τον όρο *κριτική ανάλυση λόγου* (critical discourse analysis).

2.6.3 Ορίζοντας την Κριτική Ανάλυση Λόγου – Βασικές προσεγγίσεις

Η Κριτική Ανάλυση Λόγου, λοιπόν, συνιστά μια θεωρία η οποία μελετά καταρχήν τη γλώσσα, αλλά κατ' επέκταση και άλλα σημειωτικά συστήματα (εικόνα, ήχος κ.ά.), ως Λόγο. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Λόγος, γίνεται αντιληπτός ως κοινωνική πρακτική η οποία αναπαριστά αλλά συνάμα κατασκευάζει την περιρρέουσα πραγματικότητα.

Η ΚΑΛ τόσο ως προς το θεωρητικό της μέρος, όσο και ως προς τη μεθοδολογία της παρουσιάζει έντονη ποικιλομορφία. Έτσι, αποτελεί ένα διευρυμένο θεωρητικό πυρήνα που ενσωματώνει ποικίλες αναλυτικές προσεγγίσεις. Με άλλα λόγια, διακρίνεται από ποικιλία θεματικών, ποικίλα θεωρητικά υπόβαθρα και διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις. Εύστοχα επισημαίνει ο Van Dijk (2001) πως η ΚΑΛ δεν είναι «μέθοδος ή θεωρία που μπορεί κανείς απλώς να εφαρμόσει στα κοινωνικά προβλήματα» αλλά κάτι περισσότερο. Συγκροτεί μια «οπτική για να κάνουμε έρευνα». Η σύνθετη ιδιοσυγκρασία της είναι αποτέλεσμα των διαφορετικών πηγών της. Όπως ήδη αναφέραμε έχει βασιστεί σε κοινωνικές θεωρίες, για παράδειγμα στο δυτικό μαρξισμό (Brewster & Althusser, 2001; Gramsci, 1971), τη μεταδομιστική σκέψη του Foucault (1969) και τη φιλοσοφία της γλώσσας επηρεασμένη από το μαρξισμό (Bakhtin, 1981; Voloshinov κ.ά., 1973). Στο κέντρο της έχει, βέβαια, διαρκώς τις έννοιες της κριτικής, της εξουσίας και της ιδεολογίας.

Το διεπιστημονικό της πνεύμα, ο ετερόκλητος χαρακτήρας των μεθοδολογικών της εργαλείων και η ποικιλία των θεωρητικών της αρχών φέρνουν στο προσκήνιο την ανάγκη για μετασχηματισμό της σε *Κριτικές Σπουδές Λόγου* (Critical Discourse Studies), σύμφωνα με τις σύγχρονες τοποθετήσεις των εκπροσώπων της. Στην παρούσα εργασία θα μείνουμε στη χρήση του όρου ΚΑΛ, καθώς έχει -προς το παρόν- μεγαλύτερη διάδοση και αποδοχή, ειδικότερα στην ελληνική βιβλιογραφία.

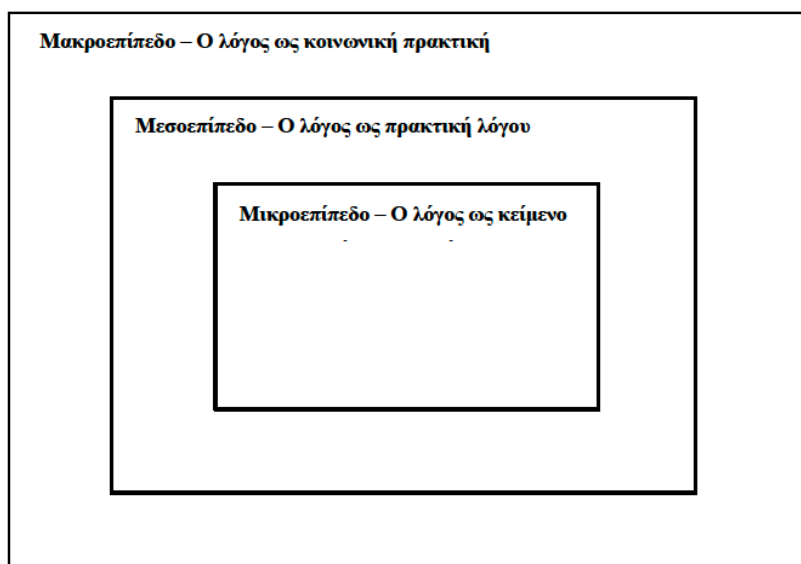
Κοινός παρονομαστής των προσεγγίσεων της ΚΑΛ είναι η μελέτη του λόγου ως φορέα ιδεολογιών και αξιών και μέσο συγκρότησης της κοινωνικής πραγματικότητας που εν τέλει ασκεί εξουσία και συντηρεί τις κοινωνικές ανισότητες. Στόχος της ΚΑΛ είναι να φέρει στο προσκήνιο και να αποδομήσει τον τρόπο που ο λόγος συμβάλλει στη φυσικοποίηση των σχέσεων εξουσίας και τη παγίωση των ετεροβαρών κοινωνικών σχέσεων (Fairclough κ.ά., 1989, σ. 90-97). Κατά τον Van Dijk (2001, σ. 358-359), απώτερος στόχος είναι η αντιμετώπιση αυτών των ανισοτήτων. Η ΚΑΛ, με την κριτική της προσέγγιση, προσβλέπει σε μία κοινωνική αλλαγή με συμμετρικότερες σχέσεις εξουσίας (Jørgensen & Phillips, 2002, σ. 90-97). Τέλος, στοχεύει στην καλλιέργεια κριτικής γλωσσικής επίγνωση (critical language

awareness) στα άτομα που χρησιμοποιούν το λόγο, ώστε να αντιλαμβάνονται καλύτερα το περιεχόμενο και τη λειτουργία των λόγων τους.

Μπορούμε να ξεχωρίσουμε τρεις βασικές σχολές σκέψης στο πεδίο της ΚΑΛ: την *κοινωνιοπολιτισμική* (socio-cultural) προσέγγιση του Norman Fairclough, την *κοινωνιογνωσιακή* (socio-cognitive) που καθιέρωσε ο Teun Van Dijk και την *λογοϊστορική* (discourse-historical) της σχολής της Βιέννης, προεξαρχούσης της Ruth Wodak.

Η κοινωνιοπολιτισμική προσέγγιση⁸ που εισήγαγε ο Norman Fairclough (Fairclough, 1992, 2003, 2013; Fairclough κ.ά., 1989) εστιάζει στη διάδραση των γλωσσικών χαρακτηριστικών ενός κειμένου με τις πρακτικές λόγου, τα οποία αμφότερα εντάσσει στις ευρύτερες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες, όπου το κείμενο αυτό παρήχθη. Το μοντέλο του Fairclough επιμερίζεται σε τρία επίπεδα: το μικροεπίπεδο (micro-level), στο οποίο γίνεται κειμενική ανάλυση (textual analysis) ενός γραπτού ή προφορικού κειμένου, το μεσοεπίπεδο (meso-level), όπου ο λόγος εξετάζεται ως πρακτική λόγου (discursive practice) και το μακροεπίπεδο (macro-level), όπου γίνεται μία αναγωγή του λόγου σε κοινωνιοπολιτισμική πρακτική (sociocultural practice). Ο Fairclough (1995, σ. 98) αναλύοντας το τρισδιάστατο μοντέλο του αναφέρει την κειμενική ανάλυση ως περιγραφή (description), την ανάλυση του μεσοεπιπέδου ως ερμηνεία (interpretation) και τέλος τη μελέτη του μακροεπιπέδου ως επεξήγηση (explanation). Αξίζει να σημειωθεί πως αυτά τα τρία επίπεδα ανάλυσης δεν λειτουργούν αυτοτελώς αλλά συνδυαστικά, καθώς το καθένα βασίζεται σε στοιχεία που προκύπτουν από το προηγούμενο. Συχνά, το τρισδιάστατο μοντέλο του Fairclough (1995, σ. 98) σχηματοποιείται με τον παρακάτω τρόπο:

⁸ Η προσέγγιση του Fairclough συναντά μεγάλη απήχηση στην ελληνική έρευνα. Ενδεικτικά βλ. μεταξύ άλλων Stamou (2013), Archakis κ.ά. (2014), Goutsos & Polymeneas (2014).

Σχήμα 2. Το τρισδιάστατο μοντέλο ΚΑΛ του Fairclough

Η κοινωνιογνωσιακή προσέγγιση στοχεύει να αναλύσει το πως ο λόγος αλληλεπιδρά με την κοινωνία, δίνοντας έμφαση στη σημασία των γνωσιακών διεργασιών που βρίσκονται ανάμεσα στο δίπολο λόγος-κοινωνία. Κατά την προσέγγιση του Van Dijk, οι κοινωνικές αναπαραστάσεις που εδράζονται στο λόγο δεν αντικατοπτρίζουν ούτε διαμορφώνουν την κοινωνική πραγματικότητα αδιαμεσολάβητα. Αντιθέτως, υφίστανται μία γνωσιακή διεργασία καθώς περνούν μέσα από τις προσλαμβάνουσες των ομιλητών και ομιλητριών, οι οποίες έχουν συγκροτηθεί σύμφωνα με τις προϋπάρχουσες νοητικές αναπαραστάσεις. Για παράδειγμα, τα νοητικά σχήματα, οι αξίες και οι αντιλήψεις που έχουν σχετικά με το περιεχόμενο της γλωσσικής πράξης και τη μορφή της επικοινωνίας που συμμετέχουν. Αυτά τα φίλτρα ενσωματώνουν τόσο ατομικά όσο και συλλογικά/κοινωνικά γνωσιακά στοιχεία. Η κοινωνιογνωσιακή προσέγγιση διερευνώντας προσλαμβάνουσες του προσλαμβάνοντος ατόμου εστιάζει στον πραγματικό αντίκτυπο που ενδέχεται να έχει ένα κείμενο στον αποδέκτη και την αποδέκτρια του, πέρα από την πρόθεση και στόχευση του υποκειμένου που το παράγει. (Van Dijk, 2001).

Σε επόμενη ενότητα θα παρουσιαστεί διεξοδικά η λογοϊστορική προσέγγιση, καθώς αποτελεί το ερευνητικό μοντέλο της ΚΑΛ που θα ακολουθήσουμε για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας.

2.7 Η λογοϊστορική προσέγγιση

2.7.1 Χαρτογραφώντας τη ΛΠΠ

Η λογοϊστορική προσέγγιση (εφεξής ΛΠΠ) αποτυπώνει την σχολή κριτικής ανάλυσης λόγου που συστηματοποίησε η ομάδα της Βιέννης, προεξαρχούσης της Ruth Wodak. Η ΛΠΠ θέτει στην κριτική ανάλυση λόγου την παράμετρο της ιστορικότητας. Θεωρεί αναγκαία την προσμέτρηση των περιρρευσών κοινωνικών, πολιτικών και ιστορικών συνθηκών τόσο συγχρονικά όσο και διαχρονικά σε σχέση με το χρόνο παραγωγής του εκάστοτε κειμένου. Αυτή η συγκριτική μελέτη σύγχρονων και παλαιότερων κειμένων γίνεται αφενός σχετικά με την ιστορία των γεγονότων που συνδέονται στα κείμενα και αφετέρου σε ό,τι αφορά την ιστορία του υπό μελέτη θέματος. Η κειμενική ανάλυση, σύμφωνα με τη ΛΠΠ, έχοντας ιστορική τεκμηρίωση και συγκριτική μεθοδολογία επιχειρεί να εντοπίσει την σύνδεση και αλληλουχία επιχειρημάτων μεταξύ των διαφόρων κειμένων που ενδέχεται να προέρχονται από διαφορετικά πεδία. Αξίζει να σημειωθεί πως η ΛΠΠ διακρίνεται από ένα διεπιστημονικό πνεύμα -όπως θα δούμε και παρακάτω- ως προς τη συγκρότηση της θεωρητικής της βάσης αλλά και των μεθόδων έρευνας που ακολουθεί. Η ιστορική της ανάλυση μετέρχεται εθνογραφικής έρευνας με την εξέταση ιστορικών πηγών και γεγονότων και τη διεξαγωγή συνεντεύξεων των κοινωνικών δρώντων, ώστε να καταλήξει σε μία πολύπλευρη προσέγγιση του προς εξέταση ζητήματος. Εν ολίγοις, η ΛΠΠ επιδιώκει με ιστορική τεκμηρίωση να προσφέρει μια πολυπρισματική κριτική ανάλυση λόγου.

2.7.2 Θεμελιώδεις όροι στη ΛΠΠ

Στη λογοϊστορική προσέγγιση υπάρχουν κάποιες βασικές αρχές που συγκροτούν τη θεωρητική της βάση και την ερευνητική μεθοδολογία της. Κρίνεται σκόπιμο σε αυτό το σημείο να αναλυθούν καθώς αποτελούν πυρηνικά στοιχεία της παρούσας εργασίας. Όπως και γενικότερα στην ΚΑΛ, συναντούμε τις έννοιες *κριτική*, *ιδεολογία*, *εξουσία*. Είναι σημαντικό να δούμε πως αυτές οι έννοιες προσλαμβάνονται και χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο της ΛΠΠ.

Οι καταβολές της ΛΠΠ εντοπίζονται σε μεγάλο βαθμό στη Κριτική Θεωρία (Adorno & Horkheimer, 1997; Habermas, 1996) και έτσι υιοθετεί ορισμένες όψεις της κοινωνικής κριτικής. Αρχικά, η *κριτική* που εδράζεται στα κείμενα ή τον λόγο αποπειράται να αναδείξει τις ασυνέχειες και αντιφάσεις στις εσωτερικές δομές των κειμένων και του λόγου. Έπειτα, η

κοινωνιοδιαγνωστική κριτική έχει ως στόχο τον εντοπισμό του υφέρποντος στοιχείου χειραγώγησης, επιρροής και ελέγχου των πρακτικών του λόγου. Σε αυτό το σημείο, επιστρατεύονται θεωρητικά σχήματα και από άλλους επιστημονικούς κλάδους και αναλύονται πληροφορίες που προκύπτουν από το συγκεκριμένο. Τέλος, υπάρχει η κριτική που έχει να κάνει με το μέλλον. Είναι μια προσπάθεια εξέλιξης της επικοινωνίας, για παράδειγμα με την κατάρτιση οδηγών για ένα λόγο περισσότερο συμπεριληπτικό⁹ με αποφυγή σεξιστικών εκφράσεων. Μέσα από αυτή την κριτική προσέγγιση, γίνεται φανερό πως στη ΛΠΠ είναι σημαντική προϋπόθεση να γίνεται ξεκάθαρο το προς διερεύνηση αντικείμενο, αλλά και η θέση του ίδιου του αναλυτή.

Η έννοια της *ιδεολογίας* κατέχει κεντρική θέση στην προσέγγιση της Wodak. Στο πλαίσιο της ΛΠΠ, γίνεται αντιληπτή ως μία οπτική σχετικά με τον κόσμο που εμπεριέχει νοητικές αναπαραστάσεις, απόψεις, πεποιθήσεις και εκτιμήσεις που έχουν κοινά τα μέλη μιας κοινωνικής ομάδας. Οι ιδεολογίες είναι ένα σύστημα ιδεών και αντιλήψεων που συντελεί σημαντικά στην κατασκευή κοινών ταυτοτήτων και στο σχηματισμό κοινωνικών σχέσεων μέσα από το λόγο. Ενδέχεται, λοιπόν, να λειτουργήσουν ως μέσα διατήρησης ή και αλλαγής σχέσεων εξουσίας επιτελώντας ένα ρόλο «θεματοφύλακα» ή μη με τον έλεγχο της πρόσβασης σε συγκεκριμένα πεδία της δημόσιας σφαίρας. Η ΛΠΠ έχει έντονο ενδιαφέρον για τον τρόπο που ο λόγος διαμεσολαβεί για την αναπαραγωγή των ιδεολογιών και την κοινωνική θέσμιση σχέσεων. Βασικό ζήτημα της ΛΠΠ είναι η αποδόμηση των εξουσιαστικών λόγων, μέσα από την ενδελεχή ανάλυση των ιδεολογιών που εγκαθιδρύουν αυτό το καθεστώς κυριαρχίας. Βασικό αξίωμα της ΛΠΠ είναι πως η γλώσσα αυτοτελώς δεν έχει εξουσία, αλλά αποτελεί το μέσο για την απόκτηση ή τη συντήρηση αυτής.

Με αυτό τον τρόπο οδηγούμαστε σε ακόμη μία σημαντική έννοια για τη ΛΠΠ, αυτή της εξουσίας. Η *εξουσία*, σύμφωνα με τη Wodak (2001a), έχει να κάνει με την ετεροβαρή σχέση μεταξύ κοινωνικών δρώντων που έχουν διαφορετικές κοινωνικές σχέσεις ή ανήκουν σε διαφορετικές ομάδες. Παράλληλα, κατά τον Weber (1925), η εξουσία συνιστά την δυνατότητα για επιβολή της βούλησης ενός ατόμου απέναντι στη θέληση κάποιου άλλου στο πλαίσιο μιας κοινωνικής σχέσης. Η εξουσία ενυπάρχει σε πλείστες των κοινωνικών σχέσεων. Παρουσιάζεται να νομιμοποιείται ή απονομιμοποιείται μέσω των λόγων, ενώ ταυτόχρονα οι εξουσιαστικές σχέσεις περιορίζουν τους λόγους με ποικίλους τρόπους. Τα κείμενα μπορούν να είναι πεδίο για κοινωνικό αγώνα όταν φέρουν ιδεολογίες που τείνουν προς κυριαρχία.

⁹ Σημαντική και επίκαιρη η καλλιέργεια ενός συμπεριληπτικού λόγου σε ό,τι αφορά κοινωνικές ομάδες που υφίστανται οποιασδήποτε μορφής περιθωριοποίηση. Για παράδειγμα, οι Σπουδές Φύλου και η Κοινωνία των Πολιτών έχουν φέρει στο προσκήνιο σχετικά ζητήματα.

Κατά την ΛΙΠ, η εξουσία δεν μετουσιώνεται σε κυριαρχική σχέση μόνο μέσω της γλώσσας αλλά παίζουν ρόλο και κοινωνικές συνιστώσες, όπως η κοινωνική θέση του δρώντος υποκειμένου και η θέση του λόγου μέσα στη δημόσια σφαίρα.

Ο λόγος, όπως αναφέραμε και παραπάνω, θεωρείται ένα μείγμα σημειωτικών πρακτικών μέσα σε ορισμένα κοινωνικά πλαίσια, όπου εξαρτάται από το εκάστοτε συγκείμενο η σημασία του. Είναι κοινωνικό παράγωγο και συνάμα συστατικό στοιχείο της κοινωνίας. Για την ΛΙΠ συνδέεται ο λόγος με ένα μακρόθεμα και με μία επιχειρηματολογία, όπου διαγράφονται πολλές και διαφορετικές οπτικές των κοινωνικών δρώντων. Θα μπορούσαμε, ενδεχομένως, να παρομοιάσουμε το λόγο σαν «ένα μωσαϊκό ποικίλων οπτικών των κοινωνικών υποκειμένων». Αποτελεί πρόκληση για τον ερευνητή να διακρίνει τα όρια μεταξύ των λόγων. Ένας λόγος δεν είναι ένα στατικό στοιχείο αλλά μια δυναμική οντότητα. Ο εκάστοτε ερευνητής σύμφωνα με την οπτική του καταλήγει σε μια ερευνητική αναλυτική κατασκευή. Θα επανέλθουμε παρακάτω σχετικά με την κριτική που έχει δεχθεί η ΚΑΛ για αυτό.

Το κείμενο είναι υλική πραγμάτωση και ουσιαστική αποτύπωση ενός λόγου, είναι η αντικειμενοποίηση της γλωσσικής ενέργειας (Ehlich κ.ά., 1983). Η ΛΙΠ αποσκοπεί στην έρευνα τις διαλεκτικών σχέσεων τόσο των κειμένων μεταξύ τους αλλά και σε συνάρτηση με τις κοινωνικές συνθήκες. Αναζητά τις *διακειμενικές* και *διαλογικές* σχέσεις. Η διακειμενικότητα έχει να κάνει με το αν και κατά πόσο συνδέονται κείμενο τόσο στο παρόν όσο και στο παρελθόν. Μπορεί να εντοπιστεί όταν υπάρχει ρητή αναφορά σε ένα ζήτημα ή σε κοινωνικό δρώντα ή σε γεγονός και όταν μετατοπίζονται επιχειρήματα από το ένα κείμενο στο άλλο. Η τελευταία διαδικασία, της μεταφοράς επιχειρηματολογίας, ονομάζεται αναπλαισίωση. Αξίζει να σημειωθεί πως όταν ένα στοιχείο περιεχομένου, μια επιχειρηματολογία σε αυτή τη περίπτωση, αλλάζει συγκείμενο αποκτά ταυτόχρονα και διαφορετικό νόημα (Wittgenstein, 1975). Η *διαλογικότητα* αποτυπώνει τον τρόπο που οι λόγοι συνδέονται μεταξύ τους με πολλαπλούς τρόπους. Για παράδειγμα, αν θεωρούμε ένα λόγο ως κυρίως σχετιζόμενο με το προς εξέταση θέμα, μπορούμε να εντοπίσουμε πως ένας λόγος σχετιζόμενος με το υγειονομικό ζήτημα της πανδημίας της COVID-19, αναφέρεται συχνά σε υπο-λόγους και θέματα από άλλους λόγους, όπως η οικονομία. Η συμπλοκή, λοιπόν, των διαφορετικών λόγων έχει να κάνει με την διαλογικότητα. Στην πραγματικότητα οι λόγοι είναι τις περισσότερες φορές δυναμικές και ανοιχτές διαδικασίες, οπότε χαρακτηρίζονται από μία υβριδική μορφή με νέα υπο-θέματα να εμφανίζονται διαρκώς.

Στη λογοϊστορική προσέγγιση απαντά συχνά ο όρος *συγκείμενο* (Wodak, 2007, 2009). Του αποδίδονται τέσσερις διαστάσεις. Το συγκείμενο μπορεί να σχετίζεται με το άμεσο

γλωσσικό περιβάλλον, τις διακειμενικές ή διαγλωσσικές σχέσεις μεταξύ κειμένων, τις κοινωνικές μεταβλητές ενός ορισμένου «καταστασιακού συγκείμενου» και, τέλος, με το ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό και ιστορικό πλαίσιο.

Η ΛΠΠ, προκειμένου να ανταπεξέλθει στην έρευνα πάνω σε διαφορετικά αντικείμενα στηρίζεται σε διαφορετικές πηγές δεδομένων και χρησιμοποιεί διάφορα αναλυτικά μοντέλα. Κάποια από τα κύρια χαρακτηριστικά της ΛΠΠ είναι η διεπιστημονική της προσέγγιση με συνδυασμό γλωσσολογικής και κοινωνιολογικής ανάλυσης με ταυτόχρονη ιστορική τοποθέτηση, η πολλαπλή τριγωνοποίηση ως μεθοδολογική αρχή και η πρακτική κατεύθυνση των αποτελεσμάτων της. Αξίζει να σημειωθεί πως η τριγωνοποίηση μπορεί να συνδυάζει διαφορετικές οπτικές, ερευνητικά αντικείμενα, δεδομένα, θεωρίες, μεθόδους ή μελετητές ώστε να καταλήγει σε πιο πολύπλευρα και ακριβέστερα συμπεράσματα. Η ΛΠΠ, λοιπόν, προσανατολισμένη στο πρόβλημα ακολουθεί ακόμα και επιτόπια ή εθνογραφική έρευνα όταν χρειάζεται και συνδυάζει θεωρία με εμπειρικά δεδομένα. Εξετάζει ποικίλα κειμενικά είδη, λαμβάνοντας υπόψιν το ιστορικό πλαίσιο και προσαρμόζοντας τις μεθόδους στο εκάστοτε προς διερεύνηση ζήτημα.

Τέλος, η ΛΠΠ ως προς την ανάλυση λόγου διακρίνεται από τρία επίπεδα. Μετά τον εντοπισμό του περιεχομένου ή θέματος ενός λόγου, εξετάζει τις στρατηγικές λόγου (discursive practices) και καταλήγει στην ανάλυση των γλωσσικών μέσων (linguistic means) και γλωσσικών πραγματώσεων (linguistic realizations).

Θα επανέλθουμε παρακάτω στη ΛΠΠ σε ό,τι αφορά τη μεθοδολογία της έρευνας που προτείνει και πως και σε ποιο βαθμό αυτή υιοθετήθηκε στην παρούσα εργασία.

2.8 Επικρίσεις απέναντι στην Κριτική Ανάλυση Λόγου

Η Κριτική Ανάλυση Λόγου, όπως και κάθε επιστημονική προσέγγιση έχει δεχτεί κριτική σε ό,τι αφορά τη μεθοδολογική και ερμηνευτική της προσέγγιση. Αναλυτικότερα, έχει επικριθεί σχετικά με τον τρόπο που αντιλαμβάνεται το περιεχόμενο και σε σχέση με την ερμηνευτική της προσέγγιση για τα ευρήματα της ανάλυσης κειμένων που πραγματοποιεί. Τέλος, οι επικρίσεις σε βάρος της αφορούν τον κοινωνικό ρόλο που αποπειράται να επιτελέσει.

Σε ό,τι αφορά την κριτική για το περιεχόμενο, αυτή προέρχεται κυρίως από εκπροσώπους του πεδίου της ανάλυσης της συνομιλίας (Sacks, 1992; Schegloff, 1997), οι οποίοι προσδιορίζουν την έννοια του περιεχόμενου με διαμετρικά αντίθετο τρόπο. Το ορίζουν ως το πλαίσιο που ανακύπτει μεταξύ των δρώντων υποκειμένων σε μία συνομιλία (Potter,

1998). Με άλλα λόγια, δίνουν έμφαση στη μελέτη των μικρο-διαδράσεων μεταξύ των ατόμων που συνομιλούν. Αντιθέτως, η ΚΑΛ ενδιαφέρεται για την διερεύνηση του μακροπερικειμένου, εστιάζοντας στην αλληλεπίδραση μεταξύ λόγων και κοινωνικού περιβάλλοντος, λαμβάνοντας υπόψιν τα σχήματα εξουσίας και τις δυναμικές των ιδεολογιών. Οι επικριτές της ΚΑΛ, θεωρούν πως δίνει μεγάλο βάρος στο μάκρο-επίπεδο, συχνά με υποθέσεις που επηρεάζονται από τις προβολές και προκαταλήψεις των ερευνητών. (Verschueren, 2012; Widdowson, 1998). Δηλαδή, επικρίνονται πως αφηρητικά διαλέγουν πλευρές του περικειμένου, στις οποίες εστιάζουν κατά την ερευνητική ανάλυση. Καταλήγουν -κατά κάποιο τρόπο- σε μία λήψη του ζητουμένου. Όπως παρατηρεί ο Blommaert (2001, σ. 15) «η ΚΑΛ αντιμετωπίζει τις κοινωνικές δομές, τις σχέσεις εξουσίας και τους ιδεολογικούς μηχανισμούς με τρόπο αυτονόητο, απλουστευτικό και πάγιο».

Επιπλέον, η ΚΑΛ δέχεται επικρίσεις για τις ερμηνευτικές προσεγγίσεις της σχετικά με τα ευρήματα της έρευνας της και για τις ερευνητικές υποθέσεις της πάνω στις επιδράσεις που ασκούν τα κείμενα στα κοινωνικά υποκείμενα. Επικρίνεται πως τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει για τις ιδεολογικές πτυχές ενός κειμένου είναι αποτέλεσμα του υποκειμενικού πρίσματος του εκάστοτε ερευνητή και τίθεται στον αναγνώστη με τρόπο που δεν δίνεται το περιθώριο για εναλλακτικές αναγνώσεις και ερμηνείες (Kress & van Leeuwen, 1996; Widdowson, 1998). Ειδικότερα, επικρίνονται οι κριτικοί αναλυτές λόγου πως θεωρούν το κείμενο κάτι πεπερασμένο που μπορεί να ιδωθεί με ένα συγκεκριμένο τρόπο. Η Breeze (2011, σ. 508) επισημαίνει πως οι ερευνητές της ΚΑΛ έχουν κατηγορηθεί για κάτι που μπορεί να ονομαστεί ένα είδος *απλοϊκού γλωσσολογικού ντετερμινισμού* (naive linguistic determinism). Υποστηρίζει πως σε ένα κόσμο παγκοσμιοποίησης τα άτομα είναι εκτεθειμένα σε πολλούς και διαφορετικούς λόγους και έτσι μαθαίνουν να πλοηγούνται, με την αποδοχή κάποιων και την απόρριψη κάποιων άλλων. Ωστόσο, απέναντι σε αυτό η ΚΑΛ αναδεικνύει μία μονοδιάστατη σχέση μεταξύ κειμένου και ατόμου.

Το τελευταίο κύριο σημείο της επίκρισης που δέχεται η ΚΑΛ έχει να κάνει με τον κοινωνικό ρόλο που επιδιώκει να επιτελέσει με την αξιοποίηση της έρευνας της σε μία κατεύθυνση κοινωνικής αλλαγής. Δέχεται κριτική πως ο στρατευμένος χαρακτήρας της επηρεάζει την αντικειμενικότητα και κατ' επέκταση την αξιοπιστία της έρευνας. Η ξεκάθαρη δήλωση των πολιτικών πεποιθήσεων των ερευνητών δεν σημαίνει κατ' ανάγκη την απαλλαγή από την ανάγκη για αντικειμενικότητα στην έρευνα (Breeze, 2011, σ. 501). Παράλληλα, σε ό,τι αφορά την απόπειρα της ΚΑΛ για κοινωνική αλλαγή μέσα από τα ερευνητικά της πορίσματα, ο Luke (2002, σ. 106) αντιτείνει πως δεν αρκεί ο εντοπισμός και

η περιγραφή των κοινωνικών ανισοτήτων μέσω του λόγου, αλλά χρειάζεται και να προτείνει εναλλακτικές μορφές συγκρότησης λόγων¹⁰.

Οι εκπρόσωποι της ΚΑΛ έχουν τοποθετηθεί απέναντι στις επικρίσεις που αναφέρθηκαν. Ειδικότερα, επισημαίνουν, αναγνωρίζοντας τις περιορισμένες ερμηνευτικές δυνατότητες της κειμενικής ανάλυσης, πως είναι μόλις ένα από τα πολλαπλά αναλυτικά εργαλεία ενός κριτικού αναλυτή λόγου (Fairclough, 2003). Σε ό,τι αφορά τη μελέτη της πρόσληψης ενός κειμένου υπογραμμίζουν πως είναι αναγκαίες περαιτέρω μεθοδολογικές προσεγγίσεις, προερχόμενες από τους κλάδους της εθνογραφίας και της κοινωνικής ψυχολογίας. Μεγάλο βάρος δίνεται στην συζήτηση για τις προκαταλήψεις και τον στρατευμένο χαρακτήρα της ΚΑΛ και τα επακόλουθα ζητήματα αντικειμενικότητας και επιστημονικότητας που τίθενται υπό αμφισβήτηση. Οι ίδιοι και οι ίδιες οι εκπρόσωποι της ΚΑΛ υποστηρίζουν πως η σαφής κοινωνικοπολιτική τοποθέτηση της ΚΑΛ είναι ενσυνείδητη επιλογή που απηχεί την άποψη πως η επιστήμη δεν είναι ουδέτερη και αντικειμενική, αλλά συνιστά κοινωνική πρακτική που αναπόδραστα αλληλεπιδρά με το κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσεται (Van Dijk & Dijk, 1993, σ. 252). Με άλλα λόγια, θεωρούν πως δεν μπορούμε να εννοήσουμε την επιστήμη κοινωνικοπολιτικά αποπλαισιωμένη. Σε αυτό το μήκος κύματος, οι ερευνητές και οι ερευνήτριες της ΚΑΛ υποβάλλουν την έρευνα τους σε μία διαδικασία αναστοχασμού, αντιλαμβανόμενοι πως και τα ίδια τα άτομα που ερευνούν απαρτίζουν κομμάτι των πρακτικών που μελετούν (Fairclough & Chouliaraki, 1999, σ. 60, 166).

2.9 Από την Κριτική Ανάλυση Λόγου στη γλωσσολογία σωμάτων κειμένων

2.9.1 Εισαγωγή στο συνδυασμό των δύο προσεγγίσεων

Όπως είδαμε παραπάνω, η ΚΑΛ δέχθηκε δριμυία κριτική σχετικά με τα μεθοδολογικά και ερευνητικά της εργαλεία. Δέχθηκε επικρίσεις για προκαταλήψεις των ερευνητών (Blommaert, 2005; Widdowson, 2004), για παράδειγμα σε ό,τι αφορά την επιλογή των θεματικών προς ανάλυση και των κειμένων προς εξέταση (Orpin, 2005; Stubbs, 1997). Η επιλογή των κειμένων επικρίθηκε πως μπορεί να γίνεται με τρόπο που ο ερευνητής να επιδιώκει να καταλήξει σε συγκεκριμένα συμπεράσματα. Σε μία προσπάθεια να αντικρούσουν αυτές τις παρατηρήσεις αρκετοί ερευνητές (Baker, 2006) πρότειναν μία συνέργεια ανάμεσα σε προσεγγίσεις ανάλυσης λόγου (βλ. ΚΑΛ) και γλωσσολογίας σωμάτων

¹⁰ Η φεμινιστική γλωσσολογία, για παράδειγμα, προτείνει εμφατικά εναλλακτικούς τρόπους έκφρασης σε μία προσπάθεια άμβλυνσης του σεξιστικού λόγου.

κειμένων (εφεξής ΣΓ). Σε αυτό το σημείο κρίνεται σημαντικό να παραθέσουμε μια εισαγωγή στην θεωρία της γλωσσολογίας σωμάτων κειμένων.

2.9.2 Γλωσσολογία Σωμάτων Κειμένων

Αποτελεί κοινή παραδοχή πως η έρευνα πάνω στο φαινόμενο της γλώσσας είναι μία σύνθετη διαδικασία λόγω του πολύπλοκου χαρακτήρα της ως αντικειμένου εξέτασης. Στη σύγχρονη έρευνα επιδιώκεται η συλλογή μεγάλου όγκου γλωσσικού υλικού ώστε οι ερευνητικές γενικεύσεις να είναι -κατά το δυνατόν- ακριβέστερες. Οι μεγάλες συλλογές γλωσσικού υλικού που δίνουν τη δυνατότητα στον μελετητή για βάσιμες ερευνητικές υποθέσεις ονομάζονται *σώματα κειμένων* και ο κλάδος που ασχολείται με τη διερεύνηση τους *Σωματοκειμενική Γλωσσολογία* (εφεξής ΣΓ) (Goutsos κ.ά., 2015). Λόγω της τεχνολογικής εξέλιξης του 20^{ου} και 21^{ου} αιώνα οι ταχύτητες συλλογής και ανάλυσης αυτών των «ομαδοποιημένων κειμένων» έχουν αυξηθεί ραγδαία καθώς η έρευνα μπορεί να πραγματοποιείται ψηφιακά. Η ΣΓ επιδιώκει τη συστηματική συλλογή κειμένων με γλωσσικά δεδομένα που έχουν ανακύψει φυσικά, δηλαδή με όρους πραγματικής ζωής, και όχι τεχνητά με την παρέμβαση ενός ερευνητή. Θεωρεί πως τα υβριδία που σχηματίζουν ορισμένοι ερευνητές από μέρη κειμένων δεν αντιπροσωπεύουν την πραγματική γλωσσική χρήση. Στην παρακάτω εικόνα ο Goutsos κ.ά. (2015) παραθέτει τις κατηγορίες γλωσσικών δεδομένων.

Σχήμα 3. Είδη γλωσσικών δεδομένων (Goutsos κ.ά., 2015)

Η συλλογή των δεδομένων οφείλει να διέπεται από ορισμένες και ξεκάθαρες αρχές ώστε να μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα συστηματικά γλωσσικά δεδομένα προς διερεύνηση. Τα γλωσσικά δεδομένα των σωμάτων κειμένων χαρακτηρίζονται από συστηματικότητα και

αυθεντικότητα, καθώς συλλέγονται με συγκεκριμένα κριτήρια και προέρχονται από πραγματικά γλωσσικά περιβάλλοντα, αντίστοιχα. Επίσης, περιέχουν κείμενα ή μέρη κειμένων, όχι αυτοτελείς φράσεις, με μεγάλη έκταση.

Έχουν ειπωθεί πολλοί ορισμοί για τα σώματα κειμένων στη βιβλιογραφία, για παράδειγμα από τους McEnery and Wilson (2003, σ. 177) και τους Sampson and Abney (2001, σ. 6), αλλά -πιθανόν- οι πιο περιεκτικές τοποθετήσεις προέρχονται από τον Sinclair (2005). Αναφέρει πως σώμα κειμένων είναι μια «συλλογή από κομμάτια γλωσσικών κειμένων, τα οποία βρίσκονται σε ηλεκτρονική μορφή και έχουν επιλεγθεί με βάση εξωτερικά κριτήρια, ώστε να είναι αντιπροσωπευτικά -όσο το δυνατόν- μιας γλώσσας ή γλωσσικής ποικιλίας ως η πηγή των δεδομένων για τη γλωσσολογική έρευνα». Τα σώματα κειμένων, λοιπόν, σχηματίζονται με εξωτερικά κριτήρια επιλογής και έτσι αποτελούν ένα ορισμένο κειμενικό σύνολο. Οι ερευνητές της ΣΓ αναφέρονται στην *αρχή της ολικής εξηγησιμότητας*¹¹ (Leech, 1992; McEnery & Hardie, 2011), όπου οι ερευνητικές υποθέσεις εξακριβώνονται με την ανάλυση του συνόλου των γλωσσικών δεδομένων που συναποτελούν το σώμα κειμένων. Με άλλα λόγια, υπάρχει η δέσμευση του ερευνητή να ελέγξει και να επαληθεύσει τις υποθέσεις του ανατρέχοντας σε όλο το σώμα κειμένων. Με την αρχή της ολικής εξηγησιμότητας η ΣΓ θεμελιώνει με αξιοπιστία το ερευνητικό της υπόβαθρο.

Η δυνατότητα της γλωσσολογίας των σωμάτων κειμένων να αναλυθούν ψηφιακά τα κείμενα προσφέρει ένα σημαντικό πλεονέκτημα ταχύτητας και αυτοματισμού σε αυτή την προσέγγιση.

2.9.3 Περιορισμοί στη Γλωσσολογία Σωμάτων Κειμένων

Η ανάλυση με τη χρήση σωμάτων κειμένων έχει, όπως και κάθε προσέγγιση, δεχτεί κριτική ως προς κάποιες αδυναμίες που έχουν εντοπιστεί. Για παράδειγμα ο Hunston (2022, σ. 22) παραθέτει τα κρίσιμα ζητήματα σχετικά με τη ΣΓ. Ένα σώμα κειμένων δεν μπορεί να καταδείξει ολιστικά τα γλωσσικά φαινόμενα, όπως αυτά απαντούν στο διευρυμένο πραγματικό επίπεδο της γλώσσας. Με άλλα λόγια, αν ένα γλωσσικό στοιχείο απουσιάζει από ένα σώμα κειμένων δεν συνεπάγεται την απουσία του και από τη γλώσσα συνολικά. Ένα σώμα κειμένων, όπως είναι λογικό, αντικατοπτρίζει μόνο το περιεχόμενο των μερών του, δηλαδή των κειμένων που το συναπαρτίζουν. Το κατά πόσο μπορούμε να γενικεύσουμε τα συμπεράσματα της έρευνας σωμάτων κειμένων είναι ένα κεντρικό ερώτημα στη ΣΓ.

¹¹ Η επικρατούσα απόδοση στην ελληνική γλώσσα για το πρωτότυπο total accountability.

Η κυριότερη επίκριση που δέχεται η ΣΓ έχει να κάνει με το γεγονός πως παραμελεί το κοινωνικοπολιτικό περιεχόμενο δίνοντας έμφαση στο μεγάλο όγκο των δεδομένων. Τα κείμενα που αποτελούν το σώμα κειμένων είναι -απαρέγκλιτα- γλωσσικά δεδομένα αποπλαισιωμένα (Baker, 2006, σ. 25). Επομένως, μια ανάλυση βασιζόμενη αποκλειστικά στα σώματα κειμένων στερείται ερμηνευτικής ισχύος, επειδή δεν είναι δυνατή μία σε βάθος ανάλυση του περιεχόμενου σε ένα μεγάλο σε όγκο σώμα κειμένων.

2.9.3 Η σύμπραξη Κριτικής Ανάλυσης Λόγου και Γλωσσολογίας Σωμάτων Κειμένων

Η σύμπραξη ΚΑΛ και ΣΓ ήρθε να θεραπεύσει περιορισμούς που είχαν και οι δύο σαν προσεγγίσεις. Παρόλο που στη βιβλιογραφία συναντάμε συχνότερες αναφορές στις επικρίσεις απέναντι στην ΚΑΛ, και οι δύο προσεγγίσεις είχαν μεθοδολογικά και αναλυτικά κενά που με το συνδυασμό τους μπόρεσαν σε κάποιο βαθμό να αλληλοκαλύψουν.

Η ΚΑΛ και η ΣΓ συνδέθηκαν και συνδυάστηκαν ως θεωρίες και μεθοδολογικά εργαλεία από πληθώρα ερευνητών. Οι πρώτες απόπειρες συνέργειας ξεκίνησαν στα μέσα της δεκαετίας του 1990 με τους Stubbs and Gerbig (1993), Hardt-Mautner (1995), Stubbs (1997). Αξίζει να σημειωθεί η αναφορά της Hardt-Mautner (1995, σ. 1) «η ασυμβατότητα μεταξύ του θεωρητικού πλαισίου και της φύσης των δεδομένων οδήγησε στην ανάπτυξη μιας εναλλακτικής αναλυτικής διαδικασίας, συνδυασμό των προγραμμάτων συμφράσεων¹² (concordances) με τη παραδοσιακή ποιοτική ανάλυση της ΚΑΛ». Συνεχίστηκαν οι προσπάθειες συνδυασμού των δύο προσεγγίσεων σε διάφορες έρευνες μεταξύ των οποίων από τους Sotillo and Starace-Nastasi (1999), Simon-Vandenberg (2000) και Downs (2002). Αυτές οι μελέτες εστίασαν στην ανάλυση της συχνότητας των λέξεων και σε λέξεις κλειδιά μέσα στο συγκεκριμένο (key-word-in-context). Οι πρώτες μελέτες χρησιμοποίησαν σχετικά μικρό αριθμό κειμένων για τα σώματα που διαμόρφωσαν, για παράδειγμα 127 κείμενα στους Sotillo and Starace-Nastasi (1999) και 167 από τους Morrison and Love (1996). Για την ανάλυση χρησιμοποιήθηκε λογισμικό υπολογιστών, κάποια από τα οποία είναι τα Micro-Concord και WordSmith. Στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας θα αναφερθούμε αναλυτικότερα σε αντίστοιχα υπολογιστικά εργαλεία.

Ωστόσο, σημείο σταθμός στο συνδυασμό Κριτικής Ανάλυσης Λόγου και σωμάτων κειμένων ήταν υπήρξε η έρευνα των Baker κ.ά. (2008) μιας και έκανε δημοφιλές αυτό το μεθοδολογικό μίγμα. Η έρευνα αυτή έβαλε ισχυρές βάσεις, για να ξεκινήσει από το 2008 και

¹² Στο κεφάλαιο της Μεθοδολογίας θα επανέλθουμε στον όρο των *συμφράσεων* (concordances) αναλυτικότερα.

εξής ένα μεγάλο ρεύμα ερευνητών που συνδύασε με ποικίλους τρόπους και σε διάφορα αντικείμενα τις δύο αυτές προσεγγίσεις. Εξέτασαν ένα σώμα κειμένων αποτελούμενο από 140 εκατομμύρια λέξεις, δεδομένα μιας δεκαετίας (1996-2005) σχετικά με τους μεταναστευτικούς και προσφυγικούς λόγους που αναπτύχθηκαν στο Ηνωμένο Βασίλειο. Πρότειναν μία νέα μέθοδο ανάλυσης των σωμάτων κειμένων σε εννέα βήματα και έφεραν στην επιφάνεια νέα ερευνητικά εργαλεία όπως τα λεξικά συμπλέγματα (clusters), τη σημασιολογική προτίμηση (semantic preference), τη σημασιολογική/ κειμενική προσωδία (semantic/ discourse prosody) και τη στατιστική σημασία των λεξικών συνάψεων (collocates). Ακολούθησαν, λοιπόν, έρευνες που επηρεάστηκαν σημαντικά από την έρευνα των Baker κ.ά. (2008), όπως οι KhosraviNik (2008), Mulderrig (2008), Freaque κ.ά. (2011), Subtirelu (2013). Με μία τάση για διεπιστημονικές προσεγγίσεις πολλές μελέτες ενέταξαν και άλλες θεωρίες όπως η συστημική λειτουργική θεωρία (Lee, 2016), η θεωρία μετάφρασης (Murphy, 2012), η κοινωνική θεωρία (Mulderrig, 2008, 2011), η παιδαγωγική κριτικού γραμματισμού (Abid & Manan, 2015), η πραγματολογία (Triebl, 2015) κ.ά. Με το συνδυασμό πολλαπλών θεωριών στόχευαν σε πιο ακριβή, αντικειμενικά και γενικεύσιμα ευρήματα.

Γενικότερα, μεγαλύτερο βάρος δόθηκε στη μελέτη ζητημάτων της δημόσιας σφαίρας που εντοπίζονταν στους τομείς της πολιτικής και των μέσων ενημέρωσης. Τα τελευταία χρόνια λόγω της ταχύτατης τεχνολογικής εξέλιξης των νέων μέσων και ειδικότερα των μέσων κοινωνικής δικτύωσης η έρευνα έχει στραφεί στη μελέτη των δεδομένων τους.

Σε ό,τι αφορά την επιλογή των προς εξέταση ζητημάτων φαίνεται πως οι αρχές της ΚΑΛ έχουν παίξει μεγάλο ρόλο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Van Dijk (1995, σ. 17) η ΚΑΛ αποτελεί «ένα κοινωνικοπολιτικό ενσυνείδητο και εναντιωτικό τρόπο διερεύνησης της γλώσσας, του λόγου και της επικοινωνίας». Τα ζητήματα που συναντούμε στη βιβλιογραφία να μελετούν συνδυάζοντας κριτική ανάλυση λόγου και γλωσσολογία σωμάτων κειμένων έχουν να κάνουν κυρίως με ζητήματα ιδεολογίας και εξουσίας, φύλου, εθνικισμού, ταυτότητας και μετανάστευσης.

Η σύμπραξη, λοιπόν, των δύο προσεγγίσεων φαίνεται πως πέρα από δημοφιλής έχει και ουσιαστικό αντίκτυπο στην ερευνητική τους ακρίβεια. Συνδυάζοντας τες ο ερευνητής μπορεί με έναν συστηματικό τρόπο να αναλύσει γλωσσικά δεδομένα, αφενός περιορίζοντας τις ενδεχόμενες προκαταλήψεις της ΚΑΛ και αφετέρου επεκτείνοντας το πρίσμα της ΣΓ από την αμιγώς κειμενική ανάλυση.

3. Σχεδιασμός της έρευνας

3.1 Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα

Μέσα στις συνθήκες της πανδημίας, όπως ήδη αναφέραμε, ο δημόσιος λόγος απέκτησε μεγάλη διάδοση και ένταση. Η επικοινωνία των Λόγων, όπως εκφράστηκαν τόσο από πολιτικούς όσο και από επιστήμονες, έγινε μέσα από τα παραδοσιακά και τα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας. Χρήζει ιδιαίτερης μνείας πως η επικοινωνία δεν περιορίζεται στη χρήση της γλώσσας, αλλά είναι ένα πολυτροπικό φαινόμενο. Η έκταση και η σημασία της πολυτροπικότητας γίνεται περισσότερο φανερή στα ψηφιακά μέσα, όπου συνδυάζονται γραπτός λόγος, προφορικός λόγος, εικόνες, ήχοι κ.ά. Στην παρούσα έρευνα περιοριζόμαστε στην ανάλυση μόνο της γλωσσικής έκφρασης, με άλλα λόγια στα «κείμενα» που παρήχθησαν από τους τρεις θεσμούς που εξετάζουμε. Ειδικότερα, εξετάζουμε την κυβέρνηση, την αξιωματική αντιπολίτευση και τον Εθνικό Οργανισμό Δημόσιας Υγείας. Για κάθε λόγο από τους φορείς εστιάζουμε στο φυσικό πρόσωπο που επιτελεί τον κεντρικό ρόλο στον εκάστοτε θεσμό. Ειδικότερα, για την κυβέρνηση εστιάζουμε στο λόγο του πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη, για την αξιωματική αντιπολίτευση στο λόγο του Αλέξη Τσίπρα και για τον ΕΟΔΥ στον εκάστοτε εκπρόσωπο του μέσα στο διάστημα των δύο ετών που διερευνούμε.

Η ανάγκη για αντιπροσωπευτικότερα και πιο εύστοχα δείγματα στην ανάλυση λόγου έχει ωθήσει -όπως αναφέραμε- αρκετούς ερευνητές προς ένα συνδυασμό μεθόδων. Η Κριτική Ανάλυση Λόγου αλληλεπιδρά και συνεργάζεται με τη γλωσσολογία σωματών κειμένων. Χρησιμοποιείται ένα μεγάλο σε έκταση σώμα κειμένων, όπου εφαρμόζουμε εργαλεία της σωματοκειμενικής γλωσσολογίας συνδυαστικά με εργαλεία ανάλυσης της ΚΑΛ. Με άλλα λόγια, ξεκινούμε με τη χρήση ποσοτικών μεθόδων (ΣΓ) και στην πορεία ενσωματώνουμε και ποιοτικές (ΚΑΛ).

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η συγκέντρωση των λόγων που σχετίζονται με την πανδημία της νόσου SARS-Cov-2 και διατυπώθηκαν από τους κεντρικούς εκπροσώπους της κυβέρνησης (πρωθυπουργός – Κυριάκος Μητσοτάκης), της αξιωματικής αντιπολίτευσης (πρόεδρος του ΣΥΡΙΖΑ – Αλέξης Τσίπρας) και του ΕΟΔΥ (ο εκάστοτε εκπρόσωπος). Ο στόχος είναι -μέσα από τη μελέτη πολιτικών και επιστημονικών λόγων- η ανάλυση και η

αποδόμηση των λόγων με τη χρήση τόσο ποσοτικών (ΣΓ), όσο και ποιοτικών μεθόδων (ΚΑΛ). Ειδικότερα, τα ερευνητικά ερωτήματα είναι τα ακόλουθα:

- Ποιες είναι οι κυρίαρχες λεξιλογικές επιλογές των ομιλούντων;
- Ποιες στρατηγικές λόγου ακολουθεί ο κάθε εκπρόσωπος;
- Ποια χαρακτηριστικά αποδίδονται μέσω των λόγων στο φαινόμενο της πανδημίας και κατ' επέκταση στους κοινωνικούς δρώντες;
- Ποια η τοποθέτηση των φορέων σχετικά με τη διαχείριση της υγειονομικής κρίσης;
- Ποιες οι διαλεκτικές σχέσεις πολιτικού και επιστημονικού λόγου;

3.2 Μεθοδολογία της έρευνας

3.2.1 Τριγωνισμός της έρευνας

Στην έρευνα διακρίνουμε κατά βάση δύο μεγάλες κατηγορίες προσεγγίσεων, την ποιοτική και την ποσοτική. Η διάκριση αυτή έχει να κάνει με τους διαφορετικούς τρόπους που ακολουθούνται σε όλα τα στάδια της διαδικασίας της έρευνας. Ειδικότερα, οι ποσοτικές έρευνες συνήθως χαρακτηρίζονται από έναν ορισμένο εκ των προτέρων ερευνητικό σχεδιασμό (Robson, 2002). Ο ερευνητής επιδιώκει την εξέταση των υποθέσεων του και η έρευνα πρέπει να διέπεται από εγκυρότητα, αντιπροσωπευτικότητα, αξιοπιστία, αντικειμενικότητα. Όπως επισημαίνει ο Τσιώλης (2013) η εγκυρότητα συνδέεται με την διασφάλιση της τεχνικής της έρευνας, η αντιπροσωπευτικότητα με το κατά πόσο είναι ενδεικτικά τα συγκεκριμένα δεδομένα για την ευρύτερη πραγματικότητα, η αξιοπιστία με τη συνέπεια της ερευνητικής μεθόδου και η αντικειμενικότητα με το περιορισμό των προσωπικών κρίσεων και προκαταλήψεων του ερευνητή. Στην αντίπερα όχθη, η ποιοτική προσέγγιση στοχεύει στο να φέρει στην επιφάνεια νέες οπτικές σχετικά με το αντικείμενο που διερευνά. Συχνά, ακολουθούν ερευνητικά μοντέλα που μπορούν να προσαρμοστούν εν τη εξελίξει της ερευνητικής διαδικασίας. Στην παρούσα εργασία αναφερθήκαμε ήδη στην ΚΑΛ, που συνιστά ποιοτική προσέγγιση και στη ΣΓ που αποτελεί ποσοτική μέθοδο.

Ο συνδυασμός των δύο προσεγγίσεων ξεκίνησε δυναμικά από τη δεκαετία του 1990 και εξής. Ήδη έγινε μνεία στη σύμπραξη ΚΑΛ και ΓΚ από τα μέσα της συγκεκριμένης δεκαετίας. Αξίζει να σημειωθεί πως ο συνδυασμός ποιοτικών και ποσοτικών προσεγγίσεων απαντά στη βιβλιογραφία με διάφορους όρους. Συναντάμε αναφορές όπως μικτές, συνδυασμένες, σύνθετες προσεγγίσεις ή άλλοι μιλούν για τριγωνισμό της έρευνας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελέτη των Johnson κ.ά. (2007), όπου συμπεριλαμβάνει

δεκαεννιά διαφορετικούς ορισμούς για το συνδυασμό ποσοτικών και ποιοτικών προσεγγίσεων.

Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας έχει επιλεγθεί ένας συνδυασμός ποιοτικών (ΚΑΛ) και ποσοτικών (ΣΓ) μεθόδων προσδοκώντας σε μία μεταξύ τους αλληλοσυμπλήρωση, όπου θα επιχειρήσουμε να αντλήσουμε τα εκατέρωθεν πλεονεκτήματα και να περιορίσουμε τα μειονεκτήματα τους. Πρόκειται για μια απόπειρα τριγωνισμού στην κοινωνική έρευνα. Η έννοια του τριγωνισμού, προερχόμενη από την τριγωνομετρία, ορίζεται ως ο «υπολογισμός της ακριβούς θέσης ενός σημείου μέσω των μετρήσεων που γίνονται από δύο διαφορετικά σταθερά σημεία» (Kelle, 2007, σ. 51). Ο μεθοδολογικός τριγωνισμός συνιστά μία πολυδιάστατη ερευνητική διαδικασία με την μία μέθοδο να λειτουργεί απέναντι στην άλλη, ώστε τα ερευνητικά αποτελέσματα να διέπονται από όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εγκυρότητα (Denzin, 2017). Με την ιδέα πως κάθε προσέγγιση έχει και τους περιορισμούς της αυτοί αλληλοαντικρούονται με το συνδυασμό των μεθόδων και έτσι μπορεί να προκύψει ένα ακριβέστερο αποτέλεσμα. Η χρήση, λοιπόν, αντιθετικών μεθόδων αποσκοπεί στο να λειτουργήσουν αλληλοσυμπληρωματικά, να αποκαλύψουν διαφορετικές πτυχές του εξεταζόμενου φαινομένου και να φωτίσουν νέες οπτικές για την κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας. Στη παρούσα έρευνα, οι διαφορετικές μέθοδοι θα χρησιμοποιηθούν διαδοχικά, ξεκινώντας με ποιοτικές και καταλήγοντας σε ποιοτικές.

Σε μία προσπάθεια να συνδυαστούν η ΣΓ με την ΚΑΛ δημιουργικά, προχωρήσαμε όπως αναφέρονται παρακάτω σε διαδοχικά στάδια συγκέντρωσης, καταμερισμού και ανάλυσης των ερευνητικών δεδομένων, όπως αυτά διενεργήθηκαν. Αρχικά έγινε η συγκρότηση των δεδομένων σε σώματα κειμένων, στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε αυτόματη εξόρυξη με τη χρήση λογισμικού ανάλυσης λόγου, ώστε να εντοπιστούν οι στατιστικά σημαντικές εκφορές του λόγου. Με βάση αυτά τα δεδομένα, συνεχίσαμε σε μια εκ του σύνεγγυς ανάγνωση (close reading) των γλωσσικών στοιχείων που αξιολογήθηκαν ως σημαντικότερα με τη χρήση μεθοδολογικών εργαλείων της ΛΠΠ. Τέλος, ολοκληρώθηκε η έρευνα με την εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων αναφορικά με τις στρατηγικές λόγου που υιοθέτησε καθένας από τους εξεταζόμενους φορείς και επιχειρήθηκε η ανεύρεση των διαλεκτικών μεταξύ τους σχέσεων.

3.2.2 Συγκρότηση σώματος κειμένων

Μετά τον προσδιορισμό του προς διερεύνηση θέματος, αφετηρία της παρούσας έρευνας υπήρξε η συγκρότηση του σώματος κειμένων, που αποτελείται από τρία υποσώματα κειμένων. Ειδικότερα, απαρτίζεται από τα υποσώματα πρώτον του λόγου της πρωθυπουργού, δεύτερον του λόγου του προέδρου της αξιωματικής αντιπολίτευσης και τρίτον του εκάστοτε εκπροσώπου του ΕΟΔΥ. Πρόκειται για ένα μονόγλωσσο σώμα κειμένων, καθώς το σύνολο των γλωσσικών δεδομένων προέρχονται από την ελληνική γλώσσα. Παράλληλα, τα γλωσσικά δεδομένα που συναποτελούν το σώμα κειμένων είναι κατά βάση προφορικά και παρατίθενται όπως καταγράφηκαν από τις επίσημες ιστοσελίδες των φορέων, δηλαδή από <https://primeminister.gr/>, <https://www.syriza.gr/> και <https://eody.gov.gr/>. Αξίζει να σημειωθεί πως τα δεδομένα προέρχονται από δημόσια προσβάσιμες πηγές. Το εύρος των κειμενικών ειδών είναι μεγάλο καθώς συμπεριλαμβάνονται κείμενα όπως ομιλίες, συνεντεύξεις, μηνύματα προς τους πολίτες¹³, τοποθετήσεις, ενημερώσεις, πρωτολογίες, δευτερολογίες, τριτολογίες. Κριτήριο για την επιλογή των κειμένων αποτέλεσε η θεματική τους συσχέτιση με το εξεταζόμενο ζήτημα της παρούσας εργασίας, δηλαδή το ζήτημα της πανδημίας της νόσου COVID-19. Ξεκινώντας με «ενδοσκόπηση, δοκιμές και σφάλματα» (Baker, 2014, σ. 217) για την συλλογή των κειμένων χρησιμοποιήθηκαν λέξεις εναύσματα, δηλαδή λέξεις που έχουν σχέση με την πανδημία. Για παράδειγμα οι λέξεις: κορονοϊός, πανδημία, επιδημία, κρούσμα, ιός, επιδημία, Covid-19, μετάλλαξη, υγεία, εμβόλιο, ασθενής, Ε.Σ.Υ., εγκλεισμός, νόσος κ.ά. Το χρονικό διάστημα που εξετάζεται ξεκινά από το Μάρτιο του 2020 και φτάνει έως το Μάιο του 2022. Μελετήθηκε ο θεσμικός λόγος, όπως διατυπώθηκε από τρεις φορείς, δύο πολιτικούς και έναν επιστημονικό. Ειδικότερα, έγινε έρευνα πάνω στο λόγο της κυβέρνησης, όπως διατυπώθηκε από τον Πρωθυπουργό Κυριάκο Μητσοτάκη και της αξιωματικής αντιπολίτευσης, δια στόματος του προέδρου του ΣΥΡΙΖΑ Αλέξη Τσίπρα. Παράλληλα, μελετήθηκε ο λόγος που εκφράστηκε από τον εκπρόσωπο του ΕΟΔΥ, θέση που μοιράστηκαν περισσότερα από ένα άτομα, δηλαδή ο Σωτήρης Τσιόδρας, ο Γκίκας Μαγιορκίνης, η Αναστασία Κοτανίδου, ο Χρήστος Γώγος, ο Παναγιώτης Αρκουμανέας, η Μαρία Θεοδωρίδου. Παρόλο που πρόκειται για πληθώρα διαφορετικών προσώπων αποφασίστηκε η ομαδοποίηση τους σε «εκπρόσωποι ΕΟΔΥ» με κριτήριο το θεσμικό ρόλο που επιτελούσαν ως επιστήμονες-εκπρόσωποι του ΕΟΔΥ κατά τις ενημερώσεις για την

¹³ Το «μήνυμα προς τους πολίτες» είναι η επίσημη αναφορά για την απεύθυνση πρωθυπουργού προς τους πολίτες. Συνήθως προσλαμβάνεται και αναπαράγεται από τα μέσα και το κοινό ως *διάγγελμα*.

πορεία της πανδημίας στη χώρα. Έτσι, λοιπόν, συγκεντρώθηκαν και συγκροτήθηκαν τρία υποσώματα κειμένων, ένα για κάθε εξεταζόμενο φορέα (Κυβέρνηση, Αξιωματική αντιπολίτευση, ΕΟΔΥ). Για το λόγο της κυβέρνησης συλλέχθηκαν 263 κείμενα, 46 από το 2020, 191 από το 2021 και 26 έως το Μάιο του 2022. Για το λόγο της αξιωματικής αντιπολίτευσης συγκεντρώθηκαν 123 κείμενα για το 2020, 118 για το 2021 και 25 για το 2022. Τέλος, τα κείμενα προερχόμενα από τον ΕΟΔΥ ήταν 109 για το 2020, 78 για το 2021 και μόλις 4 για το 2022.

Στο παρακάτω διάγραμμα εμφανίζεται η κατανομή των κειμένων της συλλογής που σχηματίστηκε για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι διακυμάνσεις στα κείμενα που αναφέρονταν στο ζήτημα της υγειονομικής κρίσης από τους τρεις εξεταζόμενους φορείς.

Γράφημα 2: Κατανομή κειμένων κατά την πανδημία

Αξίζει να σημειωθεί πως κατά το πρώτο διάστημα, όταν υπήρχε μεγάλη άγνοια για τη νόσο της COVID-19 ο ΕΟΔΥ εμφανίζεται με πολλές δημόσιες τοποθετήσεις. Κατά τον Απρίλιο του 2020 ο λόγος της αξιωματικής αντιπολίτευσης φαίνεται να εντείνεται σημαντικά. Ωστόσο, κατά τη θερινή περίοδο ο λόγος σχετικά με την πανδημία μειώνεται και για τους τρεις φορείς. Με τα κρούσματα να ανεβαίνουν σημαντικά και να προδιαγράφεται ένας δύσκολος χειμώνας κατά το φθινόπωρο του 2020 εμφανίζονται ξανά συστηματικά κείμενα σχετικά με τη παρούσα έρευνα. Ο Αλέξης Τσίπρας εκφράζει την αντιπολιτευτική κριτική του κατά τους μήνες Οκτώβριο και Νοέμβριο του 2020. Από εκεί και πέρα, η κυβέρνηση

προεξάρχοντος του πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη εμφανίζεται από το Φεβρουάριο έως το Μάιο του 2021 να κάνει συχνά μνεία στο ζήτημα της πανδημίας. Τέλος, κατά το φθινόπωρο του 2021 ο ΣΥΡΙΖΑ αναδεικνύει τις αστοχίες της κυβερνητικής πολιτικής με συχνές αναφορές, όπως φαίνεται στο διάγραμμα, στις ευθύνες της κυβέρνησης για τη διαχείριση της υγειονομικής κρίσης.

Στον παρακάτω πίνακα εμφανίζονται αναλυτικά τα αριθμητικά στοιχεία των υπό ανάλυση σωμάτων κειμένων, τα οποία συγκεντρώθηκαν ανά έτος.

Έτος	Κυβέρνηση	Αξ. Αντιπολίτευση	ΕΟΔΥ
2020	46	123	109
2021	191	118	78
2022	26	25	4
Σύνολο	263	266	191
Γενικό σύνολο	720		

Πίνακας 1: Κείμενα του εξεταζόμενου σώματος κειμένων

Μέσα στο εξεταζόμενο διάστημα των δύο ετών (2020-2022) υπήρξε αρκετά μεγάλος όγκος γλωσσικών δεδομένων σχετιζόμενων με το ζήτημα της υγειονομικής κρίσης. Το σώμα κειμένων που διαμορφώθηκε για τους σκοπούς της έρευνας μας αποτελείται από 1.841.503 δείγματα/ λέξεις (tokens), 1.608.105 λεξικούς τύπους (word types) και 85.342 προτάσεις (sentences). Παρουσιάζονται αναλυτικά οι αριθμοί δειγμάτων/ λέξεων, λεξικών τύπων και προτάσεων στα τρία υποσώματα των εξεταζόμενων φορέων στον παρακάτω πίνακα.

Θεσμικοί φορείς	Δείγματα/ λέξεις (tokens)	Λεξικοί τύποι (word types)	Προτάσεις (sentences)
Κυβέρνηση	538.516	473.925	25.488
Αξ. Αντιπολίτευση	814.962	709.627	38.495
ΕΟΔΥ	488.025	424.553	21.359
Σύνολο	1.841.503	1.608.105	85.342

Πίνακας 2: Ποσοτική αποτύπωση γλωσσικών δεδομένων του εξεταζόμενου σώματος κειμένων.

3.2.2 Εργαλεία ανάλυσης σωμάτων κειμένων

Ένας τόσο μεγάλος όγκος γλωσσικών δεδομένων για την ανάλυση του απαιτεί σύγχρονα μεθοδολογικά εργαλεία ποσοτικής ανάλυσης. Μετά τη συλλογή των γλωσσικών δεδομένων, ακολούθησε μία διαδικασία αυτόματης εξόρυξης κειμενικών και λεξιλογικών στοιχείων με τη χρήση υπολογιστικών μεθόδων. Έγινε χρήση του λογισμικού ανάλυσης σωμάτων κειμένων Sketch Engine, το οποίο προσφέρει τη δυνατότητα για αυτοματοποιημένη «ανεύρεση των όρων ενός κλάδου της γλώσσας» (Kilgarriff κ.ά., 2014, σ. 30). Το λογισμικό Sketch Engine αρχικά δημιουργήθηκε για λεξικογραφική έρευνα, ωστόσο πλέον χρησιμοποιείται εκτεταμένα για την ανάλυση σωμάτων κειμένων.

Στο πλαίσιο, λοιπόν, της γλωσσολογίας σωμάτων κειμένων έγινε αυτόματη εξόρυξη στατιστικών και κειμενικών μετρήσεων, όπως κατάλογοι συχνότητας, συμφραστικοί πίνακες, συμφραστικά πλαίσια και λέξεις κλειδιά. Οι γλωσσικές εκφάνσεις του σώματος κειμένων αναλύθηκαν και καταμετρήθηκαν εξαντλητικά ακολουθώντας την αρχή της ολικής εξηγησιμότητας (total accountability).

Ο *κατάλογος συχνότητας λέξεων* (word list) συμπεριλαμβάνει, όπως δηλώνει φανερά ο ίδιος ο όρος, τις λέξεις που απαντούν στο σώμα κειμένων σημειώνοντας τον αριθμό εμφάνισής τους, δηλαδή τη συχνότητά τους. Η συχνότητα είναι σημαντική έννοια για την ανάλυση μας καθώς απηχεί τη μεγαλύτερη σημασία των λέξεων με συχνότερη εμφάνιση. Μπορούμε να επιλέξουμε τις εμφανιζόμενες λέξεις στο υπολογιστικό πρόγραμμα ανάλογα με τα ζητούμενα της έρευνας, για παράδειγμα μπορούμε να δούμε ένα κατάλογο που συμπεριλαμβάνει μόνο τα ουσιαστικά. Όπως παρατηρείται στη βιβλιογραφία, συχνά στους καταλόγους συχνότητας υπάρχει μία άνιση κατανομή των δεδομένων. Υπάρχουν, δηλαδή, λίγες λέξεις με αρκετά μεγάλη συχνότητα εμφάνισης και πολλές λέξεις με λίγες ή μοναδικές εμφανίσεις. Οι τελευταίες αναφέρονται ως *άπαξ λεγόμενα* (hapax legomena). Αυτή η φαινομενικά περίεργη κατανομή εξηγείται μαθηματικά από το νόμο του Zipf (1949), ο οποίος υποστηρίζει πως υπάρχει μικρός αριθμός λέξεων με μεγάλη συχνότητα εμφάνισης και μεγάλος αριθμός λέξεων με μικρή συχνότητα εμφάνισης. Έτσι, λοιπόν, συχνά τα *άπαξ λεγόμενα* καταλαμβάνουν μεγάλη έκταση σε ένα σώμα κειμένων. Παράλληλα, βοηθητική φαίνεται να είναι η χρήση αντίστροφων καταλόγων συχνότητας, μιας και κατανέμουν τις λέξεις σύμφωνα με την κατάληξή τους, για παράδειγμα σε *-ης, ευφυής, συσκευής, Γενεύης*

κ.ά. Αυτό επιτρέπει στον ερευνητή/ στην ερευνήτρια να εξακριβώσει αν τα επιθήματα συνδέονται με τη συχνότητα των ευρημάτων του.

Οι *συμφραστικοί πίνακες* (concordances)¹⁴ εμπεριέχουν την λέξη που εξετάζουμε μαζί με τις λέξεις με τις οποίες συνεμφανίζεται μέσα στο κείμενο. Αναδεικνύονται, με αυτό τον τρόπο, οι συνάψεις μεταξύ των λέξεων. Οι συμφραστικοί πίνακες αποτελούν σημαντικό εργαλείο καθώς απεικονίζουν τα συμφραζόμενα μιας λέξης, βλέπουμε δηλαδή τη λέξη πως λειτουργεί μέσα από την εκάστοτε χρήση της. Η εξεταζόμενη λέξη εμφανίζεται στο κέντρο και στα δεξιά και αριστερά της οι συνάψεις της. Με αυτό το ερευνητικό εργαλείο γίνονται πιο ευκρινείς οι συνταγματικές σχέσεις της λέξης ή φράσης, αλλά και τα δομικά σύνολα μέσα στα οποία εντάσσεται (Goutsos κ.ά., 2015, σ. 69).

Σε συνέχεια των συμφραστικών πινάκων, τα συμφραστικά πλαίσια υποδεικνύουν τις λέξεις που εμφανίζονται σε μεγαλύτερη συχνότητα αριστερά και δεξιά της κομβικής λέξης. Εδώ έχουν τη βάση τους τα λεξικά συμπλέγματα (lexical bundles ή clusters), τα οποία εμφανίζουν τις στατιστικά σημαντικές διαδοχικές λέξεις και οι n-γράφοι (n-grams) που σχετίζονται με την οποιαδήποτε γλωσσική ακολουθία. Αυτές οι ακολουθίες συνδέονται με τον ευρύτερο όρο της φρασεολογίας¹⁵.

Οι *λέξεις κλειδιά* (keywords) μέσα από τη σύγκριση της συχνότητας των λέξεων δύο σωμάτων κειμένων φέρνουν στην επιφάνεια τις στατιστικά σημαντικές λέξεις μεταξύ των δύο εξεταζόμενων σωμάτων. Οι λέξεις κλειδιά μπορεί να είναι είτε γραμματικοί είτε λεξικοί τύποι. Το συγκεκριμένο ερευνητικό εργαλείο αποδεικνύεται χρήσιμο όταν η έρευνα πρόκειται να εστιάσει σε ένα συγκεκριμένο κειμενικό είδος ή σε ορισμένη θεματική περιοχή (Goutsos κ.ά., 2015, σ. 74).

Πέρα από αυτά τα ερευνητικά εργαλεία το Sketch Engine δίνει τη δυνατότητα για σχηματισμό του λεξιλογικού προφίλ μιας λέξης. Πρόκειται για μια περίληψη της ευρύτερης χρήσης της λέξης μέσα από διάφορους συντακτικούς ρόλους που αποκτά μέσα στα κείμενα, για παράδειγμα ως αντικείμενο, ως υποκείμενο κ.ά. Ενδεικτικά, βλέπουμε στην Εικόνα 1 το προφίλ της λέξης «οικονομία», όπως αυτό αποτυπώνεται μέσα από το λόγο του Πρωθυπουργού στα σώματα κειμένων που συγκεντρώσαμε. Κατατάσσονται με σειρά σημαντικότητας ανάλογα με τη συχνότητα της εμφάνισής τους.

¹⁴ Αξιοσημείωτο είναι πως οι πρώτοι συμφραστικοί πίνακες καταρτίστηκαν κατά τον 13^ο αιώνα με χωρία από τη Βίβλο. Η ονομασία προέρχεται από τη συμφωνία των αποσπασμάτων της Βίβλου με κάποιο θείο μήνυμα (cum cog: με την καρδιά).

¹⁵ Ευρύτερος όρος που έχει να κάνει με τις δομές που εμπεριέχουν τουλάχιστον δύο ή και περισσότερες λέξεις. Συχνά συναντούμε στη βιβλιογραφία σχετική ορολογία όπως: *συμφραστικά πλαίσια* (collocation frameworks), *συνάψεις* (collocation), *δυνάμια* (binomials) κ.ά.

object_of	subject_of	a_modifier	n_modifier	modifies
στηρίζω ... να στηρίζουμε την πραγματική οικονομία	αναπτύσσω ... η οικονομία αναπτύσσεται	ελληνικός ... της ελληνικής οικονομίας	εκπομπή ... οικονομία χαμηλών εκπομπών	πορεία ... την πορεία της οικονομίας
κρατώ ... κρατήσουμε τις οικονομίες	ανακάμπω ... οικονομία ανακάμπει	πραγματικός ... να στηρίζουμε την πραγματική οικονομία		προοπτική ... για τις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας
μετασχηματίζω ... μετασχηματίσουμε την ελληνική οικονομία	αντέχω ... οικονομία άντεξε	κυκλικός ... κυκλικής οικονομίας για		ανάκαμψη ... ανάκαμψη της οικονομίας
κλείνω ... κλείστε την οικονομία	πρέπει ... οικονομία πρέπει	εθνικός ... της εθνικής οικονομίας		στήριξη ... η στήριξη της οικονομίας
ανοίγω ... ανοίγαμε ξανά την οικονομία	έχω ... η ελληνική οικονομία είχε	πράσινος ... πράσινη οικονομία		ανάπτυξη ... ανάπτυξη της οικονομίας
αφορώ ... αφορά την παγκόσμια οικονομία	είμαι ... οικονομία ήταν	παγκόσμιος ... στην παγκόσμια οικονομία		απόδοση ... την απόδοση της οικονομίας
υπάρχω ... δεν υπάρχει οικονομία χωρίς		τουρκικός ... η τουρκική οικονομία		ανάταξη ... ανάταξη της οικονομίας μας
έχω ... έχουμε μία οικονομία		ανταγωνιστικός ... ανταγωνιστική οικονομία		μετασχηματισμός ... τον πράσινο μετασχηματισμό της οικονομίας
		τοπικός ... τοπική οικονομία		μηχανή ... μηχανές της οικονομίας
		πολεμικός ... πολεμική οικονομία και		μέλλον ... για το μέλλον της ελληνικής οικονομίας
		ελεύθερος ... ελεύθερη οικονομία		δομή ... τη δομή της οικονομίας
		ψηφιακός ... στην ψηφιακή οικονομία		λειτουργία ... λειτουργία της οικονομίας

Εικόνα 1 Το προφίλ της λέξης «οικονομία» στο λόγο του Μητσοτάκη.

Τέλος, σημαντικό ερευνητικό εργαλείο αποτελεί η σύγκριση του προφίλ δύο λέξεων (Sketch-Diff), δηλαδή μια συνολική σύγκριση των συμφράσεων δύο λέξεων. Για παράδειγμα, παρακάτω βλέπουμε στο λόγο του Προέδρου της Αντιπολίτευσης τη σύγκριση μεταξύ των λέξεων χώρα και κυβέρνηση.

υγεία 918x		πανδημία 1,624x	
and/or		object_of	
ζωή	22 0 ...	προστατεύω	5 0 ...
παιδεία	15 0 ...	ενισχύω	4 0 ...
κράτος	10 0 ...	στηρίζω	2 0 ...
ασφάλεια	7 0 ...	αφορώ	5 6 ...
εκπαίδευση	5 0 ...	ξεπερνάω	0 2 ...
νοσοκομείο	5 0 ...	εκμεταλλεύομαι	0 2 ...
οικονομία	6 9 ...	εκμεταλλεόμενοι	0 2 ...
επίπτωση	0 3 ...	Εκμεταλλευτήκατε	0 3 ...
ιός	0 3 ...	αξιοποιώ	0 9 ...
κορωνοϊού	0 3 ...	νικάω	0 7 ...
ακρίβεια	0 7 ...	αντιμετωπίζω	0 18 ...
κρίση	0 22 ...	διαχειρίζομαι	0 16 ...

Εικόνα 2. Σύγκριση του προφίλ των λέξεων «υγεία» και «πανδημία» στο λόγο του Τσίπρα.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα παραθέσουμε αναλυτικά τα ευρήματα που προήλθαν από την ανάλυση των σωμάτων κειμένων με τη χρήση των ανωτέρω ερευνητικών εργαλείων.

3.2.3 Εκ του σύνεγγυς ανάγνωση κατά τη λογοϊστορική προσέγγιση

Όπως είδαμε εν μέρει σε προηγούμενο κεφάλαιο η λογοϊστορική προσέγγιση της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου επιμερίζεται σε τρία βασικά επίπεδα. Αρχικά, επιδιώκει να προσδιορίσει το περιεχόμενο ή θέμα ενός ορισμένου λόγου και εν συνεχεία διερευνά τις *στρατηγικές λόγου* (discursive strategies). Τέλος, διερευνά τα *γλωσσικά μέσα* (linguistic means) και τις *γλωσσικές πραγματώσεις* (linguistic realizations). Ειδικότερα, η ΛΠΠ προσπαθεί αναλύοντας το λόγο να εξακριβώσει τον τρόπο που ονοματίζουμε κάτι, ποιες ιδιότητες του προσδίδουμε, τι επιχειρήματα χρησιμοποιούμε για να θεμελιώσουμε τα λεγόμενα μας, πως γίνεται η εκφορά τους και από ποιο πρίσμα. Σε αυτό το σημείο κρίνεται αναγκαίο να κάνουμε μνεία σε ορισμένους τύπους στρατηγικών λόγου που προσπαθήσαμε να χρησιμοποιήσουμε για την ανάλυση των δεδομένων που συλλέξαμε.

Δίνεται έμφαση σε πέντε στρατηγικές λόγου σύμφωνα με τους Reisigl and Wodak (2005). Θα αναφερθούμε στις *ονομάτιση* (nomination), *κατηγορήση* (predication), *επιχειρηματολογία* (argumentation), *προοπτικοποίηση* (perspectivization) και *όξυνση* (intensification) ή *άμβλυνση* (mitigation).

Πρώτον, η *ονομάτιση* (nomination) αποσκοπεί στη κατασκευή μέσα από το λόγο κοινωνικών δρώντων, καταστάσεων, φαινομένων, δράσεων, γεγονότων, καταστάσεων και αντικειμένων. Μηχανισμοί για αυτή τη στρατηγική μπορεί να είναι λεκτικά σχήματα κατηγοριοποίησης μελών, δεικτικά, ανθρωπωνύμια κ.ά. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τη Wodak, δεικτικά μπορεί να είναι οι λέξεις *εγώ, εμείς, εσείς, αυτοί*. Τα ανθρωπωνύμια χωρίζονται σε επιμέρους κατηγορίες όπως *σχεσιακά ανθρωπωνύμια* (η κόρη μου, τα παιδιά μου), *γενικευτικά ανθρωπωνύμια* (άνθρωποι, παιδιά), *ιδεολογικά ανθρωπωνύμια* (συμπατριώτες).

Η *κατηγορήση* (predication) στοχεύει στην αξιολόγηση κοινωνικών δρώντων, φαινομένων, γεγονότων, πραγμάτων είτε θετικά είτε αρνητικά. Μπορεί να γίνεται μέσα από -στερεοτυπικούς- αξιολογικούς προσδιορισμούς θετικών ή αρνητικών χαρακτηριστικών. Μπορεί, για παράδειγμα, να γίνει η χρήση επιθέτων, παραθέσεων, αναφορικών προτάσεων, συνδυαστικών λέξεων κ.ά. Παράλληλα, μπορεί να εκφέρεται με κατηγορηματικές εκφράσεις (ουσιαστικά, επίθετα, αντωνυμίες) ή και υπαινιγμούς και επικλήσεις.

Η *επιχειρηματολογία* (argumentation) αποσκοπεί στην αιτιολόγηση και αμφισβήτηση των ισχυρισμών αλήθειας και κανονιστικής ορθότητας. Μπορεί να γίνεται χρήση ισχυρισμών αλήθειας σχετικά με την ύπαρξη, τις συνέπειες, τις αιτίες ή την αποφυγή ενός φαινομένου. Παράλληλα, συνδέεται με τους ισχυρισμούς ορθότητας της ανθρώπινης δράσης σχετικά με το προς συζήτηση ζήτημα.

Η *προοπτικοποίηση* (perspectivization) στοχεύει στην τοποθέτηση της άποψης του δρώντος υποκειμένου (ομιλητής/ομιλήτρια) και στην έκφραση εμπλοκής ή αποστασιοποίησης. Ως μηχανισμοί εμφανίζονται δεικτικά, ευθύς ή πλάγιος λόγος, εισαγωγικά ή γλωσσικοί δείκτες, μεταφορές και προσωδία. Συχνά, συναντούμε ιδεολογικές προοπτικές όπως νεοφιλελεύθερη, καπιταλιστική, σοσιαλιστική προοπτική στο λόγο.

Η στρατηγική της *όξυνσης* (intensification) ή *άμβλυνσης* (mitigation) επιδιώκει την τροποποίηση της προσλεκτικής ισχύος και επομένως του επιστημικού ή δεοντικού κύρους των εκφωνημάτων. Με άλλα λόγια, το ομιλόν υποκείμενο ανεβάζει ή κατεβάζει τους τόνους. Γίνεται με τη χρήση μεγενθυντικών ή υποκοριστικών, τροπικών μορίων, αόριστων εκφράσεων, σχημάτων υπερβολής ή λιτότητας, έμμεσες γλωσσικές πράξεις (ερώτηση αντί για κατάφαση) και δοξαστικά σχήματα.

Σημαντικό αναλυτικό εργαλείο αντλούμε επίσης από την έρευνα των Van Leeuwen and Wodak (1999) σχετικά με το πως μέσα από ορισμένα σχήματα επιχειρηματολογίας «νομιμοποιείται» το περιεχόμενο του λόγου σε μία προσπάθεια να πείσει για την αναγκαιότητα μιας συγκεκριμένης δράσης ή πολιτικής. Αναλυτικότερα, γίνεται αναφορά σε τέσσερις διαφορετικούς τρόπους.

Κατά πρώτον, αναφέρουν την *νομιμοποίηση ως εξουσιοδότηση* (legitimation qua authorization), όπου γίνεται μνεία σε κάποια απρόσωπη ή μη αρχή/θεσμό ή αυθεντία ή γίνεται προσπάθεια για αναγωγή σε κάποια εθιμοτυπική αρχή.

Κατά δεύτερον, καταγράφουν τη *νομιμοποίηση ως ηθικοποίηση* (legitimation qua moralization), όπου γίνεται επίκληση αφηρημένων ηθικών αξιών, σχετικών με τη θρησκεία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δικαιοσύνη, την κουλτούρα κ.ά. για την θεμελίωση των λεγομένων.

Τρίτον, επισημαίνουν τη *νομιμοποίηση μέσω εκλογίκευσης* (legitimation through rationalization), όπου τοποθετούνται τα λεγόμενα ως ζητήματα «κοινής λογικής» είτε ως παραδεδεγμένες αλήθειες από τους ειδικούς του συγκεκριμένου γνωστικού πεδίου.

Τέλος, εντοπίζουν τη *νομιμοποίηση μέσω της μυθοποίησης* (legitimation through mythopoesis), όπου χρησιμοποιούνται, ως παραδείγματα κατανόησης ή προειδοποίησης, αφηγήματα ή διδακτικές ιστορίες ή παραμύθια που υπερβαίνουν τα αναφερόμενα γεγονότα.

Εδώ παρατηρείται συχνά η ευρεία χρήση εννοιολογικών μεταφορών, γύρω από τις οποίες οικοδομούνται συχνά τα πολιτικά αφηγήματα.

4. Ευρήματα

4.1 Κατάλογοι συχνότητας

Στο παρόν κεφάλαιο θα παρατεθούν τα ευρήματα της έρευνας σχετικά με τους εξεταζόμενους θεσμικούς λόγους μέσα στη περίοδο της πανδημίας από το Μάρτιο του 2020 έως και τον Μάιο του 2022. Έπειτα, λοιπόν, από τη συγκρότηση του προς διερεύνηση σώματος με 720 κείμενα και 1.841.503 δείγματα/ λέξεις (tokens) ακολούθησε η αυτόματη εξόρυξη λεξιλογικών μετρήσεων με τη χρήση του υπολογιστικού λογισμικού Sketch Engine (Kilgarriff κ.ά., 2014). Αφετηρία της υπολογιστικής ανάλυσης υπήρξαν οι κατάλογοι συχνότητας λέξεων (word lists) ανά θεσμικό φορέα. Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στο λεξιλογικό προφίλ των στατιστικά σημαντικών λεξικών τύπων. Τέλος, με βάση τις συνάψεις αυτών των λέξεων γίνεται ανάλυση εκ του σύνεγγυς (close reading) με τη χρήση των αναλυτικών εργαλείων των ΚΑΛ και ΛΠΠ.

Καθώς δίνεται από το λογισμικό η επιλογή κριτηρίων αναζήτησης λέξεων ανάλογα με τη γραμματική κατηγορία στην οποία ανήκουν δόθηκε βάρος στα ουσιαστικά. Λόγω του μεγάλου όγκου των δεδομένων κρίθηκε σκόπιμη η επιλογή των ουσιαστικών ως αφετηρία της ανάλυσης των δεδομένων. Παρακάτω παρατίθεται ο κατάλογος συχνότητας των πενήντα πιο συχνών ουσιαστικών στο λόγο του πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη.

Lemma	Frequency	Lemma	Frequency	Lemma	Frequency
1 χώρα	1,885	18 σύστημα	493	35 γεγονός	373
2 ελλάς	1,356	19 δυνατότητα	486	36 κοινωνία	372
3 υγεία	837	20 λόγος	484	37 σχέδιο	369
4 κυβέρνηση	819	21 ευρώπη	471	38 επίπεδο	363
5 χρόνος	782	22 συμπολίτης	461	39 έλληνας	357
6 πανδημία	773	23 μήνας	456	40 ευκαιρία	356
7 πολίτης	727	24 πολιτική	439	41 απόφαση	356
8 εμβόλιο	693	25 εργασία	428	42 συζήτηση	340
9 στιγμή	623	26 κύριος	404	43 προσπάθεια	335
10 επιχείρηση	611	27 θέση	404	44 κόσμος	314
11 οικονομία	601	28 ζωή	395	45 αγορά	313
12 εμβολιασμός	597	29 ανάπτυξη	393	46 πράγμα	309
13 ζήτημα	570	30 πρόγραμμα	387	47 έργο	306
14 φορά	558	31 πρόβλημα	386	48 ενέργεια	305
15 μέτρο	522	32 άνθρωπος	381	49 προστασία	305
16 κρίση	518	33 παιδί	378	50 σχέση	302
17 τρόπος	502	34 κράτος	377		

Πίνακας 3. Κατάλογος συχνότητας ουσιαστικών - κυβέρνηση

Όπως παρατηρούμε, με μεγαλύτερη συχνότητα εντοπίζονται οι λέξεις χώρα (n. = 1.885), Ελλάς (n. = 1.356), υγεία (n. = 837), κυβέρνηση (n. = 819) και χρόνος (n. = 782).

Παρακάτω, βρίσκεται ο κατάλογος συχνότητας του λόγου του προέδρου του ΣΥΡΙΖΑ και εκπροσώπου της αξιωματικής αντιπολίτευσης Αλέξη Τσίπρα.

Lemma	Frequency	Lemma	Frequency	Lemma	Frequency
1 χώρα	2,612	18 δυνατότητα	810	35 κόσμος	618
2 κυβέρνηση	2,592	19 ελλάς	800	36 δημοκρατία	596
3 πανδημία	1,624	20 μητσοτάκης	789	37 εργαζόμενος	573
4 χρόνος	1,495	21 ζωή	777	38 θέση	569
5 πολίτης	1,317	22 κύριος	759	39 σύστημα	562
6 άνθρωπος	1,214	23 μέρα	732	40 πρωθυπουργός	560
7 κρίση	1,199	24 θέμα	728	41 λαός	534
8 ευρώ	955	25 ανάγκη	715	42 λόγος	528
9 επιχείρηση	949	26 κόμμα	706	43 ευρώπη	527
10 υγεία	918	27 ζήτημα	706	44 σχέση	512
11 κοινωνία	909	28 ώρα	697	45 δύναμη	502
12 μητσοτάκη	891	29 σχέδιο	672	46 τόπος	502
13 ευθύνη	868	30 φορά	669	47 τρόπος	498
14 στιγμή	866	31 πρόβλημα	642	48 πρόταση	495
15 οικονομία	848	32 εργασία	636	49 μισθός	492
16 μέτρο	825	33 συριζα	634	50 αύξηση	485
17 μήνας	810	34 πολιτική	624		

Πίνακας 4. Κατάλογος συχνότητας ουσιαστικών - αξιωματική αντιπολίτευση.

Στο λόγο του Αλέξη Τσίπρα μεγαλύτερη συχνότητα εμφανίζουν οι λέξεις χώρα (n. = 2.612), κυβέρνηση (n. = 2.592), πανδημία (n. = 1.624), χρόνος (1.495), πολίτης (n. = 1.317).

Τέλος, εμφανίζεται ο κατάλογος συχνότητας του λόγων των εκπροσώπων του Εθνικού Οργανισμού Δημόσιας Υγείας.

Lemma	Frequency	Lemma	Frequency	Lemma	Frequency
1 ιός	1,842	18 νόσος	861	35 διασπορά	473
2 χώρα	1,794	19 άτομο	852	36 επίπεδο	471
3 κρούσμα	1,589	20 ηλικία	846	37 περιοχή	470
4 εμβόλιο	1,480	21 παιδί	801	38 νοσοκομείο	470
5 εμβολιασμός	1,292	22 έτος	712	39 χώρος	465
6 αριθμός	1,243	23 πληθυσμός	687	40 ραντεβού	463
7 μέτρο	1,213	24 αύξηση	678	41 ασθενής	457
8 εβδομάδα	1,157	25 μελέτη	665	42 κίνδυνος	451
9 υγεία	1,154	26 επιτροπή	644	43 προστασία	444
10 ομάδα	1,037	27 ποσοστό	641	44 θέμα	442
11 ημέρα	1,035	28 διάγνωση	627	45 κόσμος	433
12 δόση	957	29 έλεγχος	566	46 χρόνος	414
13 άνθρωπος	906	30 σύστημα	512	47 μήνας	409
14 δεδομένο	903	31 μάσκα	510	48 πανδημία	406
15 θάνατος	888	32 περίπτωση	486	49 στοιχείο	406
16 στιγμή	882	33 μέρα	477	50 οργανισμός	404
17 επιδημία	874	34 τεστ	474		

Πίνακας 5. Κατάλογος συχνότητας ουσιαστικών – ΕΟΔΥ

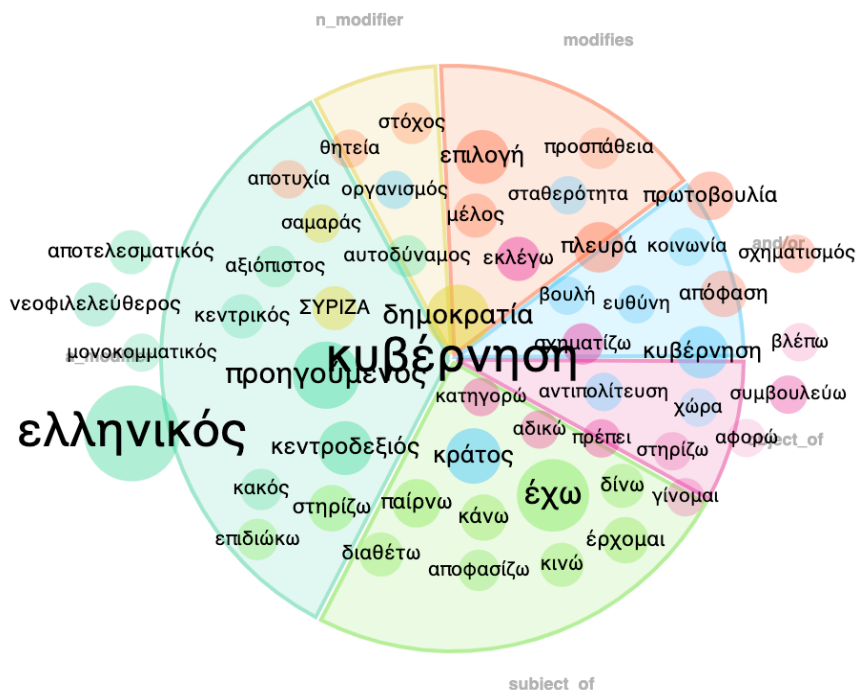
Οι λέξεις ιός (n. = 1.842), χώρα (n. = 1.794), κρούσμα (1.589), εμβόλιο (n. = 1.480), εμβολιασμός (n. = 1.292) αναδεικνύονται με τη μεγαλύτερη συχνότητα στο λόγο των εκπροσώπων του ΕΟΔΥ.

Λαμβάνοντας υπόψιν πως στη Σωματοκειμενική γλωσσολογία η έννοια της συχνότητας στους παραπάνω καταλόγους λέξεων απηχεί τις στατιστικά σημαντικές λέξεις του σώματος κειμένων που αναλύεται, ακολούθησε ειδικότερη έρευνα στις λέξεις με μεγαλύτερη συχνότητα. Ειδικότερα, στις επόμενες ενότητες θα εστιάσουμε στην ανάλυση των λέξεων χώρα-κυβέρνηση-επιστήμη, πολίτης-συμπολίτης-άνθρωπος, πανδημία. Έγινε ομαδοποίηση των λέξεων ανάλογα με τη νοηματική τους συνάφεια και τις λεξιλογικές συνάψεις που εντοπίστηκαν στο σώμα κειμένων. Η επιλογή των συγκεκριμένων λέξεων προς διερεύνηση έχει να κάνει με τους ερευνητικούς σκοπούς της παρούσας εργασίας. Καταγράφονται και αναλύονται οι αναπαραστάσεις των κοινωνικών δρώντων τόσο σε συλλογικό-θεσμικό επίπεδο (χώρα, κυβέρνηση) όσο και σε ατομικό (πολίτης, άνθρωπος). Παράλληλα, αναλύεται ο τρόπος αναπαράστασης του φαινομένου της πανδημίας.

4.2 Χώρα - κυβέρνηση – επιστήμη

Με τη χρήση του λογισμικού Sketch Engine και συγκεκριμένα τη λειτουργία του για το σχηματισμό του λεξιλογικού προφίλ μιας λέξης (Word Sketch) αναδείχθηκαν οι συνάψεις μεταξύ των εξεταζόμενων λέξεων. Αυτές οι συνάψεις αποτυπώνονται και στις παρακάτω οπτικοποιήσεις, όπου στο κέντρο του κύκλου φαίνεται η εξεταζόμενη λέξη και περιβάλλεται

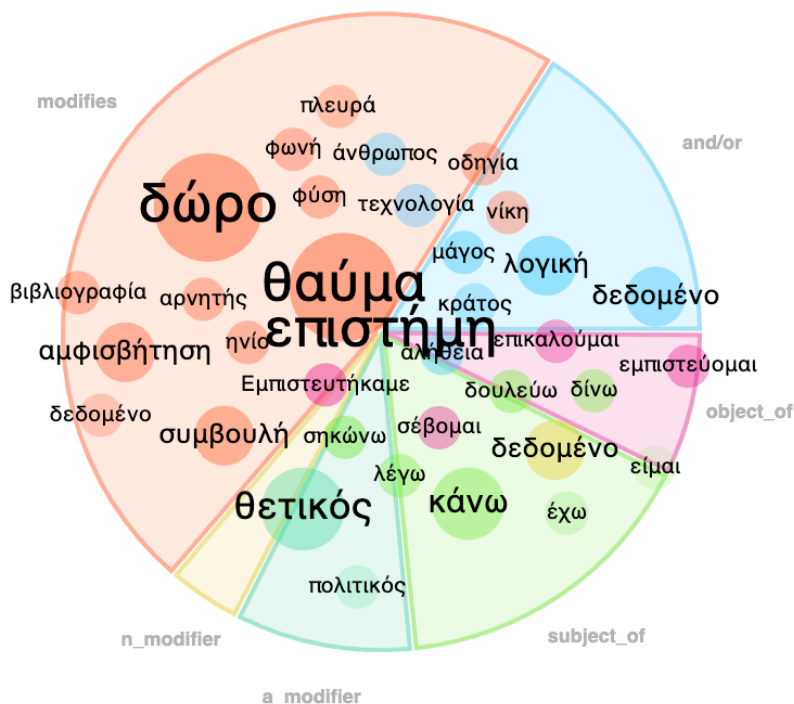
από τις λεξιλογικές της συνάψεις. Το μέγεθος των κύκλων αντικατοπτρίζει τη συχνότητα (frequency) της εκάστοτε λέξης, το χρώμα του κύκλου σε ποια γραμματική κατηγορία σύναψης (grammatical relation) ανήκει και το κάθε κομμάτι του κεντρικού κύκλου αποτυπώνει το συνολικό μέγεθος της σύναψης που αναφέρεται. Η απόσταση από το κέντρο υποδεικνύει την αντιπροσωπευτικότητα (typicality) της λέξης μέσα στο σώμα κειμένων.

Γράφημα 4. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης κυβέρνηση - λόγος Μητσοτάκη.

object_of	subject_of	a_modifier	n_modifier	modifies	and/or
εκλέγω εκλεγμένη κυβέρνηση	έχω η κυβέρνηση έχει	ελληνικός η ελληνική κυβέρνηση	δημοκρατία Κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας	επιλογή επιλογή της κυβέρνησης	κράτος αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων
σχηματίζω σχηματίζει κυβέρνηση	είμαι η κυβέρνηση είναι	προηγούμενος της προηγούμενης Κυβέρνησης	ΣΥΡΙΖΑ από την κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ	πλευρά από πλευράς κυβέρνησης	κυβέρνηση κυβέρνηση, μια κεντροδεξιά φιλελεύθερη κυβέρνηση
κατηγορώ κατηγορούσατε την κυβέρνηση	παίρνω κυβέρνηση πήρε την απόφαση να	κεντροδεξιός μία κεντροδεξιά κυβέρνηση	σαμαράς κυβέρνησης του Αντώνη Σαμαρά	πρωτοβουλία πρωτοβουλία της κυβέρνησης	οργανισμός κυβερνήσεων και διεθνών οργανισμών
συμβουλευώ συμβουλευόσατε την κυβέρνηση	στηρίζω η κυβέρνηση στηρίξε	νεοφιλελεύθερος νεοφιλελεύθερη κυβέρνηση		απόφαση απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης	βουλή κυβέρνησης και της Βουλής
πρέπει πρέπει ως κυβέρνηση	έρχομαι η Κυβέρνηση έρχεται και	αποτελεσματικός αποτελεσματική κυβέρνηση		μέλος μέλη της κυβέρνησης	αντιπολίτευση Κυβέρνηση και την Αντιπολίτευση
αδικώ δεν αδικεί μόνο την κυβέρνηση	κάνω αυτή η κυβέρνηση κάνει	κεντρικός της κεντρικής κυβέρνησης		στόχος στόχος της Κυβέρνησης	σταθερότητα σταθερότητα, μια κυβέρνηση
γίνομαι γίνετε κυβέρνηση	διαθέτω Η κυβέρνηση διαθέτει	νέος νέα κυβέρνηση		προσπάθεια η προσπάθεια της Κυβέρνησης	ευθύνη κυβέρνησης, η ευθύνη
στηρίζω στηρίζει τη νέα κυβέρνηση	κινώ κυβέρνηση κινήθηκε με	αυτοδύναμος μία αυτοδύναμη κυβέρνηση		πολιτική στην πολιτική της κυβέρνησης	κοινωνία Κυβέρνηση και κοινωνία
βλέπω βλέπουν μια κυβέρνηση	δίνω η κυβέρνηση δίνει	αξιόπιστος είμαστε μία αξιόπιστη κυβέρνηση		θέση η θέση της κυβέρνησης	χώρα κυβέρνηση, η χώρα
αφωρώ αφορά μόνο την Κυβέρνηση	επίδωκω Κυβέρνησή μας επίδωξε	κακός χειρότερη Κυβέρνηση		σχηματισμός σχηματισμό Κυβέρνησης	
κάνω κάνει μία κεντροδεξιά κυβέρνηση	αποφασίζω κυβέρνηση αποφασίζει	μονοκομματικός μονοκομματικές κυβερνήσεις		αποτυχία αποτυχία της κυβέρνησης	
	θεωρώ κυβέρνηση θεωρεί	ανάλητος ανάλητη κυβέρνηση		θητεία θητεία της κυβέρνησης	

Πίνακας 7. Συνάψεις της λέξης κυβέρνηση - λόγος Μητσοτάκη.

Γράφημα 5. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης επιστήμη - λόγος Μητσοτάκη.

object_of	subject_of	a_modifier	n_modifier	modifies	and/or
Εμπιστευτήκαμε Εμπιστευτήκαμε την επιστήμη	κάνω η επιστήμη κάνει	θετικός θετικές επιστήμες	δεδομένο επιστήμες δεδομένων	θαύμα Είναι ένα θαύμα της επιστήμης	λογική την επιστήμη και την κοινή λογική
εμπιστεύομαι εμπιστεύονται την επιστήμη	σηκώνω επιστήμη σηκώνει	πολιτικός πολιτικές επιστήμες		δώρα αξιοποιήσουν αυτό τα δώρα της επιστήμης	δεδομένο η αμφισβήτηση της επιστήμης και τα δεδομένα διασεκατομμυρίων ανθρώπων που
σέβομαι σεβόμαστε την επιστήμη	δουλεύω επιστήμη δουλεύει			συμβουλή τις συμβουλές της επιστήμης	μάγος , η επιστήμη
επικαλούμαι επικαλείται την επιστήμη	δίνω επιστήμη μας δώσει			αμφισβήτηση δεν επιτρέπεται η αμφισβήτηση της επιστήμης και τα δεδομένα	αλήθεια επιστήμης και της αλήθειας
	λέγω επιστήμη μας λέει			ηνίο ηνία της επιστήμης	τεχνολογία επιστήμη και την τεχνολογία
	έχω επιστήμη έχει			βιβλιογραφία βιβλιογραφία της πολιτικής επιστήμης	άνθρωπος , η επιστήμη
	είμαι Επιστήμες είναι			αρνητής αρνητές της επιστήμης	κράτος επιστήμης και του κράτους
				φύση φύση της επιστήμης	
				νίκη νίκη της επιστήμης	
				οδηγία οδηγίες της επιστήμης	
				φωνή φωνή της επιστήμης	
				πλευρά πλευράς θετικών επιστημών	
				δεδομένο δεδομένα της επιστήμης	

Πίνακας 8. Συνάψεις της λέξης επιστήμη - λόγος Μητσοτάκη.

Μέσα, λοιπόν, από την εξόρυξη των παραπάνω γλωσσικών δεδομένων εντοπίστηκαν τα συχνότερα και σημαντικότερα λεξιλογικά στοιχεία και οι μεταξύ τους συνάψεις, όπως διατυπώθηκαν από τον πρωθυπουργό Κυριάκο Μητσοτάκη. Με βάση αυτά, έγινε εκ του σύνεγγυς ανάγνωση (close reading), ώστε να εντοπιστούν οι στρατηγικές λόγου που επιστρατεύθηκαν από την πλευρά της κυβέρνησης. Παρακάτω, παρατίθενται ορισμένα ενδεικτικά αποσπάσματα από το λόγο του Μητσοτάκη.

- (1) Έχω χρέος, λοιπόν, να μην επιτρέψω να υποστεί μια τέτοια δοκιμασία και η **χώρα** μας. Δεν πρέπει να φτάσουμε στο σημείο να διαλέγουμε ποιος θα ζήσει και ποιος θα χαθεί. (22-03-20)
- (2) Έτσι, με τη σειρά της, αύξησε την ατομική ευθύνη και την κοινωνική πειθαρχία. Και έτσι ολόκληρη η **χώρα** μπόρεσε να αντιμετωπίσει με επιτυχία το πρώτο κύμα του ιού. (21-06-20)
- (3) [...] καλή εικόνα στις δημοσκοπήσεις, πράγμα που σημαίνει ότι, παρά τις δυσκολίες, οι Έλληνες αναγνωρίζουν ότι οδηγούμε τη χώρα προς τη σωστή κατεύθυνση. (03-03-21)
- (4) Αγαπητοί συνάδελφοι, φίλες και φίλοι, ύστερα από σχεδόν 16 μήνες αναμέτρησης με τον κορονοϊό η **χώρα** μας φαίνεται να κερδίζει τη μάχη. Μένοντας πάντα σε επιφυλακή, σταδιακά αίρονται οι περιορισμοί. (28-06-21)
- (5) Και πήραμε όντως την απόφαση να κλείσουμε τη χώρα, πιθανώς νωρίτερα σε σχέση με τους περισσότερους Ευρωπαίους ομολόγους μου. (23-11-21)

Η κυβέρνηση φαίνεται να οργανώνει την επικοινωνιακή της στρατηγική γύρω από ένα «αφήγημα διάσωσης» (topos of saviour), όπου η ίδια, προεξάρχοντος του πρωθυπουργού, διασώζει τη χώρα από τα δεινά της υγειονομικής κρίσης (Wodak, 2021b, σ. 76). Μέσα σε κρίσιμες συνθήκες εντοπίζονται τα πολιτικά πρόσωπα να χρησιμοποιούν τη συγκεκριμένη στρατηγική, όπου προσδίδουν στους εαυτούς τους θετικά χαρακτηριστικά (argumentum ad verecundiam) στοχεύοντας στα συναισθήματα του κοινού (argumentum ad populum) με τη χρήση πολλές φορές κάποιας λογικής πλάνης. Αξίζει να σημειωθεί η προοπτικοποίηση του πρωθυπουργού με τη χρήση του κτητικού «χώρα μας», όπου εμφανίζεται ως οργανικό μέλος του συνόλου των ατόμων της χώρας. Σε αυτό το σημείο που υπερτονίζεται η επιτυχία της χώρας απέναντι στην πανδημία δηλώνει emphaticά την ένταξη του στη «χώρα». Στο (2) ο πρωθυπουργός παρουσιάζει τη χώρα ως ένα ενιαίο σύνολο («ολόκληρη η χώρα»)

αναφερόμενος στην επιτυχία της απέναντι στον ιό. Η χρήση της εννοιολογικής μεταφοράς του πολέμου στο (4) θα αναλυθεί εκτενέστερα παρακάτω. Τέλος, στο (1) υπάρχει μία έντονη όξυνση «δεν πρέπει να φτάσουμε στο σημείο να διαλέγουμε ποιος θα ζήσει και ποιος θα χαθεί», καθώς αναδεικνύει τις βιοπολιτικές διαστάσεις της πανδημίας (Boin κ.ά., 2020; Wodak, 2019, 2021b) και την πιθανότητα εφαρμογής θανατοπολιτικών (Mbembé & Meintjes, 2003). Αξίζει να σημειωθεί η έρευνα του Βατικιώτη (2021) που αναφέρεται εκτενώς στην βιοπολιτική διάσταση της πανδημίας σε άρθρο του στον τόμο *Η επικοινωνιακή κατασκευή μιας πανδημίας* (2021).

- (6) Η αντιμετώπιση της, ωστόσο, είναι κυρίως εθνική. Το πιστοποιούν τα κρούσματα και οι απώλειες σε **χώρες** με πολύ διαφορετική ισχύ, με πολύ διαφορετικό μέγεθος. Και στην περίπτωση αυτή, οι αριθμοί λένε την αλήθεια. (02-04-20)
- (7) Ανάλογη είναι και η εικόνα στο Βέλγιο, μια **χώρα** με ίδιο πληθυσμό με την πατρίδα μας, παρουσιάζει 10 φορές περισσότερα κρούσματα [...] (02-04-20)
- (8) Όλες οι **χώρες** αυτή τη στιγμή διεκδικούν αυτά τα υλικά και γι' αυτό η προμήθειά τους δεν είναι εύκολη υπόθεση. (02-04-20)
- (9) Θα μπορούσαμε να περιμένουμε; Ίσως, καθώς η κατάσταση εδώ παραμένει συγκριτικά καλύτερη από άλλες **χώρες**. Όμως εξ αρχής αποφασίσαμε να κινούμαστε προληπτικά. (22-10-20)
- (10) [...] να εμβολιάσετε τους ηλικιωμένους συγγενείς σας και αφήστε τις δικαιολογίες για τις θνητότητες. Διαλέξαμε ως **χώρα** να μείνουμε ουραγοί στον εμβολιασμό, δικαιώνοντας τη βαλκανική μας καταγωγή και τώρα προσπαθούμε να πούμε τι; (18-10-21)

Σε αυτά τα αποσπάσματα εντοπίζεται η χρήση του σχήματος «εμείς-αυτοί» (Van Dijk, 1998), όπου παρουσιάζεται η πορεία της Ελλάδας σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες. Αυτή η «συσχετιστική αντίθεση» βασίζεται σε ένα εθνοκεντρικό αφήγημα της κυβέρνησης, όπου συγκρίνει τα στατιστικά στοιχεία της Ελλάδας (κρούσματα, θάνατοι, εμβολιασμοί) με τα αντίστοιχα άλλων χωρών. Μάλιστα, ο πρωθυπουργός χρησιμοποιεί μία στρατηγική νομιμοποίησης μέσω εκλογίκευσης στο (6) «οι αριθμοί λένε την αλήθεια». Τόσο η αναφορά πως «η αντιμετώπιση είναι κυρίως εθνική» (6), όσο και η επισήμανση της διεκδίκησης μεταξύ των χωρών για τη προμήθεια των απαραίτητων υλικών (8) παραπέμπουν αυτό που ονομάζει η Wodak (2021a, σ. 337) «ανταγωνισμό του εθνικιστή» (nationalist competition). Οι χώρες ανταγωνίζονται μεταξύ τους σχετικά με την προμήθεια ιατροφαρμακευτικών

υλικών και εμβολίων. Με αυτό το δεδομένο φαίνεται πως το κεντρικό όραμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για ευρωπαϊκή ενοποίηση και συνεργασία μέσα στην υγειονομική κρίση τέθηκε υπό αμφισβήτηση. Το σχήμα Ελλάδα-εξωτερικό αναδεικνύει μία προτεραιότητα του τοπικού έναντι του υπερτοπικού. Τέλος, ο πρωθυπουργός κάνει χρήση της σύγκρισης με δύο τρόπους. Αφενός, για την καλύτερη πορεία της Ελλάδας σε ό,τι αφορά τον αριθμό των κρουσμάτων, αφετέρου για τη χειρότερη πορεία της Ελλάδας σχετικά με τον εμβολιασμό του πληθυσμού. Απροσδόκητη είναι στο (10) η απόδοση του μη εμβολιασμού των Ελλήνων πολιτών στη Βαλκανική τους καταγωγή με σαφείς αρνητικές συνυποδηλώσεις.

- (11) [...] αυτής της περιπέτειας φαίνεται στον ορίζοντα η προοπτική να διαθέτουμε ένα ασφαλές και αποτελεσματικό εμβόλιο. Και **η κυβέρνηση έχει φροντίσει να το προμηθευτούμε εγκαίρως και να το διαθέσουμε σε όλους, με τη μέγιστη δυνατή ταχύτητα.** (22-10-20)
- (12) Και να ξέρετε ότι η **κυβέρνηση δεν θα επιτρέψει** καμία τέτοια συμπεριφορά. Σας το λέμε από τώρα να το γνωρίζετε. Όπως η κυβέρνηση πήρε την απόφαση να μην γιορταστεί η 28η Οκτωβρίου, έτσι παίρνει και την απόφαση να μην γίνει σε αυτές τις συνθήκες η πορεία του Πολυτεχνείου. (12-11-20)
- (13) Με πρώτο ανάμεσά τους, την ανάγκη οι κυβερνητικές αποφάσεις να στηρίζονται στη γνώση. **Να ακούν την επιστήμη** . Και, όταν χρειάζεται, να υπηρετούν και δύσκολες επιλογές. (21-06-20)
- (14) Αλλά και να δείξω το δρόμο της άμυνας που πρέπει να ακολουθήσουμε. **Με θεμέλιους συμβουλές της επιστήμης**. Οδηγό, τα μέτρα της Πολιτείας. Και σταθερό μοχλό την πειθαρχία, γιατί η ατομική ευθύνη είναι η άλλη όψη της κοινωνικής [...] (22-10-20)
- (15) Κάναμε καλύτερη δουλειά απ' ό,τι ανέμεναν πολλοί. **Εμπιστευτήκαμε την επιστήμη, εμπιστευτήκαμε τους επιστήμονές μας**, πήραμε αποφάσεις γρήγορα. Επικοινωνήσαμε το μήνυμά μας πολύ καθαρά. (24-09-21)
- (16) Στον 21ο αιώνα **δεν επιτρέπεται η αμφισβήτηση της επιστήμης** και τα δεδομένα δισεκατομμυρίων ανθρώπων που έχουν ήδη αποδείξει την ασφάλεια των εμβολίων. (24-07-21)
- (17) [...] διάλογο που θα στηρίζεται σε πραγματικά δεδομένα, αν όχι συμφωνία. Πάντως, δεν χρειαζόμαστε μετά τους **αρνητές της επιστήμης** στην πανδημία και **αρνητές της λογικής** στην οικονομία. (22-11-21)

- (18) Κλείνοντας τα αυτιά στην καταστροφολογία και στην ηττοπάθεια για να ακουστεί μόνο **η φωνή της επιστήμης και της αλήθειας**. Και, ασφαλώς, ακολουθώντας τις συστάσεις της Πολιτείας και των ειδικών. (31-12-21)
- (19) Αυτό, λοιπόν, δεν δημιουργεί συνθήκες σύνθεσης. Γιατί ενώ η κυβέρνηση επικαλείται την **επιστήμη** και την **κοινή λογική**, η αντιπολίτευση εντάσσει τον Covid στην ατζέντα της κομματικής μάχης. (21-03-21)

Η κυβέρνηση επιλέγει μία στρατηγική λόγου όπου αυτοπαρουσιάζεται ως προς την καλή διαχείριση της υγειονομικής κρίσης συνεργαζόμενη με την επιστήμη. Εντοπίζεται μία διαρκής νομιμοποίηση μέσω της επίκλησης της αυθεντίας της επιστήμης και της εκλογίκευσης της γεγονότων της κρίσης. Στο (12) παρουσιάζεται ως μία εξουσία που εφαρμόζει αυστηρά το γράμμα το νόμου για τη προστασία των πολιτών παραπέμποντας στο δόγμα «νόμος και τάξη», το οποίο όμως φορτίζει με ένα πνεύμα ισοπολιτείας. Επισημαίνει ίση μεταχείριση ως προς την αυστηρότητα της απέναντι στη γιορτή της 28^{ης} Οκτωβρίου και της επετείου του Πολυτεχνείου. Η κατασκευή αυτής της αυστηρής μορφής του πρωθυπουργού-διασώστη της χώρας προσομοιάζει σε έναν σοφό και αυστηρό πατέρα που μεριμνά για όλους τους πολίτες και θέτει σκληρούς κανόνες, δηλαδή στην εννοιολογική μεταφορά του «έθνους ως οικογένεια» που περιγράφει ο Lakoff (2014). Στο (14) ο πρωθυπουργός εμφανίζεται να υποδεικνύει το «δρόμο» προς τη διαχείριση της πανδημίας με τη σύμπλευση Πολιτείας, επιστήμης και πολιτών προς ένα κοινό κέρδος και σκοπό σε μια εννοιολογική μεταφορά ταξιδιού, όπου ο ίδιος είναι ο καθοδηγητής. Στο (16) η επίκληση της αυθεντίας αποκτά απόλυτο χαρακτήρα. Θέτει την επιστήμη ως αδιαμφισβήτητη και ως θέσφατο. Η τοποθέτηση του πως δεν υπάρχει εναλλακτική συνιστά ένα επιχείρημα τύπου TINA (There Is No Alternative), παραπέμποντας σε μία θατσερική προσέγγιση. Στο (17) προβαίνει σε ένα λογικό άλμα όπου συνδέει την αυθεντία της επιστήμης στον τομέα της υγείας με τη «λογική στην οικονομία». Προβαίνει σε μία παρεκβατική εκλογίκευση που βασίζεται σε μία λογική πλάνη σε μία προσπάθεια να θέσει εαυτόν ως αδιαμφισβήτητο τη στιγμή που σημειώνει μία αρνητική κατηγορία σε αυτούς που διαφωνούν με τα λεγόμενα τους καλώντας τους «αρνητές». Τέλος, στο (19) παρατηρείται μία ακόμα νομιμοποίηση μέσω εκλογίκευσης. Γίνεται απόπειρα αποκομματικοποίησης και κατ' επέκταση αποπολιτικοποίησης της επιστήμης με στόχο να τεθεί στο απυρόβλητο της κριτικής. Εντοπίζεται μια σημαντική αντίφαση, καθώς την ίδια στιγμή που η κυβέρνηση, ως πολιτική εξουσία, χρησιμοποιεί για τη στοιχειοθέτηση και θεμελίωση της πολιτικής της στρατηγικής την επιστήμη, ζητά την αποπολιτικοποίηση της. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, υπό το πρίσμα πως

κυβέρνηση και επιστήμη συμπορεύονται, στοχεύει στη θεμελίωση του απυρόβλητου και για την ίδια την κυβέρνηση.

4.2.2 Χώρα - κυβέρνηση - επιστήμη στο λόγο του Αλέξη Τσίπρα

Γράφημα 6. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης χώρα – λόγος Τσίπρα.

object_of	subject_of	a_modifier	n_modifier	modifies
βγάζω ... να βγάλουμε τη χώρα από	βρίσκω ... η χώρα βρίσκεται	ευρωπαϊκός ... άλλες ευρωπαϊκές χώρες	ένωση ... άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης	πρωθυπουργός ... ο πρωθυπουργός της χώρας
οδηγώ ... οδηγήσει τη χώρα	χρειάζομαι ... Η χώρα χρειάζεται	υπόλοιπος ... όλες τις υπόλοιπες χώρες	Ευρώπη ... χώρες της Ευρώπης	είσοδος ... από την είσοδο της χώρας
κυβερνάω ... θα κυβερνάει τη χώρα	έχω ... η χώρα έχει	μοναδικός ... η μοναδική χώρα στην Ευρώπη	νότος ... χώρες του Νότου	περιφέρεια ... περιφέρεια της χώρας
λαμβάνω ... που λαμβάνει χώρα	πρέπει ... η χώρα πρέπει να	γειτονικός ... γειτονικές χώρες	βορράς ... χωρών του πλούσιου Βορρά	χρεοκοπία ... για τη χρεοκοπία της χώρας
παραλαβαίνω ... παρέλαβε μια χώρα	βιώνω ... ότι η χώρα βιώνει μια	σκανδιναβικός ... ασφαλείας για τις σκανδιναβικές χώρες έναντι της Ρωσίας	κόσμος ... χώρες του κόσμου	περιοχή ... περιοχές της χώρας
αφήνω ... αφήσει τη χώρα	μπορώ ... κλάδων που η χώρα μπορεί και πρέπει να	πολύς ... περισσότερες χώρες	Ευρωζώνης ... χώρες της Ευρωζώνης	μέλλον ... για το μέλλον της χώρας
αλλάζω ... να αλλάξουμε τη χώρα	καταφέρω ... η χώρα κατάφερε να	μόνος ... η μόνη χώρα		πορεία ... πορεία της χώρας
βάζω/βάλω ... ότι εμείς βάλουμε τη χώρα στα μνημόνια	είμαι ... η χώρα μας είναι	μικρός ... μια μικρή χώρα		ιστορία ... στην ιστορία της χώρας
βρίσκω ... βρήκε τη χώρα	βγαίνω ... η χώρα βγήκε από τα μνημόνια	τριτοκοσμικός ... με τριτοκοσμικές χώρες		επιτυχία ... Την επιτυχία της χώρας
προετοιμάζω ... να προετοιμάσει τη χώρα για	μπαίνω ... χώρα μπαίνει σε	κακός ... ειμαστε η χειρότερη χώρα		εικών ... η εικόνα της χώρας
χρεοκοπώ ... μια χρεοκοπημένη χώρα	καταγράφω ... Η χώρα μας καταγράφει	σύγχρονος ... σύγχρονη , ευρωπαϊκή χώρα		παράδειγμα ... τα παραδείγματα άλλων χωρών
γυρνάω ... να γυρίσει τη χώρα	περνάω ... χώρα περνά	σημαντικός ... σημαντικές χώρες		σύννοδος ... Συνόδου των χωρών του Νότου

Πίνακας 9. Συνάψεις της λέξης χώρα - λόγος Τσίπρα.

Γράφημα 7. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης κυβέρνηση – λόγος Τσίπρα.

object_of	subject_of	a_modifier	η_modifier	modifies	and/or
έχω έχομε μια κυβέρνηση	έχω η κυβέρνηση έχει	προοδευτικός μια προοδευτική κυβέρνηση	Μητσοτάκη η κυβέρνηση Μητσοτάκη	πλευρά από την πλευρά της κυβέρνησης	Μητσοτάκης κ. Μητσοτάκης και η κυβέρνησή του
στηρίζω στηρίζετε την κυβέρνηση	είμαι η κυβέρνηση είναι	σημερινός η σημερινή κυβέρνηση	ΣΥΡΙΖΑ η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ	ευθύνη ευθύνη της κυβέρνησης	πρωθυπουργός πρωθυπουργό και της κυβέρνησης
υπάρχω υπήρξε ποτέ άλλοτε κυβέρνηση	οφείλω η κυβέρνηση οφείλει να	ελληνικός η ελληνική κυβέρνηση	δημοκρατία η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας	επιλογή επιλογές της κυβέρνησης	Μητσοτάκη Μητσοτάκη και της κυβέρνησης
καλώ καλούμε την κυβέρνηση	διαχειρίζομαι η κυβέρνηση διαχειρίζεται	προηγούμενος η προηγούμενη κυβέρνηση	συνεργασία κυβέρνηση συνεργασίας	κύριος κύριες και κύριοι της κυβέρνησης	κυβέρνηση κάθε κυβέρνηση, η εκάστοτε κυβέρνηση να
προειδοποιώ προειδοποιήσει την κυβέρνηση να	κάνω η κυβέρνηση κάνει	επόμενος η επόμενη κυβέρνηση	σαμαράς κυβέρνηση Σαμαρά	στάση και η στάση της κυβέρνησης	αντιπολίτευση κυβέρνηση και την αντιπολίτευση
συμβουλεύω συμβουλεύει την κυβέρνηση	επιλέγω Η κυβέρνηση επέλεξε	ισχυρός ισχυρή προοδευτική κυβέρνηση	τόπος η επόμενη κυβέρνηση του τόπου	υπουργός υπουργοί της κυβέρνησης	εκλογή Μόνο με εκλογές και προοδευτική κυβέρνηση
κατηγορώ Κατηγορούμε την κυβέρνηση	πρέπει Η κυβέρνηση πρέπει να	νέος νέα προοδευτική κυβέρνηση	δικαιολογία η κυβέρνηση της δικαιολογίας. Για όλα	πολιτική η πολιτική της κυβέρνησης	πανδημία πανδημίας, η κυβέρνηση
βλέπω Βλέποντας μια κυβέρνηση	προσπαθώ η κυβέρνηση προσπαθεί να	κακός χειρότερη κυβέρνηση στη χειρότερη στιγμή	Καραμανλή κυβέρνηση Καραμανλή	σχεδίο Το σχέδιο της κυβέρνησης	στελέχος πολιτεία και η κυβέρνηση
κάνω κάναμε ως κυβέρνηση	λέγω η κυβέρνηση λέει ότι	συντηρητικός συντηρητική κυβέρνηση	Αριστεράς κυβέρνηση της Αριστεράς	σχηματισμός σχηματισμό κυβέρνησης	πλειοψηφία κυβέρνησης, η πλειοψηφία
προσβάλλω προσβάλλει έτσι την κυβέρνηση	αποφασίζω η κυβέρνηση αποφάσισε	γαλλικός τη γαλλική κυβέρνηση	ευθύνη χώρα χρειάζεται μια κυβέρνηση της ευθύνης	δουλειά δεν είναι δουλειά της κυβέρνησης να πείσει τους	ευθύνη κυβέρνηση και τη μεγάλη ευθύνη
χαρακτηρίζω χαρακτηρίζει την κυβέρνηση	προχωρώ κυβερνήσεις προχώρησαν σε	μόνας ήμισαν η μόνη κυβέρνηση που		αδράνεια η αδράνεια της κυβέρνησης	δύναμη κυβερνήσεις και πολιτικές δυνάμεις
φέρω φέρει μια κυβέρνηση	αρνιέμαι η κυβέρνηση αρνείται να	ευρωπαϊκός οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις			δημοκρατία της Νέας Δημοκρατίας και της κυβέρνησης

Πίνακας 10. Συνάψεις της λέξης κυβέρνηση - λόγος Τσίπρα.

and/or

Γράφημα 8. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης επιστήμη - λόγος Τσίπρα.

object_of	subject_of	a_modifier	modifies	and/or	pp_στου
ευτελίζει ευτελίζει την επιστήμη	κάνω επιστήμη κάνει	οικονομικός στην ιστορία της οικονομικής επιστήμης	εξέλιξη εξέλιξη της επιστήμης , της έρευνας	πολιτισμός τον κόσμο της επιστήμης και του πολιτισμού	σκοπιμότητα επιστήμης στις σκοπιμότητες
υποτιμώ υποτιμάμε την επιστήμη	κρούω επιστήμη κρούει	ιατρικός ιατρική επιστήμη	κόσμος τον κόσμο της επιστήμης και του πολιτισμού	έρευνα εξέλιξη της επιστήμης , της έρευνας	ανθρωπότητα επιστήμης στην ανθρωπότητα
υπερασίζω υπερασπιστούμε την επιστήμη	προκρίνω επιστήμη προκρίνει	πολιτικός πολιτικής επιστήμης	ιστορία μεγαλύτερη γκάφα στην ιστορία της οικονομικής επιστήμης	επιστήμων επιστήμη , οι επιστήμονες	υπηρεσία επιστήμη στην υπηρεσία
ακολουθώ ακολουθούμε την επιστήμη	δίνω επιστήμη μας έδωσε		άνθρωπος ανθρώπους της επιστήμης και	εμβόλιο επιστήμης και των εμβολίων	τομείς επιστήμη στον τομέα
φέρω φέρνοντας την επιστήμη	είμαι επιστήμη είναι		χώρος χώρο της επιστήμης	ασφάλεια την υγειονομική ασφάλεια , την επιστήμη	
κάνω κάνατε την επιστήμη			συκοφάντηση συκοφάντηση της επιστήμης	ζωή επιστήμης και της ζωής	
			σκοπιά σκοπιά της πολιτικής επιστήμης	σημαντικότητάς επιστήμης και τη σημαντικότητάς	
			ανακάλυψη ανακάλυψη της επιστήμης	φάρμακο επιστήμης , το φάρμακο	
			εργαλειοποίηση εργαλειοποίηση της επιστήμης	αισιοδοξία επιστήμης , η επίπλαστη αισιοδοξία	
			υποτίμηση υποτίμησης της επιστήμης	τέχνη επιστήμη , την τέχνη	
			πλευρό πλευρό της επιστήμης	τεχνολογία τεχνολογίας και της επιστήμης	
			συμβολή συμβολή της επιστήμης	πραγματικότητα πραγματικότητας και της επιστήμης	
			αμφισβήτηση αμφισβήτηση της επιστήμης	εξέλιξη επιστήμη , την εξέλιξη	

Πίνακας 11. Συνάψεις της λέξης επιστήμη - λόγος Τσίπρα.

Στο λόγο του προέδρου της αξιωματικής αντιπολίτευσης Αλέξη Τσίπρα εντοπίζονται στρατηγικές έντονης κριτικής απέναντι στη πολιτική διαχείριση της πανδημίας από την κυβέρνηση. Παρακάτω παρατίθενται ενδεικτικά αποσπάσματα από το λόγο της αξιωματικής αντιπολίτευσης.

- (20) Και διαψεύστηκαν πολύ γρήγορα όλοι όσοι πίστεψαν ότι η δεξιά ήρθε στην εξουσία με ένα αλλαγμένο μετριοπαθές πρόσωπο. Η **κυβέρνηση του κ. Μητσοτάκη** δεν είναι παρά ένα κακέκτυπο της κυβέρνησης Σαμαρά. (25-06-20)
- (21) [...] προσπαθείτε να αξιοποιήσετε και να πιστωθείτε πολιτικά τη θετική πορεία της **χώρας**, στην οποία θετική πορεία της χώρας συνέδραμαν όλοι οι Έλληνες πολίτες και όλα τα πολιτικά κόμματα. Αυτό κάνατε. Αυτοανακηρυχθήκατε ως μεσσίας. (12-11-20)
- (22) Καμία ευθύνη για τον συνωστισμό στα μέσα μαζικής μεταφοράς; Καμία ευθύνη για το άνοιγμα των σχολείων; Ενώ σε άλλες **χώρες**, στη γειτονική Ιταλία, έγινε μια μεγάλη προσπάθεια με χιλιάδες νέες αίθουσες [...] (12-11-20)
- (23) [...] λέει "τα πήγαμε περίφημα, το μόνο προβληματάκι είναι ότι χάσαμε 16.000 ανθρώπους". Σε ποια άλλη **χώρα** της Ευρώπης θα είχε βγει πρωθυπουργός να το πει αυτό και θα μπορούσε να σταθεί στη θέση του; Σε ποια άλλη **χώρα**; Πείτε μου. (20-01-22)
- (24) Αυτές αναδεικνύουν εγκληματικές ευθύνες της **κυβέρνησης** για τη διαχείριση της υγειονομικής κρίσης (03-12-20)
- (25) Και σήμερα έχουμε **τη χειρότερη κυβέρνηση στη χειρότερη στιγμή** για τον τόπο. Ξανάρχισε η λεηλασία στο δημόσιο πλούτο, ξανάρχισε το γιουρούσι στα δημόσια ταμεία [...] (09-05-22)

Ο Αλέξης Τσίπρας ασκεί έντονη κριτική στην κυβέρνηση για τη διαχείριση της πανδημίας. Επιλέγει για τους σκοπούς της επικοινωνιακής του τακτικής τη σύγκριση της πορείας της Ελλάδας με αυτές άλλων χωρών. Σε αντίθεση με τις συγκρίσεις που έκανε η κυβέρνηση, δίνεται έμφαση στις αστοχίες και ανεπάρκειες της κρατικής διαχείρισης της πανδημίας συγκριτικά με άλλες χώρες. Ειδικότερα, αναφέρεται στα μέτρα πρόληψης που λαμβάνονται σε άλλες χώρες (21) και στο αρνητικό ρεκόρ θανάτων (22). Με τη χρήση των στρατηγικών λόγου της κατηγορήσεως (21), (25) και της όξυνσης (23), (24), (25) φορτίζει έντονα τις τοποθετήσεις του. Ο αρνητικός αξιολογικός προσδιορισμός που αναφέρεται στη Νέα

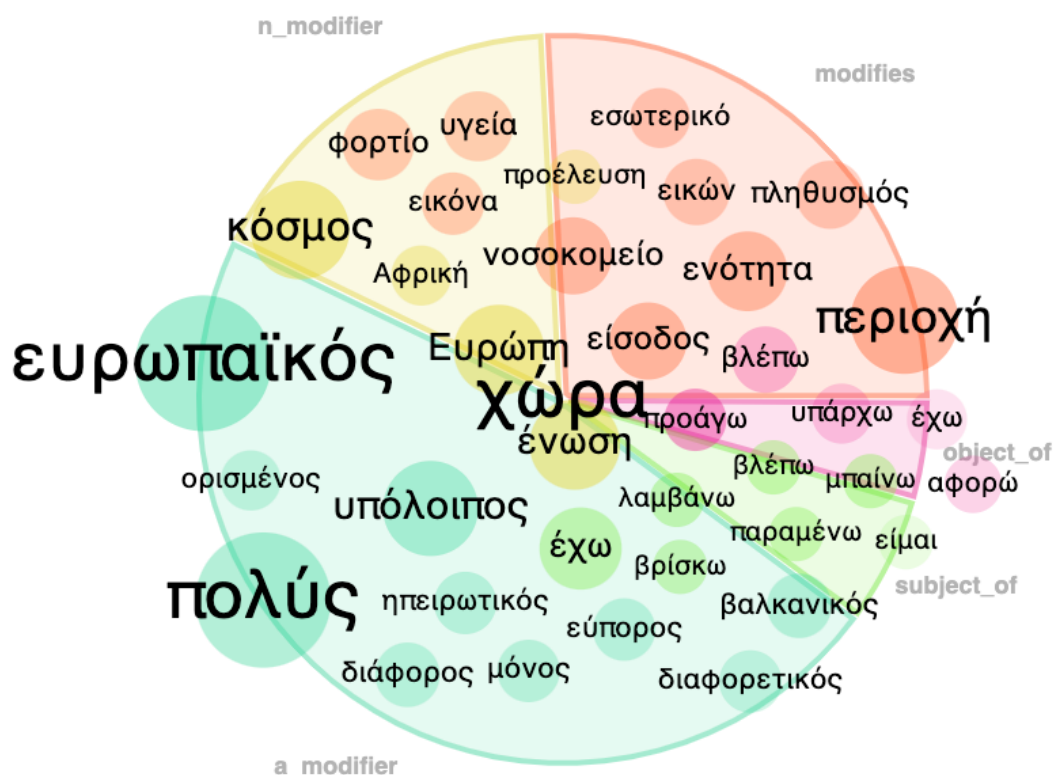
Δημοκρατία συνδέεται με τα ιδεολογικά χαρακτηριστικά του κόμματος και παραπέμπει σε μια αξιολογική πολικότητα. Με τη χρήση ειρωνείας «μεσσίας» και υπερβολής «η χειρότερη κυβέρνηση στη χειρότερη στιγμή» κατασκευάζει με χαρακτηριστικά αρνητικής σημασιολογικής προσωδίας τόσο τη φιγούρα του πρωθυπουργού όσο και το γενικότερο προφίλ της κυβέρνησης. Αξίζει στο (25) να σημειωθεί η αυξητική κλιμάκωση της όξυνσης από το «λεηλασία» στο λαϊκότερο «γιουρούσι». Με νομιμοποίηση ως ηθικοποίηση και ένα λόγο καταγγελτικό αναφέρεται στη διαχείριση του δημόσιου πλούτου από την κυβέρνηση. Σημαντικό κομμάτι της επικοινωνιακής στρατηγικής του προέδρου του ΣΥΡΙΖΑ αποτελεί ο καταλογισμός των ευθυνών στη κυβέρνηση. Γίνεται προσπάθεια αναστροφής του αφηγήματος της κυβέρνησης περί «ατομικής ευθύνης των πολιτών» σε πολιτική ή ακόμα και ποινική (24) ευθύνη των πολιτικών που διαχειρίζονται την υγειονομική κρίση. Η έννοια της ευθύνης αποτέλεσε κεντρικό ζήτημα στους λόγους κατά τη περίοδο της πανδημίας.

- (26) Να μην επιβάλλει σαφή και δεσμευτικά υγειονομικά πρωτόκολλα. Να μην επενδύει στη σωστή ιχνηλάτηση. Να **ευτελίζει την επιστήμη**, να **εργαλειοποιεί τους επιστήμονες** και να επιβάλλει σιωπητήριο σε όσους τολμούν να θίγουν τα εγκληματικά λάθη του. (17-07-21)
- (27) Νομίζω ότι ο κ. Τσιόδρας είναι ένας καλός **επιστήμονας**, που κάνει καλά τη δουλειά του. Δεν είναι δικές του οι πολιτικές αποφάσεις. (06-06-20)
- (28) ότι θέλετε να κρυφτείτε πίσω από συγκεκριμένους επιστήμονες και όχι γενικά από την επιστήμη, διότι **άλλο πράγμα είναι η επιστήμη και άλλο οι επιστήμονες**. (12-11-20)

Η αξιωματική αντιπολίτευση εμφανίζεται να αποπειράται να αποδομήσει το κυβερνητικό αφήγημα σχετικά με την σύζευξη κυβέρνησης και επιστήμης. Με άλλα λόγια, προσπαθεί να διαχωρίσει αυτή την -κατασκευασμένη από την κυβέρνηση- ένωση εκτελεστικής εξουσίας και αυθεντίας. Με την θετική αξιολογική κατηγορηση «ο κ. Τσιόδρας είναι ένας καλός επιστήμονας» προσπαθεί να τον διαχωρίσει από τις «πολιτικές αποφάσεις», οι οποίες συνυποδηλώνονται ως κακές. Σε αυτό το μήκος κύματος, προσπαθεί να κατασκευάσει μια θετική αναπαράσταση για την επιστήμη και μία αρνητική για την κυβέρνηση. Με τη χρήση του επαγγελματικού ανθρωπώνιμου «επιστήμονας» και τη σύναψη του «καλός» δίνεται μια ξεκάθαρα θετική σημασιολογική προσωδία, η οποία είναι δίσημη. Έχει να κάνει αφενός με τις επαγγελματικές του ικανότητες αλλά και με στοιχείο της ηθικής του. Μάλιστα, η επεξήγηση «κάνει καλά τη δουλειά του» λειτουργεί ως επίρρωση και αντιτίθεται στους

πολιτικούς που συνυποδηλωτικά «δεν κάνουν καλά τη δουλειά τους». Ο Αλέξης Τσίπρας προσπαθεί με τη στρατηγική της νομιμοποίησης ως ηθικοποίηση να κατασκευάσει ένα δίπολο «καλής και ηθικής» επιστήμης απέναντι στην «κακή και ανήθικη πολιτική». Γίνεται, μάλιστα, αναφορά σε «εργαλειοποίηση της επιστήμης» από την πολιτική (26). Αποτυπώνεται η κυβέρνηση ως μία δύναμη που καταδυναστεύει την επιστήμη χτίζοντας μια ετεροβαρή σχέση μαζί της και χρησιμοποιώντας τη για ίδιους σκοπούς. Τέλος, γίνεται απόπειρα για αποκωδικοποίηση και αποσυσκότιση του αφηρημένου «επιστήμη» του κυβερνητικού αφηγήματος. Ο πρόεδρος της αξιωματικής αντιπολίτευσης προσπαθεί να αποδομήσει το αφήγημα μιας «γενικής, αφηρημένης, απρόσιτης» αυθεντίας που είναι στο απυρόβλητο της κριτικής και να δώσει έμφαση στα πρόσωπα και τα θεσμικά όργανα που αναλύουν τα δεδομένα της πανδημίας και εν τέλει παίρνουν τις αποφάσεις.

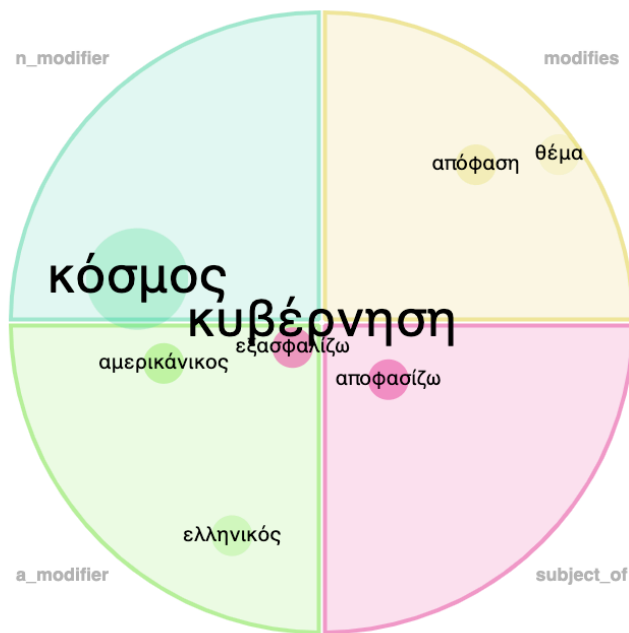
4.2.3 Χώρα - κυβέρνηση - επιστήμη στο λόγο των εκπροσώπων του ΕΟΔΥ

Γράφημα 9. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης χώρα - λόγος εκπροσώπων ΕΟΔΥ.

object_of	subject_of	a_modifier	n_modifier	modifies
προάγω ... θάνατοι . Προηγμένες χώρες καταγράφουν χιλιάδες νεκρούς	έχω ... χώρες έχουν	ευρωπαϊκός ... ευρωπαϊκές χώρες	κόσμος ... χώρες του κόσμου	περιοχή ... περιοχές της χώρας
βλέπω ... βλέπουμε πολλές χώρες	λαμβάνω ... χώρες λαμβάνουν	πολύς ... περισσότερες χώρες	ένωση ... άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης	είσοδος ... στις πύλες εισόδου της χώρας . Οι νέοι
υπάρχω ... υπάρχουν πολλές χώρες	μπαίνω ... χώρα μπαίνει	υπόλοιπος ... υπόλοιπες χώρες	Ευρώπη ... χώρες της Ευρώπης	ενότητα ... Περιφερειακές Ενότητες της χώρας μας
αφορώ ... αφορά μια χώρα	βλέπω ... και αυτές οι χώρες όπως βλέπετε όλο και αυξάνονται	βαλκανικός ... και τις περισσότερες βαλκανικές χώρες . Στην Ελλάδα	Αφρική ... της νόσου σε χώρες της Αφρικής και της Ασίας	νοσοκομείο ... νοσοκομεία της χώρας
έχω ... έχουμε σαν χώρα	βρίσκω ... η χώρα μας βρίσκεται σε	εύπορος ... στις εύπορες χώρες	προέλευση ... χώρα προέλευσης	φορτίο ... Το επιδημιολογικό φορτίο της χώρας εμφανίζει
	παραμένω ... χώρα παραμένει	ηπειρωτικός ... ηπειρωτική χώρα		εικόνα ... βελτίωση της επιδημιολογικής εικόνας της χώρας
	είμαι ... χώρες είναι	διάφορος ... διαφόρων χωρών		εικόν ... επιδημιολογική εικόνα της χώρας , αλλά και
		μόνος ... Η μόνη χώρα που έχει		υγεία ... στο σύστημα υγείας της χώρας
		ορισμένος ... σε ορισμένες χώρες		εσωτερικό ... πρόσφατο ταξίδι στο εσωτερικό της χώρας
		διαφορετικός ... διαφορετικές χώρες		πληθυσμός ... πληθυσμού της χώρας
		μεσογειακός ... μεσογειακές χώρες		εμπειρία ... την εμπειρία άλλων χωρών
		ξένος ... ξένη χώρα		τμήμα ... τμήμα της χώρας

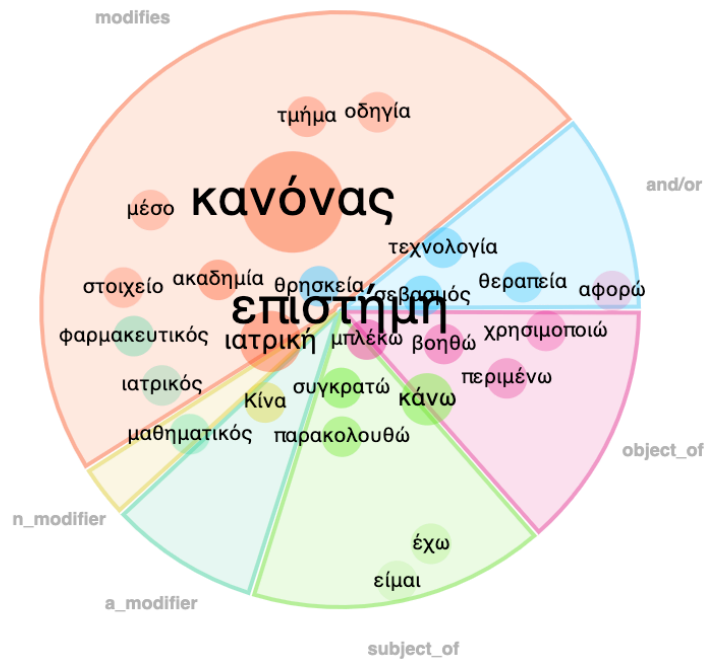
Πίνακας 12. Συνάψεις της λέξης χώρα - λόγος εκπροσώπων ΕΟΔΥ.

Πίνακας 13. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης κυβέρνηση - λόγος εκπροσώπων ΕΟΔΥ.

subject_of	a_modifier	n_modifier	modifies	and/or
εξασφαλίζω ... Κυβέρνηση εξασφάλισε	αμερικάνικος ... αμερικανική Κυβέρνηση	κόσμος ... Κυβερνήσεις του κόσμου	απόφαση ... αποφάσεις της Κυβέρνησης	βιομηχανία ... βιομηχανίας , των Κυβερνήσεων
αποφασίζω ... Κυβέρνηση αποφασίζει	ελληνικός ... ελληνική Κυβέρνηση		θέμα ... θέμα της Κυβέρνησης	Πολιτεία ... Πολιτεία και την Κυβέρνηση
				ηγεσία ... Κυβέρνησης και της ηγεσίας
				πράγμα ... πράγματα , η Κυβέρνηση
				κόσμος ... κόσμου και Κυβερνήσεις

Πίνακας 14. Συνάψεις της λέξης κυβέρνηση - λόγος εκπροσώπων ΕΟΔΥ.

Γράφημα 10. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης επιστήμη – λόγος εκπροσώπων ΕΟΔΥ.

object_of	subject_of	a_modifier	n_modifier	modifies	and/or	pp_με
μπλέκω ... μπλέκουν την επιστήμη	συγκρατώ ... Επιστήμη συγκρατεί	φαρμακευτικός ... φαρμακευτικής επιστήμης	Κίνα ... Επιστημών της Κίνας	κανόνας ... με τους κανόνες της επιστήμης	θρησκεία ... επιστήμη , θρησκεία	πολιτική ... επιστήμη με την πολιτική
βοηθώ ... βοήθησαν την Επιστήμη	κάνω ... επιστήμη κάνει	μαθηματικός ... μαθηματική επιστήμη		ιατρική ... τους κανόνες της ιατρικής επιστήμης	σεβασμός ... επιστήμη , το σεβασμό	
περιμένω ... περιμένουμε την επιστήμη	παρακολουθώ ... Επιστήμη παρακολουθεί	ιατρικός ... ιατρική επιστήμη		ακαδημία ... Ακαδημία Επιστημών	τεχνολογία ... Επιστήμης και Τεχνολογίας	
χρησιμοποιώ ... χρησιμοποιήσαμε τη μαθηματική επιστήμη	έχω ... επιστήμη έχουμε			τμήμα ... Τμήμα Επιστήμης	θεραπεία ... επιστήμης , θεραπεία	
αφορώ ... αφορά την Επιστήμη	είμαι ... Επιστήμη είναι			μέσο ... μέσο της φαρμακευτικής επιστήμης		
				οδηγία ... οδηγών της επιστήμης		
				στοιχείο ... στοιχεία της Επιστήμης		

Πίνακας 15. Συνάψεις της λέξης χώρα - λόγος εκπροσώπων ΕΟΔΥ.

Ο λόγος των εκπροσώπων του ΕΟΔΥ, ως κατά βάση επιστημονικός λόγος, είναι πιο τεχνικός και συγκεκριμένος από τους λόγους που ήδη εξετάσαμε. Ειδικά, κατά το πρώτο διάστημα της πανδημίας υπήρξε συστηματική ενημέρωση σχετικά με τα τεκταινόμενα.

- (29) Προηγμένες **χώρες** καταγράφουν χιλιάδες νεκρούς. Σήμερα ανακοινώνουμε 71 νέα κρούσματα του νέου ιού στη **χώρα**. (09-04-20)
- (30) Φανταστείτε να μην ήμασταν στην κεντρική ευρωπαϊκή συμφωνία και να είμαστε σε ένα ανταγωνισμό και με άλλες ευρωπαϊκές χώρες , αλλά προσπαθώντας να πάρουμε και εμβόλια από τρίτες **χώρες**. (29-12-20)
- (31) Όταν αλλάζει η εικόνα επανατοποθετούμαστε, ξανακάνουμε εισηγήσεις, συζητούμε και εισηγούμαστε κάποια πράγματα, η **Κυβέρνηση αποφασίζει** . Δεν είμαστε αντίθετοι ούτε παλεύουμε ενάντια σε κάποιον. Μαζί προσπαθούμε να λύσουμε το γρίφο [...] (04-08-20)
- (32) [...] λίγο κατωτέρω για το πού βρίσκεται η διαδικασία, γιατί οι δικές μας εισηγήσεις, μετά γίνονται αποφάσεις της **Κυβέρνησης** και της ηγεσίας. (04-05-20)
- (33) [...] δύσκολο απ' όλα σε αυτή τη διαχείριση, είναι όταν κάποιοι συμπολίτες μας εμφανίζονται αιφνιδιαστικά να μπλέξουν την επιστήμη με την πολιτική. Να μπλέξουν αλήθειες με ψέματα και να καταδικάσουν στρατηγικές εκ του ασφαλούς. (19-03-20)
- (34) [...] χρησιμοποιώντας τις μαθηματικές μας εκτιμήσεις και την επάρκεια του συστήματος υγείας. **Αυτό είναι η επιστήμη**, έτσι πορευτήκαμε ως τώρα έτσι θα πορευτούμε και από εδώ και πέρα. (22-04-20).

Παρατηρείται πως ο λόγος του ΕΟΔΥ είναι κατά βάση περιγραφικός της πορείας της υγειονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Η χώρα γίνεται αντιληπτή ως ένα σύνολο ατόμων με υγειονομικούς όρους, όπου στόχος είναι ο περιορισμός των κρουσμάτων νόσησης και των θανάτων. Ωστόσο, για την περιγραφή υγειονομικής κατάστασης γίνεται χρήση στρατηγικών του λόγου της νομιμοποίησης ως εκλογίκευση και ως εξουσιοδότηση με την επίκληση μαθηματικών μοντέλων και την επίκληση στην αυθεντία της επιστήμης (34). Με το δεικτικό «αυτό» αποφαινεται για το τι είναι εν τέλει επιστήμη. Η αυτοαναφορά αυτή προσδίδει ένα θεσμικό και εκλογικευμένο χαρακτήρα ως προς τον τρόπο που θεμελιώνονται οι κρίσεις της επιτροπής των ειδικών του ΕΟΔΥ. Με την κατηγορήση στο (29) υποδεικνύεται πως ο ιός «ακόμα και σε προηγμένες χώρες» έχει μεγάλη διάδοση. Η σύγκριση αυτή με τη

συσχετιστική αντίθεση Ελλάδας και άλλων χωρών προσπαθεί να λειτουργήσει ως άμβλυση στην ανακοίνωση των αρνητικών στατιστικών καταγραφών για την πορεία της πανδημίας στην Ελλάδα, μέσα σε μία Ευρώπη που πλαισιώνεται ως ένας χώρος προστατευμένος για τη χώρα (30). Αξίζει να σημειωθεί πως στο (31) γίνεται απόπειρα να διαχωριστεί ο ρόλος του ΕΟΔΥ από αυτό της εκτελεστικής εξουσίας. Σε μία έντονη εναλλαγή όξυνσης και άμβλυσης, αναδεικνύεται η φράση «η Κυβέρνηση αποφασίζει». Με νομιμοποίηση ως εξουσιοδότηση γίνεται ξεκάθαρη διατύπωση για τη κατανομή των αρμοδιοτήτων και τον επακόλουθο καταμερισμό των ευθυνών σχετικά με τη διαχείριση της υγειονομικής κρίσης. Κλείνει με μια εννοιολογική μεταφορά «γρίφου», με μία τάση για νομιμοποίηση μέσω της μυθοποίησης, όπου οι δύο δυνάμεις που μόλις διαχωρίστηκαν καλούνται να συμπράξουν λόγω της αναγκαιότητας επίλυσης του «γρίφου» της υγειονομικής κρίσης του κορονοϊού. Τέλος, στο (33) φαίνεται να αντιτίθεται έντονα στην πρόσμειξη πολιτικής και επιστήμης με χρήση αρνητικής συνδήλωσης «αλήθειες και ψέματα», ενώ αμβλύνεται με τη χρήση του ιδεολογικού και σχεσιακού ανθρωπινισμού «συμπολίτες μας».

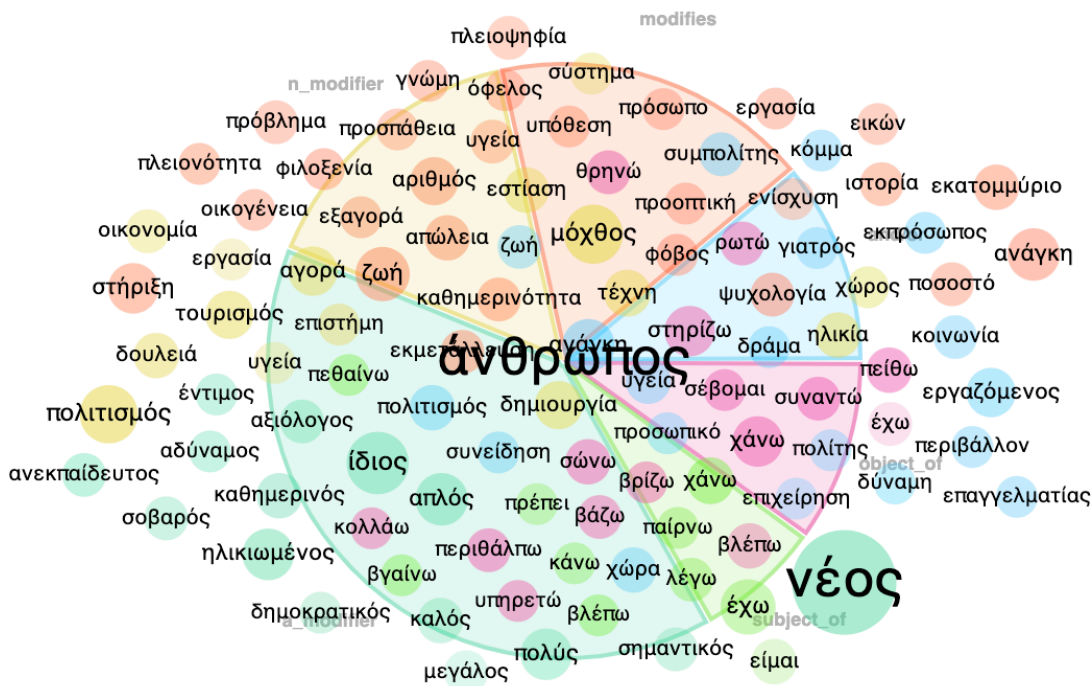
Η κυβερνητική επικοινωνιακή στρατηγική έχει ως κέντρο της το ιδεολογικό ανθρωπώνυμο «πολίτης». Εμφανίζεται το «αφήγημα της διάσωσης» (Wodak, 2021b, σ. 76), όπου ο πρωθυπουργός αυτοπαρουσιάζεται στο ρόλο του «ηγέτη-διασώστη» καλείται να διαχειριστεί την υγειονομική κρίση με το να πείσει τους πολίτες για τη στρατηγική του (35) ή και όταν χρειάζεται να την επιβάλλει (36). Ανάμεσα σε πειθώ και επιβολή τα όρια μοιάζουν στην πράξη να είναι αδρά. Παραπέμπει στη μορφή ενός πατέρα που συζητά αλλά τιμωρεί και επιβάλλεται (Lakoff, 2014). Παράλληλα, αναφέρεται σε μία «ενδεδειγμένη στρατηγική» νομιμοποιώντας μέσω εκλογίκευσης και λήψης του ζητουμένου την αποτελεσματικότητα της συγκεκριμένης διαχείρισης. Μέσα στο κυβερνητικό αφήγημα γίνεται προσπάθεια να κατασκευασθεί η έννοια του πολίτη με τα χαρακτηριστικά αυτού που ακολουθεί τις κρατικές επιταγές σχετικά με την υγειονομική κρίση. Μάλιστα, με όξυνση, νομιμοποίηση ως εκλογίκευση και με απόλυτο τρόπο περιγράφεται ως συνεπής πολίτης μόνο ο εμβολιασμένος πολίτης (37), ενώ η επιστήμη τίθεται ως αδιαμφισβήτητο θέσφατο. Η επίκληση της αυθεντίας με αυτή την απολυτότητα, αποτελεί τη βάση για την κατασκευή συσχετιστικών αντιθέσεων πάνω στην έννοια του πολίτη. Ο πολίτης, στο λόγο του Μητσοτάκη εμφανίζεται με τις σημασιολογικές προσωδίες που συχνά τον συνοδεύουν ως μια υψηλή έννοια. «Πολίτης» μοιάζει να είναι αυτός που ακολουθεί πιστά τις οδηγίες και τα μέτρα για την υγειονομική κρίση. Με αφετηρία, λοιπόν, μια θετική πλαισίωση της έννοιας του πολίτη σε μία κατεύθυνση να παρακινήσει και να πείσει τους πολίτες, καταλήγει στην σταδιακή κατασκευή των εκπτώσεων του πολίτη με τη χρήση δίπολων. Για παράδειγμα, συνεπής-ασυνεπής, υπεύθυνος-ανεύθυνος, εμβολιασμένος-ανεμβολίαστος, νέος-ηλικιωμένος κ.ά. Εντοπίζεται στο (38) το τρίπτυχο πολίτης-κράτος-επιστήμη ως μια αναγκαία σύμπραξη («πρέπει») για την αντιμετώπιση της πανδημίας. Περιγράφεται μια σχέση σχεδόν συμβιωτική, όπου χρειάζεται «εμπιστοσύνη» για να τελεσφορήσει η ένωση τους. Η λέξη «άνθρωπος» απαντά στο λόγο του Μητσοτάκη σε γλωσσικά περιβάλλοντα που έχουν να κάνουν με την ευαλωτότητα των ασθενών (39).

(40) [...] του ιού στην Ελλάδα και σε ολόκληρη την Ευρώπη ήταν **η διασκέδαση νέων ανθρώπων**. Αυτό δεν το λέω ως κριτική. Προφανώς οι **νέοι άνθρωποι** είναι πιο επιρρεπείς σε τέτοιες συμπεριφορές. Είναι όμως μία διαπίστωση και αυτό πρέπει να ακουστεί. (26-05-20)

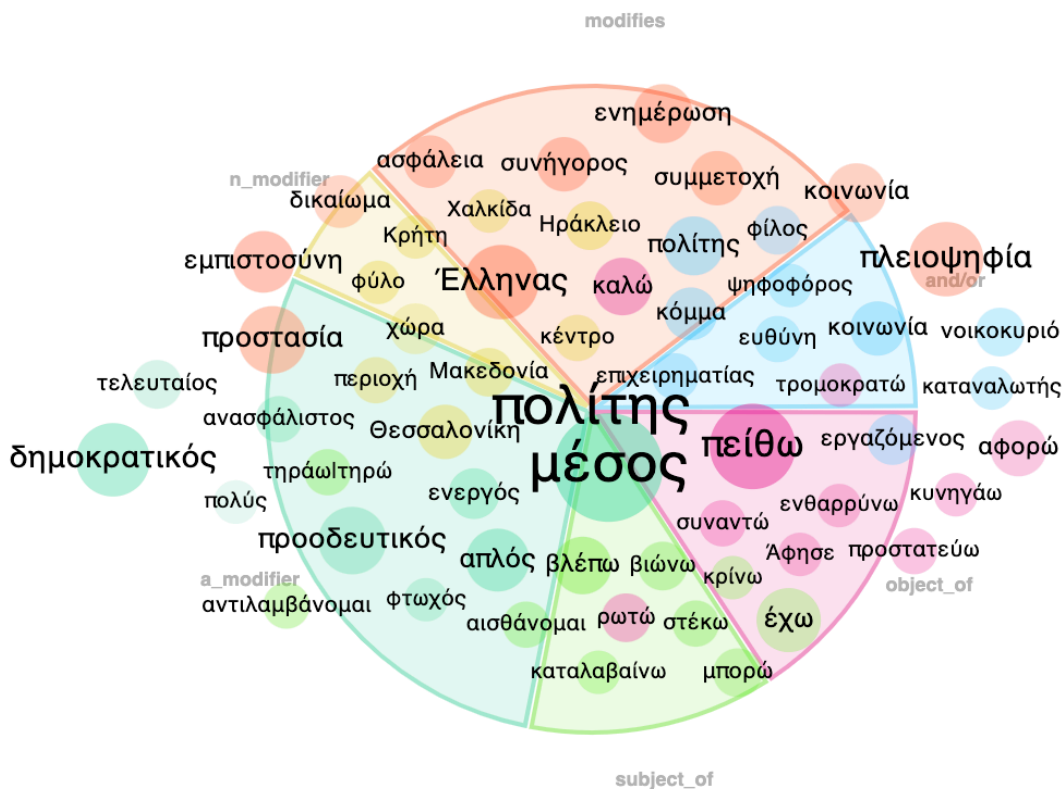
- (41) [...] να παίρνουμε μέτρα και νωρίτερα παρά αργότερα. Αλλά, ειδικά, θέλω να κάνω ειδική **έκκληση στους νέους μας, στα νέα παιδιά** . Έχω και εγώ παιδιά σε αυτή την ηλικία, 17, 23 και 22, γνωρίζω την ανεμελιά της ηλικίας. (14-08-20)
- (42) και η στοιχειώδης προστασία και η κοινή λογική. Να δώσω ένα παράδειγμα. Θα επιστρέψει κόσμος από τις διακοπές, ειδικά **νέα παιδιά**. Τους ζητώ, τους παρακαλώ, να κάνουν τεστ επιστρέφοντας. (12-08-21)

Εντοπίζεται στο λόγο του Μητσοτάκη η λέξη «νέος» να είναι συχνά συναπτόμενη με τις λέξεις «παιδί» και «άνθρωπος». Αξίζει να σημειωθεί πως δεν αναφέρεται στις νεότερες ηλικιακές ομάδες με τη λέξη «πολίτης». Αναπαρίστανται οι «νέοι» ως μια ομάδα ατόμων που χρήζουν της φροντίδας άλλων «πολιτών» ή της κυβέρνησης. Ο πρωθυπουργός εμφανίζεται εκ νέου ως μια φιγούρα ηγετική με πατρική φροντίδα σε μια διευρυμένη εννοιολογική μεταφορά της χώρας ως οικογένεια (Lakoff, 2014). Προβαίνει μάλιστα σε μία προοπτικοποίηση στο (41), όπου δηλώνεται η επαφή και εμπλοκή του με τη νέα γενιά. Σχηματίζει μία σχέση με τους νέους, όπου είτε απευθύνει αιτήματα και εκκλήσεις για την αντιμετώπιση της πανδημίας, αυτοπαρουσιάζομενος ο ίδιος ως ειδικός (41), (42), είτε καταλογίζοντάς τους ευθύνες για τη μη τήρηση των μέτρων και τις επακόλουθες συνέπειες τους για τη χώρα (40). Πρόκειται για μια στρατηγική «κοινωνικής προβληματοποίησης» (social problematization strategies), όπου οι κοινωνικοί δρώντες αναπαρίστανται σαν να αποτελούν πρόβλημα. Σε ένα ξεκάθαρο και ευθύ καταλογισμό της ευθύνης στους νέους (40) παρατηρούμε μια εναλλαγή μεταξύ όξυνσης και άμβλυνσης. Ενώ γίνεται μια κατηγορήση των νέων σχετικά με τη «διασκέδαση» τους αναφέρει επεξηγηματικά πως δεν πρόκειται για «κριτική» σε μία προσπάθεια να αμβλύνει την κατά μέτωπο απόδοση ευθύνης στους νέους. Ωστόσο, καταλήγει με μια δεοντική έκφραση πως «πρέπει να ακουστεί» αυτοαναιρώντας την δήλωση του για αποφυγή κριτικής. Με άλλα λόγια, αυτό το σημείο (40) πρόκειται για ένα πλέγμα αντιφάσεων που προκαλεί συσκότιση στο κοινό αλλά ταυτόχρονα εμμένει σε έναν άμεσο καταλογισμό ευθυνών.

4.3.2 Πολίτης - Άνθρωπος στο λόγο του Αλέξη Τσίπρα

Γράφημα 13. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης άνθρωπος – λόγος Τσίπρα.

Γράφημα 14. Λεξιλογικό προφίλ της λέξης πολίτης – λόγος Τσίπρα.

Στο λόγο του Αλέξη Τσίπρα εντοπίζεται η έννοια του πολίτη να εκφέρεται συναπτόμενη συχνά με τη λέξη «μέσος». Η αξιωματική αντιπολίτευση προσπαθεί να αντιτείνει στο κυβερνητικό αφήγημα την οπτική του πολίτη μέσα από την ίδια την κοινωνία οικοδομώντας μια επιχειρηματολογία που έχει στον πυρήνα της τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο «μέσος πολίτης» μέσα στην πανδημία.

- (43) [...] αυτές οι εικόνες που θελήσατε να αποκρύψετε είναι εικόνες που εξοργίζουν τον **μέσο πολίτη**, ξέρετε γιατί; Γιατί ο **μέσος πολίτης** βιώνει έναν ιδιότυπο αυταρχισμό όλες αυτές τις μέρες. (03-12-20)
- (44) Εγώ να δεχτώ ότι σε ένα βαθμό μπορεί να συμβαίνει και αυτό. Αλλά τα πάντα εν πάση περιπτώσει τα χρεώνεται ο **μέσος πολίτης**; (06-04-21)
- (45) Επαναλαμβάνω, κύριε Μητσοτάκη, ότι δεν έχουμε την πολυτέλεια του χρόνου, όταν δεκάδες **συμπολίτες μας** καθημερινά χάνουν άδικα τη ζωή τους. Κάθε μέρα είναι πολύτιμη, γιατί κάθε μέρα μπορούμε να σώσουμε ανθρώπους [...] (15-01-21)
- (46) Σπουδαίος ηγέτης! Αλλά εν τοιαύτη περιπτώσει μιας και χαμογελάτε, υπάρχουν πολλοί **συμπολίτες μας** που δεν έχουν τη δυνατότητα να χαμογελάσουν και φοβάμαι ότι είναι η πλειοψηφία. (11-03-22)
- (47) [...] παραγωγούς, κτηνοτρόφους ξεχασμένους και εξαπατημένους συνταξιούχους. Άκουσα τις αγωνίες των **ανθρώπων του μόχθου και της δημιουργίας** για τη διετή εγκατάλειψή τους από την κυβέρνηση Μητσοτάκη. (11-11-21)
- (48) Λέτε ότι **φταίνε οι νέοι άνθρωποι**. Ξανά το ίδιο μας είπατε. Δηλαδή, με συγχωρείτε, εκεί εντοπίζετε μονάχα, στους νέους ανθρώπους, τη διάδοση [...] (12-11-20)
- (49) Να προστατεύσει τους πιο αδύναμους και να δώσει προοπτική στο πιο δυναμικό κομμάτι της κοινωνίας μας, στους **νέους ανθρώπους**, που σήμερα **λοιδορούνται** ανελήφτα και **στοχοποιούνται**. (24-11-20)

Στο λόγο του Αλέξη Τσίπρα εντοπίζεται κατά βάση η χρήση της σύμφρασης «μέσος πολίτης». Επιλέγεται από την αξιωματική αντιπολίτευση μια εκτεταμένη προοπτικοποίηση όπου ο Τσίπρας παρουσιάζεται να συμμαρτυρεί τα προβλήματα του «μέσου πολίτη» και να εντάσσεται σε αυτή την κοινωνική ομάδα. Αξιοσημείωτη είναι η διαφορετική λεξιλογική σύναψη στη λέξη «συμπολίτης» μεταξύ κυβέρνησης και αντιπολίτευσης. Στο λόγο του Μητσοτάκη παρατηρείται η σύναψη «Συμπολίτες μου», ενώ στο λόγο του Τσίπρα η σύναψη «Συμπολίτες μας». Ο πρόεδρος της αξιωματικής αντιπολίτευσης με γενικευτικά

(«άνθρωποι») και ιδεολογικά ανθρωπωνύμια («πολίτες», «συμπολίτες») καταδεικνύει τις αντιξοότητες που αντιμετωπίζουν οι πολίτες μέσα στην υγειονομική κρίση με σαφείς αναφορές στη κυβερνητική διαχείριση. Υιοθετώντας το αφήγημα της «διάσωσης» (45), στοχεύει στην προώθηση μιας εναλλακτικής πολιτικής διαχείρισης της κρίσης. Παράλληλα, δίνεται έμφαση στον καταλογισμό ευθυνών από την κυβέρνηση προς τους πολίτες (44) και προσπαθεί να ανατρέψει το κυβερνητικό αφήγημα περί «ατομικής ευθύνης». Ειδικότερα, ο Τσίπρας αρθρώνει αντίλογο στο καταλογισμό ευθυνών στους νέους που κάνει η κυβέρνηση (48), (49).

Με τη στρατηγική της νομιμοποίησης ως ηθικοποίηση γίνεται προσπάθεια να φέρει στο προσκήνιο τα ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι «μέσοι πολίτες» δίχως ορατότητα στη δημόσια σφαίρα. Τέλος, στο γενικευτικό ανθρωπωνύμιο «άνθρωπος» (47) προσδίδει κοινωνικά χαρακτηριστικά δίνοντας ιδεολογικές και ταξικές διαστάσεις στις πολιτικές επιλογές της κυβέρνησης του Μητσοτάκη.

Οι εκπρόσωποι του ΕΟΔΥ χρησιμοποιούν τις λέξεις «πολίτης» και «άνθρωπος» για να περιγράψουν την πορεία της πανδημίας και να αναφερθούν στα μέτρα πρόληψης της διάδοσης της νόσου.

- (50) Ο **πολίτης** να κλείσει ραντεβού θα ανοίξει τουλάχιστον μια εβδομάδα πριν. Υπενθυμίζω τους τρόπους με τους οποίους ο **πολίτης** μπορεί να κλείσει ραντεβού. (29-12-20)
- (51) Ο εργαστηριακός έλεγχος για τον νέο κορονοϊό στα δημόσια νοσοκομεία σε **ασυμπτωματικούς πολίτες** ή **πολίτες** με ήπια συμπτώματα της ίωσης, δεν πρέπει να γίνεται. Αυτοί θα πρέπει να παραμένουν στο σπίτι τους. (15-03-20)
- (52) Η επόμενη σειρά που προβλέπεται, οι πρώτοι που προβλέπεται να αρχίσουν τον εμβολιασμό, είναι οι αγαπημένοι μας **άνθρωποι** ηλικίας άνω των 85 ετών. (21-12-20)
- (53) Αν και το 53% των νοσηλευόμενων αφορά σε άτομα άνω των 65 ετών, ένας στους τρεις νοσηλευόμενους **συνανθρώπους μας** είναι **άνθρωποι** μέσης ηλικίας, 45 με 65 ετών και, δυστυχώς, αρκετοί από αυτούς είναι διασωληνωμένοι. (26-02-21)
- (54) [...] χώρες όπου δεν υπάρχει το εμβόλιο, αλλά και σε περιοχές με χαμηλή εμβολιαστική κάλυψη των ευάλωτων και των **ανθρώπων** ηλικίας άνω των 60 ετών (22-03-22)
- (55) Οι λοιμώξεις αυτές αφορούν κατά κύριο λόγο **μη εμβολιασμένους και κυρίως νέους** που έχουν πιο έντονες κοινωνικές δραστηριότητες. Το στέλεχος φαίνεται να έχει αυξημένη διεισδυτικότητα ως [...] (23-06-21)
- (56) Έχουμε ξαναπεί ότι είναι πολύ **λιγότερο ευπαθείς ομάδες οι νέοι άνθρωποι** και φυσικά οι άνθρωποι κάτω της ηλικίας των 18. (25-04-20)

Παρατηρούμε στο λόγο του ΕΟΔΥ τις τοποθετήσεις σχετικά με τα χαρακτηριστικά της εκάστοτε πληθυσμιακής ομάδας και την αντίστοιχη διαχείριση που απαιτείται. Περιγράφεται η δυνατότητα του πολίτη για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη (50) αλλά και οι περιορισμοί που του επιβάλλονται (51). Ενδιαφέρον παρουσιάζει η παρέκβαση από τον αμιγώς επιστημονικό λόγο και το τεχνοκρατικό ύφος (52). Η προοπτικοποίηση σε συνδυασμό με την ονομάτιση («αγαπημένοι μας άνθρωποι») σκιαγραφεί μια ανθρωπιστική προσέγγιση με ένα πνεύμα φροντίδας πέρα από τα εσκαμμένα που προβλέπει ο θεσμικός ρόλος του εκπροσώπου του ΕΟΔΥ. Μια ακόμα προοπτικοποίηση με σχεσιακό ανθρωπωνύμιο («συνανθρώπους μας») συναντούμε στο (53). Τέλος, η πληθυσμιακή ομάδα των νέων περιγράφεται σε ό,τι αφορά τα ιατρικά της δεδομένα και γίνεται αναφορά στην επίδραση της στη πορεία της πανδημίας με ήπιο τρόπο (55).

Στο λόγο της κυβέρνησης κατά τη περίοδο της πανδημίας εντοπίζουμε ένα αφήγημα που θεμελιώνεται στις εννοιολογικές μεταφορές του ιού ως εξωτερικού εχθρού. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο της μεταφοράς του πολέμου η κυβέρνηση παρουσιάζεται ως η δύναμη που πρωτοστατεί στο συντονισμό αυτής της «μάχης». Ως όπλο χρησιμοποιείται το ιατροφαρμακευτικό υλικό (μάσκες, αντισηπτικό κ.ά.), οι «ήρωες» που στο μέτωπο της μάχης είναι το νοσηλευτικό και ιατρικό προσωπικό και το Εθνικό Σύστημα Υγείας «οχυρό». Παράλληλα, η επιστήμη συνιστά βασικό «όπλο» για την καταπολέμηση της νόσου COVID-19. Σε επόμενη ενότητα θα γίνει ξεχωριστή αναφορά στις εννοιολογικές μεταφορές της πανδημίας. Μέσα σε αυτό το σκηνικό «τρόμου για το θάνατο» ('dread of death') (Bauman, 2006) η κυβέρνηση εμφανίζεται ως δύναμη διασώστης (αφήγημα διάσωσης) προεξάρχοντος του πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη.

- (57) [...] πρέπει να παραμείνουν υγιείς, αλλά και όρθιοι, ώστε να μπορέσουν να ξαναχτίσουν όλα αυτά τα οποία **γκρεμίζει η πανδημία** . Και με επιχειρήσεις έτοιμες να ξαναβάλουν σε κίνηση τη μηχανή της ανάπτυξης. (02-04-20)
- (58) [...] βλέποντας ότι τα καταφέρνουμε καλά όχι μόνο στην αντιμετώπιση της **πανδημίας**, αλλά και στον περιορισμό των οικονομικών επιπτώσεων από αυτήν την πρωτοφανή υγειονομική κρίση (12-06-20)
- (59) Αυτή η παρακαταθήκη εμπιστοσύνης και αξιοκρατίας δεν πρέπει να φύγει μαζί με την **πανδημία**. Γιατί θα την χρειαστούμε για την επόμενη μεγάλη πρόκληση: Την ανάταξη της οικονομίας μας. (13-04-20)
- (60) Στην προηγούμενη επικοινωνία μας, είχα τονίσει ότι στη μάχη κατά του Covid-19, ο Απρίλιος είναι ο πιο κρίσιμος μήνας. Σήμερα σας λέω ότι αυτή είναι η πιο κρίσιμη εβδομάδα! Μία πραγματικά Μεγάλη Εβδομάδα. Στην οποία αποτυπώνονται, εφέτος, τα Πάθη και οι θυσίες μας για να ξεπεραστεί ο **Γολγοθάς** της **πανδημίας** και να φτάσουμε στην Ανάσταση. Αυτό το Πάσχα θα το θυμόμαστε ως το Πάσχα της Αγάπης. Αλλά και της Ευθύνης. (13-04-20)
- (61) Την προσπάθεια εκείνων που εξακολουθούν να μάχονται στην πρώτη γραμμή για τη δημόσια υγεία. Αλλά και την ελπίδα που φέρνει για όλους το δώρο του εμβολιασμού. [...] Όλα αυτά δηλώνουν πως η χώρα πέτυχε να κάνει την υγειονομική πολιορκία, ευκαιρία προόδου. [...] Το Θείο Φως γίνεται ήλιος αισιοδοξίας για την έξοδο από την παγκόσμια περιπέτεια της **πανδημίας**. (01-05-21)

Η πανδημία παρουσιάζεται ως μία εξωτερική δύναμη που απειλεί την Ελλάδα (60), που καταστρέφει τις υποδομές της (59) και ως ένας δρόμος δύσβατος και μακρής (61). Ο πρωθυπουργός σε μια επικοινωνιακή στρατηγική θετικής αυτοπαρουσίασης και αρνητικής ετεροπαρουσίασης (Van Dijk, 1998) κατασκευάζει ένα αφήγημα επιτυχίας της διαχείρισης της πανδημίας (58). Μάλιστα, τονίζει την επιτυχία της κυβέρνησης τόσο στον τομέα της υγείας όσο και σε αυτόν της οικονομίας. Δίνεται έμφαση στα προτερήματα και θετικά χαρακτηριστικά της κυβέρνησης (*argumentum ad populum*) με αναφορά στην εμπιστοσύνη και την αξιοκρατία (59). Στο μήνυμα του πρωθυπουργού για το Πάσχα του 2020 (60) παρατηρούμε μια εννοιολογική μεταφορά της *διαδρομής* ή *ταξιδιού* εντασσόμενη μέσα σε ένα θρησκευτικό πλαίσιο. Πρόκειται για ένα μείγμα στρατηγικών μυθοποίησης, ηθικοποίησης και εξουσιοδότησης. Μετά από μια οδυνηρή δοκιμασία απεικονίζεται ένα ελπιδοφόρο μέλλον. Ο Μητσοτάκης υποστηρίζει -σε ένα αφήγημα μεστό θρησκευτικών συμβολισμών- πως οι άνθρωποι αφού πρώτα υποστούν πάθη και δοκιμασίες και μετά από θυσίες θα σωθούν με μία ανάσταση. Με άλλα λόγια, κάνει μια αναλογία των παθών του Χριστού με τις δυσκολίες που πέρασαν οι πολίτες μέσα στην πανδημία. Εν ολίγοις υποστηρίζει πως αν οι πολίτες παραμείνουν ταπεινοί και υποφέρουν με υπομονή τα δεινά, οι θυσίες τους θα επιβραβευτούν. Αξίζει να σημειωθεί πως αντίστοιχες στρατηγικές λόγου συναντάμε στους λόγους σχετικά με την οικονομική κρίση στην Ελλάδα τα προηγούμενα χρόνια. Τέλος, στο μήνυμα του Μητσοτάκη για το Πάσχα του 2021 (61) συμπεριλαμβάνονται αντίστοιχες στρατηγικές λόγου και υπάρχει ξανά μια θρησκευτική πλαισίωση. Γίνεται μνεία στην μεταφορά του πολέμου («μάχη», «πολιορκία») και σκιαγραφείται ένα ελπιδοφόρο μέλλον «το Θείο Φως γίνεται ήλιος αισιοδοξίας». Προστίθεται η μεταφορά του «δώρου» της επιστήμης για το εμβόλιο με την συνυποδήλωση πως αυτό το «ελπιδοφόρο δώρο» πρέπει κανείς να το δεχτεί.

Στο λόγο του προέδρου της αξιωματικής αντιπολίτευσης παρατηρούμε την ευρεία χρήση εννοιολογικών μεταφορών σε μια επικοινωνιακή τακτική καταλογισμού ευθυνών στην κυβέρνηση για την κακή διαχείριση της υγειονομικής κρίσης σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη.

- (62) Και σίγουρα δεν προϋποθέτει την πλήρη διάλυση της εργασίας και νέο μαχαίρι στους μισθούς, όπως κάνει με **πρόσχημα** την **πανδημία** η κυβέρνηση. Αντί να επιδοτεί την εργασία επιδοτεί την αναστολή της και προωθεί την ανεργία. (08-08-20)
- (63) [...] χειρότερη χρονιά της περιόδου 2010-2014 ήταν το 2011 -σας θυμίζω- όταν πιάσαμε ύφεση 9%, όχι 10,5%. Μας λέτε βέβαια, «η **πανδημία** φταίει για όλα, δεν φταίμε εμείς». Μα, **πανδημία** υπάρχει σε όλη την Ευρώπη, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι. (15-12-20)
- (64) Για να προσφέρεις ασφάλεια και ελπίδα σε αυτούς που αγαπάς. Στη μάχη απέναντι στην **πανδημία**, έχουμε όπλο μας την επιστήμη, την εξέλιξη και την τεχνολογία και θα νικήσουμε τον ιό. (20-06-20)
- (65) Και βεβαίως, σας είπα αρχικά ότι δεν είναι μόνο η **πανδημία**. Είναι και μια δεύτερη **πανδημία**, αυτή της **ακρίβειας**. Και σ' αυτό όμως μην ανησυχείτε, ο κ. Μητσοτάκης εδώ και μήνες έχει κηρύξει το τέλος της ακρίβειας [...] (02-12-21)
- (66) Δικαιολογούνται βέβαια, «μας έτυχε», λένε «η **πανδημία**, δε φταίμε εμείς». Και επιχειρούν έτσι να κρύψουν πίσω από τη **πανδημία** την εξαπάτηση, τα ψέματα, τα καταστροφικά αποτελέσματα της πολιτικής τους. Ας δούμε όμως τι έκαναν με την πανδημία. (17-07-21)

Ο Αλέξης Τσίπρας καταγγέλλει την κυβέρνηση για εργαλειοποίηση της υγειονομικής κρίσης με σκοπό δυσμενείς ρυθμίσεις για τις εργασιακές σχέσεις (62). Η κριτική του Τσίπρα φαίνεται να υπερβαίνει το ζήτημα της πανδημίας αυτής καθαυτής και να το συνδέει και με άλλους κλάδους όπως εργασία ή οικονομία (63). Συγκρίνοντας την Ελλάδα με άλλες χώρες της Ευρώπης σημειώνει πως η κυβέρνηση μετακυλίζει την ευθύνη για την αστοχίες της διακυβέρνησής της στην πανδημία. Με νομιμοποίηση του λόγου του μέσω εκλογίκευσης και όξυνση με την άμεση προσφώνηση προς το κοινό του εντείνει την κριτική που ασκεί. Επιπλέον στο (66) με ένα πλέγμα αρνητικών δηλώσεων («εξαπάτηση, ψέματα, καταστροφικά αποτελέσματα») και των επακόλουθων συνδηλώσεων χρησιμοποιεί τη στρατηγική της ηθικοποίησης εκ του αντιθέτου με αναφορά των ανήθικων τακτικών της

object_of	subject_of	a_modifier	n_modifier	modifies	and/or
ελέγχω για να ελέγξουμε την πανδημία	ταλαιπωρώ πανδημία ταλαιπωρεί	τωρινός τωρινής πανδημίας	ανεμβολίαστων πανδημία των ανεμβολίαστων	αρχή από την αρχή της πανδημίας	συμβολισμός πανδημία , ο συμβολισμός
δαμάζω να δαμάσει την πανδημία	μαθαίνω πανδημία μας έμαθε	παρών παρούσα πανδημία	COVID-19 η πανδημία της COVID-19	πορεία πορεία της πανδημίας στη χώρα μας	όγκος πανδημίας και του μεγάλου όγκου
επιβραδύνω επιβραδύνουμε την πανδημία	αντιπροσωπεύω πανδημία αντιπροσωπεύει	απίστευτος απίστευτη πανδημία	κορονοϊού ας . Η πανδημία του κορονοϊού	αντιμετώπιση για την αντιμετώπιση της πανδημίας	μέλλον μέλλον , η πανδημία
εξαλείφω εξαλείφουμε την πανδημία	προσεγγίζω πανδημία προσεγγίζει	τρέχων τρέχουσα πανδημία	αβεβαιότητα πανδημία των πολλών αβεβαιοτήτων	διάρκεια την διάρκεια της πανδημίας	Έλληνας Έλληνες , της πανδημίας
αντιμετωπίζω αντιμετωπίζει την πανδημία	μεταδίδω πανδημία μεταδόθηκε	συνεχιζόμενος συνεχιζόμενη πανδημία	γρίπη για πανδημία γρίπης	έξαρση έξαρση της πανδημίας	επικράτεια επικράτεια , η πανδημία
προκαλώ προκαλέσει πανδημίες	αλλάζω πανδημία αλλάζει	τεράστιος τεράστια πανδημία	ιός Η πανδημία του ιού	φάση φάση της πανδημίας που	πίεση πανδημίας και την πίεση
ξεπερνάω ξεπεράσουμε την πανδημία	εξελισσω πανδημία εξελίσσεται	συγκεκριμένος συγκεκριμένη πανδημία		έλεγχος στον έλεγχο της πανδημίας	επιδημία πανδημίας ή επιδημίας
ακολουθώ ακολουθούν την πανδημία	ξεκινάω πανδημία ξεκινάει	παγκόσμιος παγκόσμια πανδημία		έναρξη χρόνο μετά την έναρξη της πανδημίας	διάγνωση διαγνώσεις , η πανδημία
περιμένω περίμενε μια πανδημία	δημιουργώ πανδημία δημιουργεί	μεγάλος μεγάλη πανδημία		σταθεροποίηση μία σταθεροποίηση της πανδημίας στη	στιγμή πανδημία , τη στιγμή
δημιουργώ δημιουργήσει μια μεγάλη πανδημία	περνάω πανδημία περνάει	νέος νέα πανδημία		ρυθμός αναπαραγωγικό ρυθμό της πανδημίας	αποτελεσματικότητα πανδημίας και την αποτελεσματικότητα
αφορώ που αφορούν την πανδημία	ξεπερνάω πανδημία ξεπερνάει			κύμα δεύτερο κύμα της πανδημίας	θεραπεία πανδημία , τις θεραπείες
δίνω δώσει πανδημίες	δίνω πανδημία έδωσε			εικόν εικόνα της πανδημίας	ηλικία ηλικίας , η πανδημία

Πίνακας 19. Συνάψεις της λέξης πανδημία - λόγος εκπροσώπων ΕΟΔΥ.

Ο λόγος των εκπροσώπων του ΕΟΔΥ, σταθερά ως η επίσημη επιστημονική ενημέρωση για το ζήτημα της υγειονομικής κρίσης, εμπεριέχει συγκρίσεις με άλλες χώρες αλλά και εννοιολογικές μεταφορές ως μέσα επεξήγησης της πορείας της πανδημίας.

- (67) Το δεύτερο κύμα της **πανδημίας** δεν λείει να φύγει. Στην **Ευρώπη** από την αρχή της **πανδημίας** έχουν καταμετρηθεί περισσότερα από 12 εκατομμύρια κρούσματα και περισσότεροι από 307.000 θάνατοι. (27-11-20)
- (68) [...]θα παρέχεται στους **εμπειρογνώμονες**, ενώ τα **στατιστικά** συμπεράσματα θα χρησιμοποιηθούν για την αντιμετώπιση της **πανδημίας**. (18-12-20)
- (69) Βλέποντας όλα αυτά λοιπόν τα δεδομένα, οι ανακοινώσεις του εμβολίου μας δίνουν ένα σαφέστατο φως στο **τούνελ** της **πανδημίας** . Ωστόσο, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η επιδημία έχει **εκρηκτικές** δυνατότητες [...] (10-11-20)
- (70) [...] μέτρων ανάλογα με τις ανάγκες υγείας του πληθυσμού. Αυτοί οι κύκλοι παρομοιάζουν τον τρόπο για να ξεπεράσουμε την **πανδημία σαν την οδήγηση ενός αυτοκινήτου σε ένα μακρύ δρόμο με πολλές στροφές**. Μπορεί να χρειαστεί να φρενάρεις, να αφήσεις τα φρένα κάποιες φορές ξανά και ξανά ενώ το αυτοκίνητο συνεχίζει να κινείται προς τα εμπρός, χωρίς να τρακάρει, με προσοχή μέχρι να φτάσει με ασφάλεια στον τελικό προορισμό. (07-04-20)
- (71) Να κάνουμε δειλά, προσεκτικά, σίγουρα βήματα κινητοποίησης των δραστηριοτήτων μας. Στο **μαραθώνιο** της **πανδημίας** που διανύουμε ακόμα **δεν έχουμε περάσει το νήμα του τέρματος**. Πολλοί ρωτάνε πόσο ακόμα θα διανύσουμε. (15-01-21)

Σε μια απόπειρα να αποτυπώσει την ευρύτερη εικόνα για την πορεία της πανδημίας ο εκπρόσωπος του ΕΟΔΥ χρησιμοποιεί στοιχεία για την Ευρωπαϊκή Ένωση (67). Η σύγκριση της Ελλάδας με άλλες χώρες αποτελεί κοινό τόπο και στους τρεις θεσμούς που εξετάζουμε. Απηχεί τον εθνικιστικό ανταγωνισμό μεταξύ των χωρών ως προς την επίδοση τους απέναντι στην υγειονομική κρίση. Με τη στρατηγική της εκλογίκευσης και την επίκληση στην αυθεντία της επιστήμης και συγκεκριμένα της στατιστικής παρουσιάζεται η επιστήμη ως δύναμη αντιμετώπισης της πανδημικής κρίσης (68). Η στατιστική εμφανίζεται ως ένα χρήσιμο επιστημονικό εργαλείο που μπορεί να συνδράμει στο περιορισμό εξάπλωσης της νόσου. Στη συνέχεια, παρατηρούμε τη χρήση εννοιολογικών μεταφορών που μοιάζουν απροσδόκητες επιλογές για έναν τεχνοκρατικό οργανισμό όπως ο ΕΟΔΥ. Οι εκπρόσωποι του ΕΟΔΥ επιλέγουν αυτές τις μεταφορές ως μέσα εκλαϊκευμένης περιγραφής της πορείας της υγειονομικής κρίσης. Ειδικότερα, επιλέγεται η εννοιολογική μεταφορά της διαδρομής για να περιγράψει την πορεία της νόσου. Στο (69) περιγράφεται σαν μια πορεία μέσα σε ένα «τούνελ», όπου το «φως» που διακρίνεται στον ορίζοντα είναι οι ανακοινώσεις για το εμβόλιο. Η πορεία της πανδημίας εννοιολογείται ως μια σκοτεινή πορεία, όπου η λήξη της παραμένει άγνωστη μέχρι την άφιξη των εμβολίων. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εννοιολογική μεταφορά της οδήγησης στο (70), καθώς είναι περιγραφική σε σχέση σχεδόν με το σύνολο των κοινωνικών δρώντων μέσα στην πανδημία. Εδώ ο εκπρόσωπος του ΕΟΔΥ επιλέγει την εννοιολογική μεταφορά για να εξηγήσει τις συνεχείς αλλαγές των μέτρων κατά της υγειονομικής κρίσης. Σε αυτή τη νοηματοδότηση εντοπίζεται πλήθος αντιστοιχίσεων, όπου τα φρένα είναι τα μέτρα κατά της πανδημίας, η πορεία της πανδημίας είναι μια οδήγηση με στροφές (υποδεικνύοντας τις διαδοχικές απροσδόκητες αλλαγές της κρίσης), το αυτοκίνητο είναι η κοινωνία και ο τελικός προορισμός είναι η λήξη της υγειονομικής κρίσης. Σε συνέχεια αυτής της εννοιολόγησης, θα μπορούσε να εννοηθεί ως οδηγός η πολιτική ηγεσία, ως συνοδηγός η επιστημονική επιτροπή που συμβουλεύει για την πορεία αλλά δεν οδηγεί η ίδια το αυτοκίνητο και ως επιβάτες οι πολίτες. Τέλος, στο (71) παρατηρείται μια αντίστοιχη μεταφορά *διαδρομής*, όπου η πανδημία νοηματοδοτείται ως μαραθώνιος, όπου ο τερματισμός είναι η λήξη της κρίσης. Η έννοια του «μαραθωνίου» παραπέμπει σε μια κοπιώδη και μακρά διαδρομή.

4.4.4 Μεταφορική εννοιολόγηση της πανδημίας

Μέσα από την ανάλυση των γλωσσικών δεδομένων του σώματος κειμένων της παρούσας έρευνας εντοπίστηκε εκτεταμένη χρήση εννοιολογικών μεταφορών και από τους τρεις εξεταζόμενους φορείς. Για αυτό το λόγο κρίθηκε σκόπιμο να παρατεθούν σε αυτή την ενότητα συγκεντρωτικά.

Η θεωρία της εννοιολογικής μεταφοράς έγινε ευρέως γνωστή με το βιβλίο *Metaphors we live by* των Lakoff and Johnson (1980). Σύμφωνα με τη θεωρία τους οι μεταφορές έχουν να κάνουν με τον τρόπο που προσλαμβάνουμε τον κόσμο. Υποστήριξαν ότι η μεταφορά βρίσκεται «διάχυτη στην καθημερινή ζωή, όχι μόνο στη γλώσσα αλλά επίσης στη σκέψη και στην πράξη» (Lakoff & Johnson, 1980, σ. 3). Επισήμαναν πως ο τρόπος που δρούμε και σκεφτόμαστε είναι θεμελιωδώς μεταφορικός. Αναφέρουν πως οι εννοιολογικές μεταφορές (conceptual metaphors) είναι μία σύνδεση εννοιών ανάμεσα σε ένα αφηρημένο και δυσνόητο πεδίο («πεδίο στόχος») και ένα γνωστό, οικείο και περισσότερο κατανοητό πεδίο («πεδίο πηγή»). Με άλλα λόγια συνδέουμε και χρησιμοποιούμε το γνωστό για να προσδιορίσουμε το άγνωστο. Για παράδειγμα, στη περίοδο της πανδημίας εντοπίζεται συχνά η μεταφορά του πολέμου («δεχόμαστε επίθεση από τον ιό»). Προσδίδουμε χαρακτηριστικά της έννοιας του πολέμου στον ιό, ώστε να τον κατανοήσουμε καλύτερα. Με άλλα λόγια, γίνεται μία αντιστοίχιση εννοιών ανάμεσα στο πεδίο-πηγή και στο πεδίο-στόχος. Κατά τους Lakoff and Johnson (1980) οι μεταφορές λειτουργούν με το να φωτίζουν κάποιες πλευρές της πραγματικότητας και να αποκρύπτουν κάποιες άλλες. Παράλληλα, έχουν να κάνουν με την πολιτισμική συνοχή καθώς οι κεντρικές αξίες του πολιτισμού συμβαδίζουν με την μεταφορική δομή των εννοιών του.

Παρατηρούμε, λοιπόν, πως στο εξεταζόμενο σώμα κειμένων κυριαρχεί η μεταφορά του πολέμου. Εντοπίζεται μια εννοιολόγηση, όπου η πανδημία είναι ο πόλεμος, ο ιός είναι ο εχθρός στον οποίο προσδίδονται χαρακτηριστικά όπως *ύπουλος* και *αόρατος*, η κυβέρνηση είναι η κεντρική δύναμη καταπολέμησης του, το υγειονομικό προσωπικό είναι οι στρατιώτες που χαρακτηρίζονται και ήρωες, όπλα είναι ο ιατροφαρμακευτικός εξοπλισμός, ασπίδα τα μέτρα προστασίας, οχυρό είναι το Εθνικό Σύστημα Υγείας και θύματα του πολέμου, τα άτομα που πεθαίνουν από τη νόσο το COVID-19.

Γενικότερα, παρατηρούμε τέσσερις κατηγορίες εννοιολογικών μεταφορών για την πανδημία. Η πανδημία νοηματοδοτείται ως πόλεμος, διαδρομή, κατεδάφιση και πυρκαγιά. Οι μεταφορές οργανώνονται και συγκροτούν συστήματα σαν ένα πλέγμα σε μία εννοιολογική

αλληλουχία (Lakoff & Johnson, 1980). Κάθε μεταφορά έχει ως συνέπεια νέες μεταφορές που ακολουθούν τη λογική ενός συστήματος. Οι εννοιολογικές μεταφορές φαίνεται να επηρεάζουν την πρόσληψη της βιωμένης πραγματικότητας.

Ευρήματα πειραματικών ερευνών έχουν δείξει πως οι μεταφορές μπορούν να διαμορφώσουν τις πεποιθήσεις μας και να καθορίσουν τις αποφάσεις μας. Άτομα εκτέθηκαν στην εννοιολογική μεταφορά του εγκλήματος ως άγριου θηρίου και αφετέρου ως ιού. Στην πρώτη περίπτωση φάνηκε πιο συχνά να επιλέγουν λύσεις επιβολής του νόμου και της τάξης σε σχέση με λύσεις κοινωνικής μεταρρύθμισης (Thibodeau & Boroditsky, 2011). Αυτό σύμφωνα με τη Semino (2021, σ. 52) αποτελεί ένδειξη πως η μεταφορά του πολέμου μπορεί να οδηγήσει στην υποστήριξη δυσανάλογα αυταρχικών μέτρων που υπερβαίνουν την αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσης. Η μεταφορά του πολέμου απαντά σε μεγάλο εύρος θεμάτων από ιατρικά ζητήματα έως και την κλιματική αλλαγή (Atanasova & Koteyko, 2017). Η Semino (2021) ξεκίνησε μια αξιοσημείωτη πρωτοβουλία με την ονομασία #ReframeCovid σχετικά με την αναπλαισίωση της πανδημίας. Προτείνει, μεταξύ άλλων, τη χρήση της μεταφοράς της πυρκαγιάς ως πιο αποδοτικής για την πρόσληψη της πανδημίας.

Παρακάτω, παρατίθενται ενδεικτικά κάποιες εννοιολογικές μεταφορές από το εξεταζόμενο στην παρούσα έρευνα σώμα κειμένων.

A/A	Απόσπασμα	Κατηγορία	Φορέας	Ημερομηνία
1	[...] πρέπει να παραμείνουν υγιείς, αλλά και όρθιοι, ώστε να μπορέσουν να ξαναχτίσουν όλα αυτά τα οποία γκρεμίζει η πανδημία . Και με επιχειρήσεις έτοιμες να ξαναβάλουν σε κίνηση τη μηχανή της ανάπτυξης	ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΗ	Κυβέρνηση	2/4/20
2	Πρόκειται για μία πολύ σημαντική επιστημονική πρωτοβουλία στην παγκόσμια μάχη κατά της πανδημίας . Αλλά και για μία συνάντηση συμπατριωτών μας απ' όλες σχεδόν τις γωνιές του πλανήτη	ΠΟΛΕΜΟΣ	Κυβέρνηση	21/6/20
3	Στη συνέχεια, όμως, ξέσπασε η πανδημία που πολιορκεί ακόμη ολόκληρο τον πλανήτη, ενώ η πατρίδα μας κλήθηκε να διαχειριστεί πολλά και ταυτόχρονα μέτωπα.	ΠΟΛΕΜΟΣ	Κυβέρνηση	31/12/20
4	Γιατί η επιφυλακή απέναντι σε μία νέα αναζωπύρωση της πανδημίας παραμένει. Και η μάσκα, όπως και όλα τα μέτρα προστασίας, θα εξακολουθήσουν να μας συντροφεύουν μέχρι να ολοκληρωθεί	ΠΥΡΚΑΓΙΑ	Κυβέρνηση	31/12/20
5	Στην οποία αποτυπώνονται, εφέτος, τα Πάθη και οι θυσίες μας για να ξεπεραστεί ο Γολγοθάς της πανδημίας και να φτάσουμε στην Ανάσταση.	ΔΙΑΔΡΟΜΗ	Κυβέρνηση	1/5/21
6	Για να προσφέρεις ασφάλεια και ελπίδα σε αυτούς που αγαπάς. Στη μάχη απέναντι στην πανδημία , έχουμε όπλο μας την επιστήμη, την εξέλιξη και την τεχνολογία και θα νικήσουμε τον ιό.	ΠΟΛΕΜΟΣ	Αξιοματική Αντιπολίτευση	20/6/20
7	Και ανακοινώσατε δεκαπέντε χιλιάδες μόνιμες προσλήψεις στον Στρατό. Ναι, καλά κάνατε. Στα νοσοκομεία; Δεν έχουμε πόλεμο στα νοσοκομεία ;	ΠΟΛΕΜΟΣ	Αξιοματική Αντιπολίτευση	12/11/20
8	Να γίνουμε και εμείς κομμάτι της συλλογικής προσπάθειας του ελληνικού λαού να νικήσει αυτόν τον αόρατο εχθρό . Αυτή η προσπάθεια όμως, σήμερα υπονομεύεται ευθέως από τις ενέργειες της κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας.	ΠΟΛΕΜΟΣ	Αξιοματική Αντιπολίτευση	25/8/20
9	Συνεπώς κανείς δεν είναι άτρωτος. Έχουμε έναν πραγματικό πόλεμο . Και αν υπήρχαν έξω σφαίρες αντί για τον αόρατο κορονοϊό, σίγουρα δεν θα χαλαρώναμε, δεν θα δυσανασχετούσαμε [...]	ΠΟΛΕΜΟΣ	ΕΟΔΥ	21/11/20
10	[...] από όλα είναι η τήρηση των μέτρων υγιεινής, επαγρύπνηση για την υγεία μας μπροστά σε έναν άγνωστο, σιωπηλό και ύπουλο εχθρό	ΠΟΛΕΜΟΣ	ΕΟΔΥ	14/5/20
11	Είναι σίγουρο ότι όταν αψηφήσουμε τον εχθρό , αυτός θα μπει στο σπίτι μας. Δε νομίζω ότι οι Ιταλοί αψηφισαν, αλλά όταν δε σε αγγίζει κάτι, και είδα αναφορές σήμερα από [...]	ΠΟΛΕΜΟΣ	ΕΟΔΥ	28/3/20
12	Βλέποντας όλα αυτά λοιπόν τα δεδομένα, οι ανακοινώσεις του εμβολίου μας δίνουν ένα σαφέστατο φως στο τούνελ της πανδημίας . Ωστόσο, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η επιδημία έχει εκρηκτικές δυνατότητες [...]	ΔΙΑΔΡΟΜΗ	ΕΟΔΥ	10/11/20
13	Αυτοί οι κύκλοι παρομοιάζουν τον τρόπο για να ξεπεράσουμε την πανδημία σαν την οδήγηση ενός αυτοκινήτου σε ένα μακρύ δρόμο με πολλές στροφές . Μπορεί να χρειαστεί να φρενάρεις, να αφήσεις τα φρένα κάποιες φορές ξανά και ξανά ενώ το αυτοκίνητο συνεχίζει να κινείται προς τα εμπρός, χωρίς να τρακάρει, με προσοχή μέχρι να φτάσει με ασφάλεια στον τελικό προορισμό.	ΔΙΑΔΡΟΜΗ	ΕΟΔΥ	7/4/20
14	Να κάνουμε δειλά, προσεκτικά, σίγουρα βήματα κινητοποίησης των δραστηριοτήτων μας. Στο μαραθώνιο της πανδημίας που διανύουμε ακόμα δεν έχουμε περάσει το νήμα του τέρματος . Πολλοί ρωτάνε πόσο ακόμα θα διανύσουμε.	ΔΙΑΔΡΟΜΗ	ΕΟΔΥ	15/1/21

Πίνακας 20. Δείγμα εννοιολογικών μεταφορών στο εξεταζόμενο σώμα κειμένων.

5. Συμπεράσματα

5.1 Συνοψίζοντας

Μέσα στο δυτικό κόσμο, το κυρίαρχο αφήγημα αναφέρεται σε μία σύγχρονη πραγματικότητα δημοκρατίας, ίσων δικαιωμάτων, ελεύθερης μετακίνησης τόσο ιδεών όσο και ανθρώπων και σε ένα κόσμο υγείας και μακροημέρευσης με την κεντρική εξουσία να εμφανίζεται ως δύναμη φροντίδας για την ευημερία, την ασφάλεια και την υγεία (Dardot & Laval, 2014). Όλη αυτή η φαινομενική ισορροπία διαταράχθηκε με την εμφάνιση και την εξάπλωση της νόσου COVID-19 που σύντομα πήρε διαστάσεις πανδημίας. Ήρθαν στο προσκήνιο οι έννοιες της αστάθειας και της αβεβαιότητας αναδεικνύοντας τη ρευστότητα της νεωτερικής κοινωνίας, όπως την εντοπίζει ο Bauman (2000). Αναφέρεται σε μια κοινωνία που χαρακτηρίζεται από αστάθεια και αμφισβήτηση υπό συνθήκες όπου η ζωή υφίσταται διαδοχικές αλλαγές. Στο έργο του *Liquid Fear* (2006, σ. 3) επισημαίνει την ύπαρξη ενός *παράγωγου φόβου* λόγω της υιοθέτησης της ιδέας πως «ο κόσμος χαρακτηρίζεται από ανασφάλεια και ευαλωτότητα». Η πανδημία της νόσου COVID-19 φαίνεται πως πυροδότησε ένας «τρόμο για το θάνατο» ('dread of death'). Ο θεσμικός λόγος κατά τη περίοδο της πανδημίας διατυπώθηκε μέσα σε αυτό το πλαίσιο γενικευμένης ανασφάλειας.

Μέσα από την ανάλυση των γλωσσικών δεδομένων της παρούσας έρευνας ήρθαν στην επιφάνεια τα ευρήματα, όπως σημειώθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Εντοπίστηκε στο θεσμικό λόγο η ευρεία χρήση στρατηγικών λόγου σε μια προσπάθεια για να δομηθεί ένα συγκροτημένο αφήγημα για τον εκάστοτε θεσμό σύμφωνα με το μετερίζι του. Ο πολιτικός προσανατολισμός και η θεσμική θέση φαίνεται πως έπαιξαν σημαντικό ρόλο ως προς την επικοινωνιακή στρατηγική και στοχοθεσία.

Ειδικότερα, η κυβέρνηση που συγκροτείται από ένα συντηρητικό κόμμα έθεσε ως προτεραιότητα των τοποθετήσεων της το θεσμικό ρόλο της ως εκτελεστικής εξουσίας. Εντοπίζεται, έτσι, ένα αφήγημα επιτυχίας για τη διαχείριση της κρίσης και μια θετική αυτοπαρουσίαση στο επίκεντρο του λόγου του πρωθυπουργού. Η πλαισίωση του λόγου του έχει να κάνει κυρίως με το αφήγημα της διάσωσης (*topos of savior*) με την ίδιο στο ρόλο του διασώστη. Εμφανίζεται στο ρόλο ενός σοφού, αυστηρού πατέρα αλλά και στοργικού πατέρα, όπου η χώρα νοσηματοδοτείται ως οικογένεια (Lakoff, 2014). Το στοιχείο του «σοφού», δηλαδή αυτού που κατέχει τις ειδικές γνώσεις για τις κατάλληλες αποφάσεις θεμελιώνεται με την διαρκή επίκληση της αυθεντίας της επιστήμης. Γίνεται, μάλιστα, προσπάθεια για

αναγωγή της επιστήμης σε συγκυβερνώσα δύναμη. Σε αυτό το σημείο γίνεται προσπάθεια εγκαθίδρυσης ενός ακατάσχετου και απυρόβλητου χαρακτήρα για την κυβέρνηση με κεντρικό επιχείρημα πως «η επιστήμη δεν αμφισβητείται». Μέσα στις συνθήκες ανασφάλειας που προκαλεί η πανδημία προβάλλεται η ανάγκη για ασφάλεια ως επείγουσα και κατ' επέκταση να χρειάζονται αντίστοιχα μέτρα-τομές. Επιχειρείται η κατασκευή μιας αναλογίας μεταξύ της έντασης της πανδημίας και των αντίμετρων για την καταπολέμησή της. Με μία ταυτόχρονη σύγκριση (εθνικιστικός ανταγωνισμός) με άλλες χώρες για τη πορεία της πανδημίας κατασκευάζεται ένα εθνοκεντρικό αφήγημα. Ο Μητσοτάκης κάνει άμεση απεύθυνση στους πολίτες για την τήρηση των μέτρων με τη χαρακτηριστική προσφώνηση «Συμπολίτες μου», έννοια γύρω από την οποία αναλύει της σημασία της «ατομικής ευθύνης». Ο λόγος του κινείται συχνά μεταξύ όξυνσης και άμβλυνσης. Αυτό αποτυπώνεται και στις αναφορές σχετικά με την πορεία της πανδημίας, όπου στην θετική πορεία αναφέρεται στην χώρα συνολικά, ως συλλογική οντότητα, ενώ στην αρνητική πορεία προβαίνει σε ένα διαχωρισμό των πολιτών. Κατασκευάζονται και επικοινωνούνται δίπολα σχετικά με την έννοια του πολίτη όπως συνεπής-ασυνεπής, υπεύθυνος-ανεύθυνος, εμβολιασμένος-ανεμβολίαστος, νέος-ηλικιωμένος. Τέλος, ενισχύεται σημαντικά ο λόγος του πρωθυπουργού από τη χρήση εννοιολογικών μεταφορών καθώς απλουστεύουν το ζήτημα της πανδημίας δίνοντας έμφαση σε νοήματα που οδηγούν τους δέκτες του μηνύματος προς συγκεκριμένες αντιλήψεις και κατ' επέκταση συμπεριφορές.

Η αξιωματική αντιπολίτευση προσπαθεί να διατυπώσει έντονα την αντίθεση της στη κυβερνητική διαχείριση της πανδημίας με τις τοποθετήσεις του προέδρου του ΣΥΡΙΖΑ Αλέξη Τσίπρα. Εμφανίζεται να παρακολουθεί στενά τη κυβερνητική δράση και να φέρνει αντίλογο σε κάθε εκφορά πολιτικής επικοινωνίας του πρωθυπουργού Μητσοτάκη. Στην αρχή της υγειονομικής κρίσης κρατάει ήπιους τόνους, ενώ στη συνέχεια οξύνει την κριτική της. Χρησιμοποιεί συστηματικά τις στρατηγικές λόγου της ηθικοποίησης και της κατηγορήσεως για να αξιολογήσει την κυβερνητική διαχείριση. Δίνει έμφαση στον καταλογισμό ευθυνών στην κυβέρνηση και συγκεκριμένα στον πρωθυπουργό για την πορεία της χώρας. Αξίζει να σημειωθεί πως παρουσιάζεται ως μέρος της κοινωνίας και προσπαθεί να αναστρέψει το κυβερνητικό αφήγημα περί «ατομικής ευθύνης» σε πολιτική ή και ποινική ευθύνη των κυβερνώντων. Η σύγκριση που κάνει με άλλες χώρες γίνεται για να αναδειχθεί η χειρότερη πορεία της Ελλάδας ή η ανεπάρκεια των ληφθέντων μέτρων. Σε αυτό το σημείο, όμως, τονίζει την ανάγκη για μέτρα με κοινωνικό αντίκτυπο και ανθρωπιστικό χαρακτήρα απέναντι στο δόγμα «νόμος και τάξη» που θεωρεί πως επιβάλλει η κυβέρνηση. Αξίζει να σημειωθεί η επιμονή του Τσίπρα στην επικοινωνία της προάσπισης των ασθενέστερων πολιτών με της

χρήση της σύμφρασης «μέσος πολίτης». Τέλος, ο λόγος της αξιωματικής αντιπολίτευσης ενσωματώνει πληθώρα μεταφορών αλλά με σκοπό να καταγράψει τις αστοχίες της κυβέρνησης και να της ασκήσει κριτική. Ενδιαφέρον παρουσιάζει πως σε ό,τι αφορά τη μεταφορά του πολέμου, σε αντίθεση με την κυβέρνηση που αναφέρεται σε έναν «εξωτερικό εχθρό», κάνει μνεία και σε έναν εσωτερικό εχθρό για να επισημάνει τις ελλείψεις του Εθνικού Συστήματος Υγείας ή τις οικονομικές δυσκολίες.

Ο λόγος των εκπροσώπων του ΕΟΔΥ διατυπώνεται για να περιγράψει από ένα επιστημονικό πρίσμα τα χαρακτηριστικά της νόσου, τους τρόπους αντιμετώπισης της και την πορεία της πανδημίας εν γένει. Σε γενικές γραμμές παραμένει τεχνοκρατικός, καθώς παραθέτει στατιστικά στοιχεία ή ιατρικά δεδομένα. Αξίζει να σημειωθεί πως γίνεται απόπειρα να πάρει αποστάσεις από την πολιτική διαχείριση της πανδημίας. Σε κάποια σημεία, κάπως απροσδόκητα, ο λόγος του ΕΟΔΥ εμφανίζεται σε ένα πιο οικείο ύφος αφηλώντας την τεχνοκρατική ορολογία. Αυτές οι δηλώσεις συνιστούν έκφραση οικειότητας και φροντίδας σχετικά με τους πολίτες και το διακύβευμα της υγείας τους. Ταυτόχρονα, λειτουργούν ως άμβλυση στις καθημερινές αναφορές των στατιστικών των θανάτων, όπου τα νεκρά σώματα αποτελούν απούλοποιημένους αριθμούς (Παπαηλία, 2015). Τέλος, παρατηρείται σημαντική χρήση εννοιολογικών μεταφορών για να περιγραφεί εκλαϊκευμένα η διάρκεια και να δικαιολογηθούν οι εναλλαγές στην πορεία της πανδημίας.

Η παρούσα έρευνα αναδεικνύει μια επικοινωνιακή τακτική κατασκευασμένων αναπαραστάσεων από τους θεσμούς. Η ανάλυση των στρατηγικών λόγου των θεσμικών φορέων συμβάλλει στην αποδόμηση του κυρίαρχου εξουσιαστικού λόγου και δίνει τη δυνατότητα για αποφυσικοποίηση αυτών που παρουσιάζονται ως φυσικά, λογικά ή δεδομένα *a priori*, όπως η συστολή των προσωπικών ελευθεριών, ο περιορισμός της πρόσβασης στο δημόσιο χώρο, ο στιγματισμός συγκεκριμένων ομάδων για την πορεία της υγειονομικής κρίσης. Παράλληλα, η αποδόμηση των αφηγημάτων μπορεί να αναδείξει τις προθέσεις και τη στοχοθεσία του εκάστοτε θεσμού. Η κριτική στοχεύει στην αποσυσκότιση του επικοινωνιακού πεδίου για τους κοινωνικούς δρώντες με την ανάλυση των γλωσσικών δεδομένων και την επακόλουθη ανάδειξη των παραπλανητικών αφηγημάτων που διακρίνονται από ασυνέχειες και αντιφάσεις σχετικά με τη βιωμένη πραγματικότητα.

5.2 Περιορισμοί έρευνας

Οι περιορισμοί της παρούσας έρευνας ανέκυψαν σε διάφορα στάδια της ερευνητικής διαδικασίας. Αφορούν τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, τη διαχείριση του μεγάλου όγκου των δεδομένων, τα τεχνικά ζητήματα και το πλήθος των ευρημάτων.

Κατά την πρώτη αναζήτηση σχετικής βιβλιογραφίας λόγω των περιοριστικών μέτρων της πανδημίας ήταν δύσκολη, έως αδύνατη, η πρόσβαση σε βιβλιοθήκες. Παράλληλα, ο λόγος της πανδημίας της COVID-19 αποτελεί φαινόμενο νέο στη βιβλιογραφία, οπότε - ειδικότερα κατά το πρώτο διάστημα της εργασίας - ήταν περιορισμένες οι ερευνητικές μελέτες, ειδικότερα στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία. Αξίζει να σημειωθεί πως το τελευταίο διάστημα υπήρξαν διάφοροι ερευνητές που καταπιάστηκαν με τις συνέπειες της πανδημίας στον εκάστοτε κλάδο ενασχόλησής τους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι το βιβλίο *Η επικοινωνιακή κατασκευή μιας πανδημίας* (2021), το πέμπτο τεύχος της σειράς *Ας μιλήσουμε για τα μέσα – Κυβερνητικός Λόγος & ΜΜΕ: Φάσεις και Αντιφάσεις* (2021)¹⁶ και το ειδικό τεύχος *Γλώσσα, πανδημία, γλωσσολογία* (Κανάκης, 2022).

Η ανάλυση των δεδομένων υπήρξε μια πολύπλοκη διαδικασία, όπου προέκυψαν εμπόδια τόσο σε σχέση με τον όγκο των δεδομένων όσο και σχετικά με την τεχνική ανάλυση του υλικού. Ειδικότερα, αποδείχθηκε δύσκολη η διαχείριση του συνόλου του όγκου των δεδομένων, καθώς τα κείμενα της έρευνας αφορούν ένα διάστημα δύο και πλέον ετών από τρεις διαφορετικούς θεσμούς. Συνολικά, όπως ήδη αναφέραμε, έγινε συλλογή 720 κειμένων με αυτά να εμπεριέχουν 1.841.503 δείγματα (tokens). Η συλλογή του υλικού απαίτησε αρκετό χρόνο, ώστε να πληροί τις θεματικές προδιαγραφές του ερευνητικού σχεδιασμού. Επίσης, από αυτό τον όγκο των δεδομένων προέκυψε πληθώρα αποτελεσμάτων που έχρηζαν περαιτέρω ανάλυσης, αλλά στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας αυτό κατέστη αδύνατο. Με άλλα λόγια, το υλικό που συγκεντρώθηκε κατά την ανάλυση του προσέφερε όλο και περισσότερες δυνατότητες περαιτέρω ανάλυσης, με αποτέλεσμα σε ορισμένες στιγμές τη συσκότιση του ερευνητικού σχεδιασμού.

Παρατίθενται αναλυτικοί πίνακες με μεγάλο δείγμα των αποτελεσμάτων, ωστόσο γίνεται αντιληπτό πως είναι τόσες πολλές οι προεκτάσεις της ερευνητικής ανάλυσης που δεν μπορούν να συμπεριληφθούν εξαντλητικά στη παρούσα έρευνα. Κατά την ανάλυση των δεδομένων με τη χρήση διαφόρων λογισμικών ανάλυσης λόγου καθώς ορισμένες φορές δεν

¹⁶ Πρόκειται για εγχείρημα των Media Jokers στην ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Εναλλακτικών Πολιτικών. (ανακτήθηκε στις 20/07/22 <https://www.enainstitute.org/>)

υπήρχε η δυνατότητα για εξέταση του σώματος κειμένων στην ελληνική γλώσσα ή η μορφή κωδικοποίησης-αποθήκευσης του αρχείου δεν γινόταν δεκτή από το πρόγραμμα. Τέλος, πιθανόν να λειτούργησε περιοριστικά για την έρευνα ο επίκαιρος χαρακτήρας του εξεταζόμενου ζητήματος λόγω της ενδεχόμενης αδυναμίας αποστασιοποίησης του ερευνητή από τα γεγονότα αυτά καθαυτά, αλλά και τις πολιτικές και κοινωνικές τους διαστάσεις.

5.2 Μελλοντική έρευνα

Αν θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε μια μεταφορά για την ίδια την έρευνα θα παραθέταμε τα λόγια του Claude Lévi-Strauss πως πρόκειται «για ένα σταυροδρόμι, όπου συμβαίνουν ορισμένα πράγματα, σε άλλα σταυροδρόμια παραπέρα συμβαίνουν άλλα πράγματα, το ίδιο σημαντικά και το ίδιο έγκυρα».

Η παρούσα έρευνα, λοιπόν, αποπειράθηκε να προσεγγίσει το σύνθετο ζήτημα του θεσμικού λόγου εν μέσω πανδημίας τόσο με ποσοτικές όσο και με ποιοτικές μεθόδους και αποτελεί μόλις μία πρώτη επιδερμική ανάλυσή του. Ωστόσο, το ζήτημα το αυτό έχει πολλές προεκτάσεις, με αποτέλεσμα να προσφέρει πολλές επιλογές για περαιτέρω διερεύνηση. Θα παρουσίαζε ενδιαφέρον μια συγκριτική έρευνα, μία μελέτη των λόγων και από άλλες χώρες την ίδια περίοδο, ώστε να εντοπιστούν οι ομοιότητες και οι διαφορές. Στη λογική της σύγκρισης θα μπορούσε να εξεταστεί ο λόγος της πανδημίας σε σχέση με άλλες υγειονομικές κρίσεις ή κρίσεις άλλου είδους, για παράδειγμα η οικονομική κρίση του 2009. Επίσης, με δεδομένη την έντονη παρουσία εννοιολογικών μεταφορών θα μπορούσε να γίνει εκτενέστερη έρευνα στο ζήτημα αυτό καθαυτό διερευνώντας σε βάθος τη χρήση μεταφορών την περίοδο της πανδημίας. Η παρούσα εργασία διερευνά τον λόγο που διατυπώθηκε με βάση τη συχνότητα των λέξεων, ωστόσο δεν δόθηκε έμφαση σε αυτά που δεν λέγονται, σε αυτά που αποσιωπώνται. Θα μπορούσε να γίνει έρευνα εστιασμένη στο λόγο της αποσιώπησης (discourse of silence) με βάση τις λέξεις με μικρότερη συχνότητα ή και αυτές που απουσιάζουν εντελώς κάνοντας μια σύγκριση με ένα σώμα κειμένου αναφοράς.

Σε ό,τι αφορά τα θεωρητικά μοντέλα και τα ερευνητικά εργαλεία υπάρχει πληθώρα διαφορετικών επιλογών για τον ερευνητή. Ειδικότερα, θα μπορούσε να γίνει έρευνα με τη χρήση άλλων προσεγγίσεων της ΚΑΛ όπως αυτή του Fairclough ή του Van Dijk. Τα σύγχρονα λογισμικά δίνουν τη δυνατότητα και για διερεύνηση των συναισθημάτων με την ανάλυση γλωσσικών δεδομένων. Επιπλέον, με την ιδέα πως η επικοινωνία συνιστά ένα πολυτροπικό φαινόμενο θα μπορούσε να γίνει έρευνα σχετικά και με άλλα σημειωτικά συστήματα πέρα από αυτό της γλώσσας.

Τέλος, θα μπορούσε ενδεχομένως να γίνει έρευνα για τη σχέση του λόγου της πανδημίας με την πρόσληψη των πολιτών, όπως αυτή αποτυπώθηκε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Θα μπορούσε να γίνει μία σύνδεση και σύγκριση του θεσμικού λόγου με τα γλωσσικά δεδομένα στο Twitter κατά τη περίοδο της πανδημίας.

Βιβλιογραφία

- Abid, R. Z., & Manan, S. A. (2015). Integrating corpus linguistics in critical literacy pedagogy: A case study of Lance Armstrong's transformation from a titleholder to a fraud. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 208, 128-137.
- Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (1997). *Dialektik der aufklärung* (Vol. 3). Suhrkamp Taschenbuch Verlag.
- Atanasova, D., & Koteyko, N. (2017). Metaphors in Guardian Online and Mail Online opinion-page content on climate change: War, religion, and politics. *Environmental Communication*, 11(4), 452-469.
- Baker, P. (2006). *Using corpora in discourse analysis*. A&C Black.
- Baker, P. (2014). Bad wigs and screaming mimis': Using corpus-assisted techniques to carry out critical discourse analysis of the representation of trans people in the British press. *Contemporary critical discourse studies*, 211-235.
- Baker, P., Gabrielatos, C., Khosravini, M., Krzyżanowski, M., McEnery, T., & Wodak, R. (2008). A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse & Society*, 19(3), 273-306.
- Bakhtin, M. M. (1981). *The dialogic imagination: Four essays*. University of Texas Press.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. John Wiley & Sons.
- Bauman, Z. (2006). *Liquid fear*. John Wiley & Sons.
- Biener, L., & Siegel, M. (2000). Tobacco marketing and adolescent smoking: more support for a causal inference. *American journal of public health*, 90(3), 407.
- Blommaert, J. (2001). Context is/as Critique. *Critique of Anthropology*, 21, 13 - 32.
- Blommaert, J. (2005). *Discourse: A critical introduction*. Cambridge University Press.
- Boin, A., Lodge, M., & Luesink, M. (2020). Learning from the COVID-19 crisis: an initial analysis of national responses. *Policy Design and Practice*, 3(3), 189-204.
- Breeze, R. (2011). CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS AND ITS CRITICS. *Pragmatics*, 21, 493-525.
- Brewster, B., & Althusser, L. (2001). *Lenin and Philosophy and other essays*. New York University Press.
- Bucchi, M., & Trench, B. (2014). *Routledge handbook of public communication of science and technology*. Routledge New York.
- Cameron, D. (2001). *Working with spoken discourse*. Sage.
- Chilton, P., Tian, H., & Wodak, R. (2010). Reflections on discourse and critique in China and the West. *Journal of Language and Politics*, 9(4), 489-507.
- Cousins, M., & Hussain, A. (1984). *Michel Foucault*. Macmillan International Higher Education.
- Culler, J. (1976). Saussure. In Saussure (σ. 127).
- Dardot, P., & Laval, C. (2014). *The new way of the world: On neoliberal society*. Verso Books.
- Denzin, N. K. (2017). *The research act: A theoretical introduction to sociological methods*. Routledge.
- Dos Santos, W. G. (2020). Natural history of COVID-19 and current knowledge on treatment therapeutic options. *Biomedicine & Pharmacotherapy*, 129, 110493.
- Downs, D. (2002). Representing gun owners: Frame identification as social responsibility in news media discourse. *Written Communication*, 19(1), 44-75.
- Ehlich, K., Assmann, A., Assmann, J., & Hardmeier, C. (1983). Text und sprachliches Handeln. Die Entstehung von Texten aus dem Bedürfnis nach Überlieferung. *Schrift und Gedächtnis. Beiträge zur Archäologie der literarischen Kommunikation*, 24-43.
- Eisenhart, C., & Johnstone, B. (2008). Discourse analysis and rhetorical studies. *Rhetoric in Detail: Discourse Analysis of Rhetorical Talk and Text*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing, 3-21.

- Fairclough, N. (1992). Discourse and text: Linguistic and intertextual analysis within discourse analysis. *Discourse & Society*, 3(2), 193-217.
- Fairclough, N. (1993). Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: The universities. *Discourse & Society*, 4(2), 133-168.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Routledge.
- Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: Textual analysis for social research*. Psychology Press.
- Fairclough, N. (2013). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Routledge.
- Fairclough, N., & Chouliaraki, L. (1999). Discourse in late modernity.
- Fairclough, N., Hatim, B., Mason, I., Stephens, J., Lesser, R., Milroy, L., Gibbons, J., Baynham, M., Pennycook, A., & Talbot, M. (1989). Language and power.
- Foucault, M. (1969). L'archéologie du savoir, chapitre «archéologie et histoire des idées» (σ. 177-183). In: Paris, Gallimard, bibliothèque des sciences humaines.
- Foucault, M. (1977). Discipline and punish: The birth of the prison, trans. Alan Sheridan. In: New York: Vintage Books.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972-1977*. Vintage.
- Foucault, M., & Kremer-Marietti, A. (1969). *L'archéologie du savoir* (Vol. 1). Gallimard Paris.
- Fowler, R. (1991). *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. Psychology Press.
- Fowler, R., Hodge, B., Kress, G., & Trew, T. (1979). *Language and control*. Routledge.
- Freake, R., Gentil, G., & Sheyholislami, J. (2011). A bilingual corpus-assisted discourse study of the construction of nationhood and belonging in Quebec. *Discourse & Society*, 22(1), 21-47.
- Georgakopoulou, A., & Goutsos, D. (2000). Mapping the world of discourse: The narrative vs. non-narrative distinction.
- Goutsos, D., Fragkaki, G., Γούτσος, Δ., & Φραγκακη, Γ. (2015). Εισαγωγή στη γλωσσολογία σωμάτων κειμένων.
- Gramsci, A. (1971). *Hegemony*. na.
- Habermas, J. (1996). *Die Einbeziehung des anderen*. Suhrkamp Frankfurt am Main.
- Hall, S. (1980). Cultural studies: Two paradigms. *Media, culture & society*, 2(1), 57-72.
- Hall, S. (1997). The work of representation. *Representation: Cultural representations and practices*.
- Halliday, M. A. K., & Hasan, R. (1976). *Cohesion in english*. Longman.
- Hardt-Mautner, G. (1995). 'Only Connect'. *Critical Discourse Analysis and Corpus Linguistics*. UCREL Lancaster.
- Hodge, B. R. I. V., & Kress, G. R. (1979). *Language as ideology*.
- Hornik, R. (2002). *Public health communication: Evidence for behavior change*. Routledge.
- Hunston, S. (2022). *Corpora in applied linguistics*. Cambridge University Press.
- Johnson, R. B., Onwuegbuzie, A. J., & Turner, L. A. (2007). Toward a definition of mixed methods research. *Journal of mixed methods research*, 1(2), 112-133.
- Johnstone, B. (2017). *Discourse analysis*. John Wiley & Sons.
- Jones, S. C., & Iverson, D. (2008). What Australians know and believe about bird flu: Results of a population telephone survey. *Health Promotion Practice*, 9(4_suppl), 73S-82S.
- Jørgensen, M. W., & Phillips, L. J. (2002). *Discourse analysis as theory and method*. Sage.
- Kasuga, N. (2010). Total social fact: structuring, partially connecting, and reassembling. *Revue du MAUSS*, 2(36), 101-110.
- Kelle, U. (2007). Die Integration qualitativer und quantitativer Methoden in der empirischen Sozialforschung [The integration of qualitative and quantitative methods in social research]. In: Wiesbaden, Germany: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- KhosraviNik, M. (2008). British newspapers and the representations of refugees, asylum seekers and immigrants between 1996 and 2006.
- Kilgarriff, A., Baisa, V., Bušta, J., Jakubíček, M., Kovář, V., Michelfeit, J., Rychlý, P., & Suchomel, V. (2014). The Sketch Engine: ten years on. *Lexicography*, 1(1), 7-36.

- Kress, G., & Selander, S. (2012). Multimodal design, learning and cultures of recognition. *The internet and higher education*, 15(4), 265-268.
- Kress, G. R., & van Leeuwen, T. (1996). *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. Psychology Press.
- Lakoff, G. (2014). *The all new don't think of an elephant!: Know your values and frame the debate*. Chelsea Green Publishing.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
- Lee, C. (2016). A corpus-based approach to transitivity analysis at grammatical and conceptual levels: a case study of South Korean newspaper discourse. *International journal of corpus linguistics*, 21, 465-498.
- Leech, G. (1992). Corpora and theories of linguistic performance.
- Luke, A. (2002). 5. BEYOND SCIENCE AND IDEOLOGY CRITIQUE: DEVELOPMENTS IN CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS. *Annual Review of Applied Linguistics*, 22, 96 - 110.
- Mbembé, J.-A., & Meintjes, L. (2003). Necropolitics. *Public culture*, 15(1), 11-40.
- McEnery, T., & Hardie, A. (2011). *Corpus linguistics: Method, theory and practice*. Cambridge University Press.
- McEnery, T., & Wilson, A. (2003). Corpus linguistics. *The Oxford handbook of computational linguistics*, 448-463.
- Morrison, A., & Love, A. (1996). A discourse of disillusionment: Letters to the editor in two Zimbabwean magazines 10 years after independence. *Discourse & Society*, 7(1), 39-75.
- Mulderrig, J. (2008). Using keywords analysis in CDA: Evolving discourses of the knowledge economy in education. In *Education and the knowledge-based economy in Europe* (σ. 147-169). Brill.
- Mulderrig, J. (2011). The grammar of governance. *Critical Discourse Studies*, 8(1), 45-68.
- Murphy, A. C. (2012). Corpus Analysis of European Union Documents.
- Orpin, D. (2005). Corpus linguistics and critical discourse analysis: Examining the ideology of sleaze. *International journal of corpus linguistics*, 10(1), 37-61.
- Potter, J. (1998). Cognition as context (whose cognition?). *Research on language and social interaction*, 31(1), 29-44.
- Reisigl, M. (2017). The discourse-historical approach. In *The Routledge handbook of critical discourse studies* (σ. 44-59). Routledge.
- Reisigl, M., & Wodak, R. (2005). *Discourse and discrimination: Rhetorics of racism and antisemitism*. Routledge.
- Robson, C. (2002). *Real world research: A resource for social scientists and practitioner-researchers*. Wiley-Blackwell.
- Sacks, H. (1992). Lectures on conversation: Volume I. *Malden, Massachusetts: Blackwell*.
- Sampson, G., & Abney, S. (2001). Empirical Linguistics.
- Sapir, E. (1921). An introduction to the study of speech. *Language*, 1.
- Saussure, F. M. (2011). *Course in General Linguistics*. Columbia University Press.
- Schegloff, E. A. (1997). Whose text? Whose context? *Discourse & Society*, 8(2), 165-187.
- Schiffrin, D. (1998). Approaches to discourse. *Journal of Pragmatics*, 3(29), 355-359.
- Semino, E. (2021). "Not soldiers but fire-fighters"—Metaphors and Covid-19. *Health communication*, 36(1), 50-58.
- Simon-Vandenberg, A. M. (2000). The functions of I think in political discourse. *International Journal of Applied Linguistics*, 10(1), 41-63.
- Sinclair, J. (2005). Corpus and text-basic principles. *Developing linguistic corpora: A guide to good practice*, 92, 1-16.
- Sotillo, S. M., & Starace-Nastasi, D. (1999). Political discourse of a working-class town. *Discourse & Society*, 10(2), 249-276.
- Stubbs, M. (1997). Whorf's children: Critical comments on critical discourse analysis (CDA). *British studies in applied linguistics*, 12, 100-116.
- Stubbs, M., & Gerbig, A. (1993). Human and inhuman geography: On the computer-assisted analysis of long texts. *Data, description, discourse*, 64-85.

- Subtirelu, N. C. (2013). 'English... it's part of our blood': Ideologies of language and nation in United States Congressional discourse. *Journal of Sociolinguistics*, 17(1), 37-65.
- Thibodeau, P. H., & Boroditsky, L. (2011). Metaphors we think with: The role of metaphor in reasoning. *PloS one*, 6(2), e16782.
- Trew, T. (1979). Theory and ideology at work. In *Language and control* (σ. 94-116). Routledge.
- Triebel, E. (2015). ... or not to be. The Strategic and Non-Strategic Use of Negative Identifiers in Online Forums. *AAA: Arbeiten aus Anglistik und Amerikanistik*, 247-270.
- Tsiolis, G. (2013). Γ. Τσιώλης: Η σχέση ποιοτικής και ποσοτικής προσέγγισης στην κοινωνική έρευνα: από τη θέση περί 'ριζικής ασυμβατότητας' στο συνδυασμό ή τη συμπληρωματικότητα των προσεγγίσεων. Στο Μ. Πουρκός (Επιμ.) Δυνατότητες και όρια της μείξης των μεθοδολογιών στην κοινωνική και εκπαιδευτική έρευνα. Ίων. 2013. Σελ. 271-292. In (pp. 271-292).
- Van Dijk, T. A. (1984). *Prejudice in discourse: An analysis of ethnic prejudice in cognition and conversation*. John Benjamins Publishing.
- Van Dijk, T. A. (1990). Discourse & Society: a new journal for a new research focus. *Discourse & Society*, 1(1), 5-16.
- Van Dijk, T. A. (1995). Aims of critical discourse analysis. *Japanese discourse*, 1(1), 17-28.
- Van Dijk, T. A. (1998). Opinions and ideologies in the press. *Approaches to media discourse*, 21(63).
- Van Dijk, T. A. (2001). Multidisciplinary CDA: A plea for diversity. *Methods of critical discourse analysis*, 1, 95-120.
- Van Dijk, T. A., & Dijk, T. A. (1993). *Elite discourse and racism* (Vol. 6). Sage.
- Van Leeuwen, T., & Wodak, R. (1999). Legitimizing immigration control: A discourse-historical analysis. *Discourse studies*, 1(1), 83-118.
- Verschueren, J. (2012). *Ideology in language use: Pragmatic guidelines for empirical research*. Cambridge University Press.
- Voloshinov, V. N., Matejka, L., & Titunik, I. (1973). *Marxism and the Philosophy of Language* [by] VN Volosinov. Translated by Ladislav Matejka and IR Titunik.
- Weber, M. (1925). *Wirtschaft und gesellschaft*. JCB Mohr (P. Siebeck).
- Whorf, B. L. (1940). *Science and linguistics*. Bobbs-Merrill Indianapolis, IN, USA:.
- Widdowson, H. G. (1998). The theory and practice of critical discourse analysis.
- Widdowson, H. G. (2004). *Text, Context, Pretext : Critical Issues in Discourse Analysis*.
- Widdowson, H. G. (2008). *Text, context, pretext: Critical issues in discourse analysis*. John Wiley & Sons.
- Wittgenstein, L. (1975). *Philosophische untersuchungen*. Suhrkamp.
- Wodak, R. (1989). Language, power and ideology. *Language, Power and Ideology*, 1-308.
- Wodak, R. (2001a). The discourse-historical approach. *Methods of critical discourse analysis*, 1, 63-94.
- Wodak, R. (2001b). *Methods of Critical Discourse Analysis*. In (1st ed.). SAGE Publications, Ltd. <https://doi.org/10.4135/9780857028020>
- Wodak, R. (2007). Pragmatics and critical discourse analysis: A cross-disciplinary inquiry. *Pragmatics & cognition*, 15(1), 203-225.
- Wodak, R. (2009). *The discourse of politics in action: Politics as usual*. Springer.
- Wodak, R. (2011). Critical linguistics and critical discourse analysis. *Discursive pragmatics*, 8, 50-70.
- Wodak, R. (2019). Entering the 'post-shame era': The rise of illiberal democracy, populism and neo-authoritarianism in Europe. *Global Discourse*, 9(1), 195-213.
- Wodak, R. (2021a). Crisis communication and crisis management during COVID-19. *Global Discourse*, 11(3), 329-353.
- Wodak, R. (2021b). Crisis communication and crisis management during COVID-19. *Global Discourse: An interdisciplinary journal of current affairs*, 11(3), 329-353.
- Zipf, G. K. (1949). Human behavior and the principle of least effort.

